

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Ema Součková

Žlutický kancionál

bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Viktor Kubík, Ph.D.

2010

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem tuto písemnou práci vytvořila samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Ema Součková

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji především PhDr. Viktoru Kubíkovi, Ph.D. za cenné rady a trpělivé vedení této práce.

OBSAH:

1.0. Úvod.....	5
2.0. ŽLUTICKÝ KANCIONÁL V ODBORNÉ LITERATUŘE.....	6
3.0. ŽLUTICKÝ KANCIONÁL A JEHO TVŮRCI.....	9
3.1. Majitel písarské dílny Jan Táborský z Klokotské Hory.....	9
3.2. Iluminátor Fabián Pulěř.....	12
3.3. Vznik Žlutického graduálu a jeho donátoři.....	15
4.0. VÝZDOBA ŽLUTICKÉHO KANCIONÁLU.....	18
4.1. Technické parametry, liturgický obsah graduálu a systém výzdoby.....	18
4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického kancionálu.....	24
4.3. Shrnutí výsledků rozboru výzdoby.....	66
5.0. ZÁVĚR.....	72
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	73
Seznam vyobrazení a zdroje obrazové přílohy.....	115
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	126
Seznam zkráceně citované literatury.....	129
Seznam citovaných pramenů.....	135
Resumé.....	137
Abstract.....	138
Klíčová slova.....	139

1.0. ÚVOD

V této bakalářské práci se chci věnovat Žlutickému kancionálu, který patří ke skvostům renesančního knižního malířství a svou virtuozitu v jeho výzdobě předvedl iluminátor Fabián Pulch. Ten patří k nejlepším knižním malířům 16. století a jeho význam není dodnes plně doceněn. V roce 2008 oslavil kancionál 450 let od svého vzniku a při té příležitosti byl slavnostně vystaven ve Žluticích, kde byl prapůvodně uchováván. Dnes je majetkem státu, deponován v Památníku národního písemnictví.

Iluminace graduálu zachovávají soudobý rozvrh výzdoby rukopisů tohoto druhu. K nim je možné nalézt analogie v řadě dalších renesančních i pozdně gotických chorálních knihách. Objevují se zde prvky středověké knižní malby, ale i motivy plně renesanční, dokonale propracované perspektivní zkratky, velmi rafinované pojetí krajiny a anatomicky přesvědčivé postavy. Žlutický kancionál patří v Českých zemích k nejkrásnějším a tedy i nejnákladnějším graduálům druhé poloviny 16. století.

2.0. ŽLUTICKÝ KANCIONÁL V ODBORNÉ LITERATUŘE

Žlutický kancionál¹ se poprvé objevuje v literatuře v roce 1859, a sice v díle profesora české archeologie a historie umění na pražské univerzitě Jana Erazima Vocela.² Ten jej dává do užších souvislostí s graduály Teplickým³ a Svatovítským⁴. Zejména jsou zajímavé jím nalezené analogie s díly Rafaella a Dominica Ghirlandaia.⁵ Jako první také poukazuje na souvislost s Nizozemskými a Německými mistry a jeho spojitost s kompozicemi z dřevorytů A. Dürera.⁶ V souvislosti s literátskými bratrstvy je zmínka v článku Antonína Rybičky *O bývalých společnostech čili kůrech literátských* uveřejněném v časopise Památky archeologické a místopisné.⁷

O Žlutickém graduálu jsou taktéž zmínky v *Dějínách posvátného zpěvu staročeského* od Karla Konráda.⁸ Zde také nalezneme informace o majiteli písařské dílny, ve které kancionál vznikl, Janu Táborském z Klokotské Hory⁹ a iluminátorovi Fabiánu Pulěřovi.¹⁰

Dalším významným badatelem, který se zajímal o Žlutický kancionál, byl jeden ze zakladatelů moderního českého dějepisu umění Karel Chytil. Ve své knize *Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582* představuje Fabiána Pulěře¹¹ a Jana Táborského z Klokotské Hory.¹² Na okraj se zabývá i vazbou Žlutického graduálu a to v knize *Dějiny českého knihařství. Po stránce umělecké a technické*.¹³ Co se týče osobnosti Jana Táborského, je stále přínosným zdrojem informací *Zpráva o orloji staroměstském* knižně vydaná Josefem Teigem.¹⁴ Osobností Jana Táborského se na okraj zabýval i Otakar Hejnic,¹⁵ ale nepřichází s novými postřehy. V roce 1919 se v časopise

¹ Žlutický kancionál je obsahově graduálem. Není sbírkou strofických duchovních písní – kancionálem, ale graduálem – sbírkou liturgických mešních zpěvů. V literatuře je však běžně označován jako kancionál. viz HORYNA 2008, 39.

² VOCEL 1859, 10–14.

³ Teplický graduál, Teplice, Regionální Muzeum, sign. Ms.1, 1560 viz. VOCEL 1859, 96–97. KONRÁD 1893, 189. CHYTEL 1906, 185. KROPÁČEK 1952, 122. ŽÍŽKOVÁ 1994. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 48. MICHLOVÁ 2009, 125–135.

⁴ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184, 185. CHYTEL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

⁵ VOCEL 1859, 13.

⁶ VOCEL 1859, 16.

⁷ RYBIČKA 1878, 734.

⁸ KONRÁD 1893, 26, 47, 69, 75–78, 84, 89–, 91, 103, 104, 107, 111, 120, 131, 134, 137, 154, 155, 174, 184, 185, 191, 197, 224, 229, 230.

⁹ KONRÁD 1893, 154, 184.

¹⁰ KONRÁD 1893, 120, 133, 184–186, 188, 189, 194, 197, 198.

¹¹ CHYTEL 1906, 47, 48, 73, 79, 80, 81, 82, 179–185, 293.

¹² CHYTEL 1906, 48, 79, 80, 179, 180.

¹³ CHYTEL 1899, 31.

¹⁴ TEIGE 1901 viz. *Správa o orloji Pražském*, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, sign. V C 12, 1592.

¹⁵ HEJNIC 1908–1909, 159.

Plzeňsko objevuje článek Jindřicha Čadíka,¹⁶ který navazuje na J. E. Vocela.¹⁷ Zikmund Winter se ve své knize *Život církevní v Čechách* zmiňuje jen v krátkosti o Žlutickém kancionálu,¹⁸ obšírněji se pak věnuje osobnosti Jana Táborského z Klokotské Hory¹⁹ a Fabiánu Pulěrovi²⁰ v knize *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*. Dalo by se říci, že podstatné faktografické informace k historickým souvislostem vzniku Žlutického graduálu je možné nalézt právě ve starší literatuře z přelomu 19. a 20. století.

V následujících desetiletích nepatřil Žlutický graduál k nejsledovanějším památkám. V roce 1923 je vydaná stať V. Kočky o Žlutickém kancionálu.²¹ Iluminátora Fabiána Pulěře zcela opominul ve svém *Dějepisě umění A. Matějček*.²² V krátkosti jen upozorňuje na jeho současníka Matouše Ornyse z Lindperka.²³ Z druhé poloviny 20. století je nejpřínosnějším autorem Jiří Kropáček, jehož diplomová práce se věnuje osobnosti Fabiána Pulěře a jednotlivým kancionálům z jeho dílny.²⁴ Zvýšený zájem projevuje J. Kropáček o podobizny donátorů a jako první upozorňuje na jejich vysokou kvalitu.²⁵ Je škoda, že v literatuře z 50. let 20. st. se často příliš přikládá význam cechovním symbolům a výjevům souvisejícím s řemeslem ve smyslu oslavy lidské práce nebo i oslavy dělníka. Jeden příklad za všechny — brožura k 400. výročí Žlutického kancionálu vydaná městem Žlutice v roce 1952,²⁶ která je nadměrně zatížena dobovou ideologií. V krátkosti se o iluminátorovi Žlutického kancionálu zmiňuje Jarmila Vacková,²⁷ ta zastává oproti jiným glorifikujícím postojům²⁸ k osobnosti F. Pulěře názor, že v pozdní fázi Pulěřovy tvorby dochází k nápadné přebujelosti výzdobného elementu, zejména ornamentálního, a také technická stránka řemesla upadá.²⁹

Z nověji vydané literatury je velmi přínosná *Heraldika českých renesančních graduálů* Antona Františka Malinovského,³⁰ kde je možné nalézt důkladné popisy erbů a cechovních

¹⁶ ČADÍK 1919, 3.

¹⁷ VOCEL 1859, 10–14.

¹⁸ WINTER 1896, 989.

¹⁹ WINTER 1909, 192, 471.

²⁰ WINTER 1909, 186.

²¹ Václav KOČKA: Žlutický kancionál. Sborník Podbořanský a Žlutický III. Kralovice 1923.

²² Antonín MATĚJČEK: Dějepis umění IV. Umění nového věku II. Praha 1929.

²³ MATĚJČEK 1929, 237.

²⁴ Jiří KROPÁČEK: České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulěř. (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze) Praha 1952.

²⁵ KROPÁČEK 1952, 103.

²⁶ KOUDELKA 1958, 5–7.

²⁷ Jarmila VACKOVÁ: Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620. In: Dějiny českého výtvarného umění II/1, 1989, 93–105.

²⁸ např. CHYTIL 1906, 179–185.

²⁹ VACKOVÁ 1859, 95.

³⁰ MALINOVSKÝ 2002, 110–139.

symbolů, kterých je ve Žlutickém graduálu nespočet. Z mladších autorů se tematikou chorálních knih zabývá Martina Kratochvílová–Šarovcová. Už její diplomová práce z roku 2003 se věnuje Severočeským iluminovaným graduálům,³¹ z nichž mnohé pocházejí z dílny iluminátora Fabiána Puléře a písařské dílny Jana Táborského. Mnohé další podněty je možné poté najít v její další publikační činnosti zejména v článcích uveřejněných v časopise Umění.³² V roce 2008 pod vedením P. Brodského vyšla publikace *Žlutický kancionál 1558-2008*³³ k uskutečněnému vystavení kancionálu ve Žluticích, kde M. Kratochvílová–Šarovcová přispěla kapitolou o výzdobě Žlutického kancionálu.³⁴ V této stati však čerpá ze svých předchozích prací a nevyskytují se zde žádné nové poznatky. Dále do uvedené monografie přispěli Břetislav Bělunek,³⁵ Martin Horyna,³⁶ Jaromír Linda,³⁷ Jan Sobota,³⁸ Petr Brodský,³⁹ Květoslava Haubertová.⁴⁰

Je dobře, že se Žlutický kancionál začíná objevovat i v cizojazyčné literatuře, konkrétně v knize B. F. H. Grahama *Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*⁴¹ a v jeho starší stati *Three More Táborský Graduals*.⁴² Velice přínosná je internetová strana www.manuscriptorium.com, projekt Národní knihovny, kde je celý kancionál naskenován a je zde připojen i orientační popis miniatur. Ačkoliv Žlutický graduál představuje mimořádné dílo v našich zemích, dosud není plně doceněn jeho význam i kvalita výzdoby.

³¹ KRATOCHVÍLOVÁ: Severočeské iluminované graduály (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2003.

³² MARTINA KRATOCHVÍLOVÁ: Recepce a transformace protestantské ikonografie. Lounský graduál Jana Táborského. In: Časopis ústavu dějin umění, 2005, 444–464. MARTINA KRATOCHVÍLOVÁ: K provenienci Křižovnického a Staroměstského graduálu. In: Časopis ústavu dějin umění, 2005, 323–334.

³³ PETR BRODSKÝ: Žlutický kancionál 1558–2008. Sokolov 2008.

³⁴ MARTINA ŠAROVCOVÁ: Malířská výzdoba Žlutického graduálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 41–43.

³⁵ BŘETISLAV BĚLUNEK: Dějinné pozadí české cesty k náboženské snášenlivosti. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 35–38.

³⁶ MARTIN HORYNA: Žlutický kancionál – Žlutický graduál. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 39–40.

³⁷ JAROMÍR LINDA: Jasnost slunečná všecko osvětluje. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 44–49.

³⁸ JAN SOBOTA: Tvorba faksimile Žlutického kancionálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 50–54.

³⁹ PETR BRODSKÝ: Tvůrci Žlutického kancionálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 57–91.

⁴⁰ KVĚTOSLAVA HAUBERTO VÁ: Galerie sponzorů Žlutického kancionálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 92–99.

⁴¹ GRAHAM 2006, 501–506.

⁴² GRAHAM 1999–2000, 229–244.

3.0. ŽLUTICKÝ KANCIONÁL A JEHO TVŮRCI

Žlutický kancionál patří mezi nejhodnotnější iluminované kodexy přelomu české renesance a středověku. Dnes má graduál téměř nevyčíslitelnou hodnotu. Vznikl v letech 1558-1565.⁴³ Je to dílo společně financované městem a občany Žlutic. Původně byl v majetku literátského bratrstva⁴⁴ ve Žluticích a ve Žluticích byl také uložen. Dnes je deponován v Památníku národního písemnictví v Praze.⁴⁵ Vznikl v písařské dílně Jana Táborského z Klokotské hory a iluminoval ho Fabián Pulěř.

3.1. Majitel písařské dílny Jan Táborský z Klokotské hory

Jan Táborský z Klokotské Hory byl písař, majitel písařské dílny a měšťan Nového a později Starého Města pražského. Narodil se na počátku 16. století pravděpodobně v Táboře.⁴⁶ 1519 byl v Praze posluchačem čtení o matematice u profesora Pavla z Příbrami.⁴⁷ Byl varhaníkem v Mělníku asi do roku 1537, kdy se stal novoměstským měšťanem.⁴⁸ Pravděpodobně toho roku se oženil s Kateřinou, které později koupil krám hrstnický.⁴⁹ To nás tedy utvrzuje v tom, že Táborský byl především podnikatel a ne jen písař. Kolem roku 1549 mu zemřela manželka.⁵⁰ Krátce na to se znovu oženil, se ženou stejného křestního jména s Kateřinou.⁵¹ Jeho druhá žena byla velice zámožná a tak mu pomohla splácet dluhy, které mu zbyly po první choti.⁵² Z prvního manželství měl dceru Markétu, která se s novou chotí svého otce neměla příliš v lásce. Markéta se naštěstí brzy vdala do Soběslavi za Jiříka Bybu.⁵³ Později není dochováno, že by se Táborský o svojí dceru z prvního manželství zvláště zajímal. Dal jí jen 10 kop výbavy a tím byla pravděpodobně jeho štedrost u konce.⁵⁴

⁴³ http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 14.12.2009

⁴⁴ Kropáček uvádí: „Největší část české iluminované produkce na konci 15. století a v průběhu 16. století byla určena literátským bratrstvům. V 16. století jsou literátská bratrstva na vrcholu svého vývoje. Počátky této kulturní instituce jsou v menší podobě již v době Karla IV. a arcibiskupa Arnošta z Pardubic při kůru svatovítského chrámu. viz KROPÁČEK 1952,33. Tyto důležité kulturní organizace jsou specificky českou záležitostí. Různé druhy iluminovaných chorálních knih vznikaly sice v malém množství i v jiných zemích, ale byly převážně objednávány klérem a šlechtou. V Zemích Koruny české se staly silným uměleckým a sociálním výrazem doby a výrazem aktivní účasti lidu na vývoji umění v utrakvistických městech zvláště na vrcholu vývoje 16. století. Chránový zpěv byl vůbec důležitou součástí utrakvistické bohoslužby. Ten zesiloval a byl rozvíjen literátskými bratrstvy.“ viz KROPÁČEK 1952, 5 .

⁴⁵ MALINOVSKÝ 2002,110.

⁴⁶ WINTER 1909,192 viz Zpráva, Praha, SokA, sign. 2152,f.43.

⁴⁷ WINTER 1909,192 viz Zpráva, Praha, SokA, sign. 2152,f.43.

⁴⁸ TEIGE 1901,1 viz Zpráva, Praha, SokA, sign. 2117,191.

⁴⁹ WINTER 1909,193. viz Zpráva, Praha, SokA, sign. 2152,f.43.

⁵⁰ WINTER 1909, 193 viz Zpráva, Praha, SokA , sign. 2152,f.43.

⁵¹ WINTER 1909, 193 viz Zpráva, Praha, SokA, sign. 2152,f.43.

⁵² WINTER 1909, 193 viz Zpráva, Praha, SokA sign. 2152,f.43.

⁵³ WINTER 1909, 193. viz Zpráva, Praha, SokA , sign. 2117,191.

⁵⁴ TEIGE 1901,1 viz Zpráva, Praha, SokA, sign. 2117,191.

Významnější část jeho života započala po roce 1550.⁵⁵ Jan Táborský ovládl trh, když se odmlčela dílna Pavla Mělnického.⁵⁶ Tehdy byl povýšen do vladyckého stavu a obdržel prediktát z Klokotské Hory.⁵⁷ Směl používat černostříbrný erb.⁵⁸ [66, 67] S Janem Táborským a jeho pomocníky je spojena první vrstva kancionálů z let 1530–1561.⁵⁹ Po tomto datu získal monopol novoměšťan Jan Kantor Starý, který zemřel 1588 a s ním je i spojena vrstva z let 1561–1580.⁶⁰

Janu Táborskému a jeho dílně jsou zatím připsány tyto kancionály: kancionál Svatovítský 1551;⁶¹ kancionál Čáslavský 1557;⁶² graduál Žlutický 1558;⁶³ dva díly Týnského kancionálu 1559;⁶⁴ kancionál Kaňkovský 1560;⁶⁵ kancionál Klatovský 1560;⁶⁶ dva kancionály Teplické

⁵⁵ KROPÁČEK 1952,23.

⁵⁶ KROPÁČEK/PREISS 1988,199.

⁵⁷ TEIGE 1901,2.

⁵⁸ KROPÁČEK 1952,24.

⁵⁹ CHYTL 1906,81.

⁶⁰ KROPÁČEK/PREISS 1988,199.

⁶¹ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign.P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184,185. CHYTL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

⁶² Čáslavský kancionál, Vídeň, ÖNB, sign. 15503, 1557 viz. KONRÁD 1893, 120, 185. ČERMÁK 1908, 1.

⁶³ Žlutický kancionál, Žlutice, Památník národního písemnictví, sign. TR I 27, 1558–1565. Monogramy IT Jana Táborského z Klokotské Hory jsou v kancionálu umístěny na foliích 112v, 262v, 95r, 100v, 195r, 199r, 94v, 96r, 117r, 93v, 265r, 248v, 198r, 94r, 257r, 95r, 97r, , 195v, 75v, 298v, 13v, 293r, 266r, 135v, 18r, 11v, 319r, 422v, 258v, 287v, 350v, 435v, 436v, 166v, 379v, 101r, 137r, 18v, 31v, 20r, 90r, 123r, 132v, 69r, 79v, 292v, 165v, 45v, 242v, 370r, 122v, 398v, 172v, 288r, 164r, 258r, 467v, 130v, 168v, 202r, 322r, 323v, 89v, 450v, 276v, 320r, 123v, 260v. viz LINDA 2008, 45–47.

⁶⁴ Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, Kříž XVIII A6, 1574, Praha, NK ČR, Kříž XVIII A7, 1574) je ve starší literatuře označován jako Týnský, má dva díly ve dvou samostatných kodexech. Tato mýlka vznikla v důsledku špatně vyloženého textu na fol. 119 : „Yan Kotwa /Plzensky corfyrst/zprawcze tohoto kuru y u matky Bozij przed teynem w Starym meste prazskem.“ Přečtení textu byla přehlednutá určující spojka i, a tak byl ignorován kontext větného spojení. Byla mylně určena původní provenience. viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 324. Je možné, že graduál nevznikl v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory, i když je mnohými badateli přepisován této dílně. Kratochvílová se domnívá, že vznikl v dosud neznámé písařské dílně a proti dílně Jana Táborského svědčí fakt, že monogramy IT se na foliích nikde neobjevují. viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005b,327.

⁶⁵ Kaňkovský kancionál byl zničen. viz pozn. 96. Zlomek kancionálu je zachován v Národním muzeu v Praze, sign. L Ac 109. viz. PETRÁŇOVÁ 1962, 14. KROPÁČEK. 1962, 19.

⁶⁶ Graduál literátského bratrstva v Klatovech, Vlastivědné muzeum Dr. Hostače, sign. CS KL 1 (MS 1), 1 A c 86/2-3, 1560. Na fol. 51v se nachází erb Jana Táborského. viz. KŘÍŽEK 1855, 188–189. KONRÁD 1893, 133. CHYTL 1906, 185. BRODSKÝ 2000, 316–317.

1560⁶⁷ a 1566;⁶⁸ graduál Lounský 1563;⁶⁹ kancionál Rybařovský 1568.⁷⁰ Nově je mu přiřazován i kancionál Litoměřický 1543.⁷¹

Z roku 1561 je Graduál Staroměstský,⁷² který byl také prokazatelně napsán v dílně Jana Táborského z Klokotské hory. Svědčí o tom jeho erb, který je umístěn k spodnímu okraji folia 1r. [67] Byl napsán rukou Matěje Pecky z Klatov.⁷³ V rukopise jsou četné monogramy IT Jana Táborského.⁷⁴

V jeho dílně pracovali mnozí žáci a spolupracovníci. Na Kaňkovském a Rybařovském kancionálu, který byl pro Pražský kostel sv. Kříže Většího na Starém městě, se nemalou měrou podílel Adam Kazibaba z Kosmačova.⁷⁵ Významným je i Matěj Pecka Klatovský, který se možná podílel i na ornamentální výzdobě kancionálu Klatovském.⁷⁶ Další pak Václav Bílý,⁷⁷ jenž sepsal graduál Žlutický.⁷⁸

Náboženské vyznání Jana Táborského z Klokotské Hory není příliš jasné. Nebyl horlivý katolík, ale taktéž nebyl oblíben u protestantů. Někdy mu bylo vyčítáno, že mění texty

⁶⁷ Teplický graduál, Teplice, Knihovna regionálního muzea, sign. Ms.1.1560 viz. VOCEL 1859, 96–97. KONRÁD 1893, 189. CHYTL 1906, 185. KROPÁČEK 1952, 122. ŽIŽKOVÁ 1994. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 48. MICHLOVÁ 2009, 125–135.

⁶⁸ Teplický graduál, Teplice, Knihovna regionálního muzea, sign. Ms.2.1566 viz. VOCEL 1859, 96–97. KONRÁD 1893, 189. CHYTL 1906, 185. KROPÁČEK 1952, 122. ŽIŽKOVÁ 1994. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 48. MICHLOVÁ 2009, 125–135.

⁶⁹ Lounský graduál Jana Táborského, Louny, SokA, sign. I G 9, 1561–1563 viz. CHYTL 1906, 184. KROPÁČEK 1952, 53–57. VACKOVÁ 1968, 380. KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 444–464.

⁷⁰ Rybařovský kancionál, Vídeň, Dvorní knihovna, sign. VC Ab, 1568 viz. CHYTL 1906, 185.

⁷¹ Český Litoměřický graduál, Praha, Královská kanonie na Strahově, sign. DA I6, 1543 Na fol. 139r a fol. 269r jsou iniciály Jana Táborského IT. viz. KROPÁČEK 1952, 70. Malinovský 2002, 90–94. GRAHAM 2006, 229–244. MICHLOVÁ 2009, 125.

⁷² Staroměstský graduál, Praha, NK ČR, sign. XVII.A.40, 1561–1567 viz. URBÁNKOVÁ 1957, č. 97, 24, č. 349, 50. KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334.

⁷³ TEIGE 1901, 2 Podle zápisu na předním přidešti se na napsání graduálu podílel Matěj Pecka z Klatov. viz: „Endecasillabon./Aj léta božího patnáctistého šedesátého a k tomu prvního / tato kniha u Táborského Jana rukou Matěje Pecky jest napsána / z Klatov, kterýž jest byl učedlník jeho ale však on nedělal toho všeho / než tolik to dvě že psal a notoval všecko jiné Jan Táborský sám konal / krom malování a krom kněh svázání bohu chvála, čest, věčné děkování.“

⁷⁴ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 328 Monogramy IT jsou v graduálu např. na fol. 8r, 9v, 13r, 13v, 18r, 58v, 65, 66v, 69 bis r, 69 bis v, 71r, 71v, 83r, 85r, 89r, 98r, 100r, 112r, 113r, 114v, 116v, 130v, 135v, 141r, 144r, 168v, 175v, 182r, 185v, 192r, 194v, 196r, 199r, 200v, 203v, 208r, 208v, 210r, 221r, 222v, 245r, 259r, 267v, 277r, 298r, 298v, 339r.

⁷⁵ MALINOVSKÝ 2002, 111.

⁷⁶ Graduál literátského bratrstva v Klatovech, Vlastivědné muzeum Dr. Hostače, sign. CS KL 1 (MS 1), 1 A c 86/2-3, 1560. Kolofon na fol. 1r. „Kniha tato v Praze u Jana Táborského rukou Matěje Pecky Klatovského patnáctistého léta psaná šedesátého šťastně dokonaná.“ svědčí o autorství písaře. viz. KRÍŽEK 1855, 188–189. KONRÁD 1893, 133. CHYTL 1906, 185. BRODSKÝ 2000, 316–317.

⁷⁷ Písař je zapsán na fol. 1v: „Rukau Včedlnika mého Wawrzince przigmi bílého Tyto knihy notowány Psány, sšťastnie dokonany 1558“

⁷⁸ MALINOVSKÝ 2002, 111.

modliteb při přepisování.⁷⁹ V době mezi léty 1546-1547 stál Táborský na straně královské a hájil zájmy Ferdinanda I.⁸⁰ Většina obyvatelstva v té době však měla odlišný názor, a proto byl ve své době neoblíben. V důsledku toho se rozhodl přesídlit z Nového Města Pražského na Staré Město.⁸¹

Jan Táborský z Klokotské Hory je známý také jako správce Staroměstského orloje, zhotoveného kolem roku 1490. K této funkci byl povolán městskou radou roku 1551. Ale 1556 byl propuštěn, když jeho neopatrností vznikl v objektu požár.⁸² Z doby, kdy byl Táborský správcem orloje, se nám zachovala šestnáctistranná ručně psaná zpráva o stavu orloje. Je psaná na pergamentových listech v kožených deskách.⁸³

Zemřel v Praze 1572. Vdova po Janu Táborském Kateřina zemřela r. 1575. Je po ní zachována závěť, kde je dopodrobna popsán Táborského majetek. Všechn svůj majetek vdova odkázala Václavovi Gamarytovi a jeho choti Anně.⁸⁴

3.2. Iluminátor Fabián Pulěř

Fabián Pulěř je nejvýznamnějším představitelem malířů na počátku druhé poloviny 16. století. Pocházel z Ústí nad Labem, kde se narodil pravděpodobně kolem roku 1520.⁸⁵ Vyučil se nejspíše v dílně svého dědy Štěpána.⁸⁶ Jeho otec byl asi polír, nejspíše kameník.⁸⁷ Rodiče mohli být Walentin Parlirer či Walentin Pular uvedený jako polýr v ústeckých knihách z roku 1509 a 1512, a matka Markéta Palirzka.⁸⁸ Jeho jméno je uvedeno v závěti paní Kateřiny, která byla vdovou po malíři Štěpánovi.⁸⁹ V Žlutickém kancionálu je doklad o jeho rodišti v drobném nápisu na fol. 1r „*FABIAN POLLIAR Z AUSTI NAD LABEM MALERZ W STAREM MIESTE PRAZSKEM*“⁹⁰ Je patrné, že Pulěř pocházel z umělecké rodiny a v počátcích se patrně vyučil ve svém rodišti. Jaká byla jeho další umělecká průprava, není z žádných pramenů známo.⁹¹ Od roku 1550 se Staré Město v Praze stalo místem jeho působení.⁹² Téhož

⁷⁹ TEIGE 1901, 1 viz. Sprawa o orloji Pražském, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, sign. V C 12, 1592.

⁸⁰ TEIGE 1901, 1 viz. Sprawa o orloji Pražském, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, sign. V C 12, 1592.

⁸¹ TEIGE 1901, 1 viz. Sprawa o orloji Pražském, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, sign. V C 12, 1592.

⁸² KROPÁČEK 1952, 53.

⁸³ TEIGE 1901, 2 viz. Sprawa o orloji Pražském, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, sign. V C 12, 1592.

⁸⁴ TEIGE 1901, 5 viz Zpráva, Praha, SokA, sign. 2120, 124.

⁸⁵ CHYTIL 1906, 79 Rukopis Krasoumné jednoty, Praha, SokA, sign. 2, fol. 105.

⁸⁶ KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 129.

⁸⁷ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

⁸⁸ CHYTIL 1906, 79 Rukopis Krasoumné jednoty, Praha, SokA, sign. 2, fol. 105.

⁸⁹ CHYTIL 1906, 79 Rukopis Krasoumné jednoty, Praha, SokA, sign. 2, fol. 105.

⁹⁰ KROPÁČEK 1952, 54.

⁹¹ CHYTIL 1906, 79 Rukopis Krasoumné jednoty, Praha, SokA, sign. 2, fol. 105.

roku se také oženil s Marianou.⁹³ Vlastnil malířskou dílnu, která četně spolupracovala s písařskou dílnou Jana Táborského.⁹⁴ Jan Táborský z Klokotské Hory byl v té době již věhlasným písařem.

Karel Chytil uvádí: „Po roce 1550 se v umění více než vliv německý zračí vliv vlašský. Je to patrné jak u Fabiána Pulěře, tak i u Matyáše Ornyse. Pulěř je považován za umělce lepších kvalit. Byl umělcem a bylo to jeho výhradním povoláním. Ornys byl všestrannější a jeho erudice byla větší, svým povoláním byl více geometrem než malířem. Někdy, jmenovitě ve figurální části připadá nám jako diletant, avšak můžeme pozorovat jistou rázovost, bodrost a především pozorovací talent, nezkalený rutinou. Produkce Pulěřova, zaujímající poměrně krátkou dobu deseti let je vsutku úžasná. Zvlášť musíme brát na zřetel, že zaměstnával málo učednictva.“⁹⁵

Jiří Kropáček k jeho iluminacím uvádí: „Navazují na domácí zvyklosti v citlivém rostlinném ornamentu a v pojetí osnovy iluminace. Příznačným rysem je množství podobizen [10, 12, 13, 14, 15, 20, 22, 37, 44, 53, 61], které jsou individuálně pojaté, a ovládá je střízlivá věcnost. Ikonografie biblických scén čerpá také ze starších a nezřídka různorodých předloh, které jsou však přizpůsobené soudobé výtvarné mluvě.⁹⁶ Pružné, mírně protáhlé postavy předvádí ve vřetenovitém pohybu i ve složitých polohách. Celý efekt postav je často stupňován perspektivními zkratkami. Samostatnou kapitolu tvoří žánrová vyobrazení pracovních námětů a posvícenských výjevů, např. porážka Dobytčete na fol. 184v [25], výjevy z venkovského života na fol.271v [55]. Jakkoli jsou podnícena grafikou, nesou pečeť Pulěřova popisného realismu a smyslu pro pohyb. Krajinu zpracovává ve třech plánech, zdůrazňuje hloubku pozadí, kontrastující svou temnou modří se zemitými barvami přírody [27]. Základním prvkem zásobnice ornamentu zůstává akantová rozvilina [12]; vedle ní se potom objevují orlíček, bodlák, charakteristická stolistá růže [34] a stále častěji také zavíjený ornament, k němuž se velmi záhy připojují závěsy s ovocem, maskarony a karyatidy manýristického ražení [20, 23, 24]. Manýristická je i kvalita barvy. Ve valéru si libuje v měňavých přechodech od červeně k žlutí či bělobě a leskem barev doprovází plochy středověce

⁹² Fabián Pulěř, z Ústí nad Labem, přijat za mistra 1550, 25. Listopadu na den sv. Kateřiny viz Cechovní kniha Staroměstská vydaná K. Chytilém. viz CHYTEL 1906, 293.

⁹³ WINTER 1909, 187.

⁹⁴ KRATOCHVÍLOVÁ 2003,79 viz. Vyobrazení Fabiána Pulěře s Janem Táborským na fol. 29v [71] Svatovítského gradálu, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552(viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184,185. CHYTEL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.)

⁹⁵ CHYTEL 1906, 180.

⁹⁶ Ikonografie scén jsou mnohdy přežaté z Dřevorytů A. Dürera, např. fol.230v [srov. 41 s 42], fol.224r [srov. 37 s 38].

zladené.⁹⁷ Pulěřovo dílo tak vyznačuje polarita popisného realismu, typické pro obrazy světské sféry a manýristického odstínu v iniciálách a výjevech biblických.⁹⁸

Kromě iluminací byl autorem nezachovaných oltářních retabul pro klášterní kostel Panny Marie na Karlově.⁹⁹ Jeho první iluminace nacházíme ve Svatovítském graduálu z let 1551-1552.¹⁰⁰ [43, 71, 88] Byl poučen podunajským malířstvím Altdorferovského směru [8, 73, 74], italskou renesancí a některými prvky manýrismu.¹⁰¹ Dále iluminoval Žlutický kancionál 1558,¹⁰² Čáslavský 1557,¹⁰³ Kaňkovský 1559-1560¹⁰⁴ a na konci života Teplický kancionál¹⁰⁵ 1560 a Lounský¹⁰⁶ 1561-1563.¹⁰⁷

V písemných pramenech a také v literatuře jsou známé různé formy jeho jména Pulir, Pilyr, Pulirs, Puler, Pollirar, Poliwara. Sám se však psal jako Pulir nebo Puler – odtud náš Pulěř.¹⁰⁸

Z jeho pomocníků je znám jen Vondřej Čert, který k němu nastoupil r. 1562.¹⁰⁹ Mistr ho přijal k sobě jako učedníka na dobu tří let za 10 kop grošů míšeňských.¹¹⁰

Poslední Pulěřova práce byl již výše zmíněný Lounský graduál. Titulní list se sloupovou architekturou, znakem města Loun je datován r. 1563 [87]. Brzy po dokončení tohoto díla Pulěř zemřel a značná suma, kterou mu Lounští přislíbili, přišla do jeho rozhárané

⁹⁷ Ve Žlutickém graduálu to jsou zlaté plochy zejména ve vnějších polích iniciál, např. na fol.4r vnější pole iniciály W (obr. 5), na fol. 118r vnější pole iniciály P [24], na fol. 215r ve vnější i částečně vnitřní poli iniciály D [34].

⁹⁸ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

⁹⁹ MALINOVSKÝ 2002, 111.

¹⁰⁰ Objednán byl na náklad prelátů a kanovníků. O tom vypovídá zápis, pod nímž Fabián Pulěř vyobrazil Jana Táborského a sebe v postavách klečících před Kristem objevujícího se ho v oblacích na fol.29v [71]. Pulěř označený jménem Fabián má před sebou štít obsahující písmena F a P. Tato značka se objevuje na mnoha místech v graduálu. Není tedy pochyb, že většina miniatur, které ovšem nejsou všechny stejné kvality pochází od Pulěře. viz CHYTIL 1906, 180. Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552(viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184,185. CHYTIL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34).

¹⁰¹ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

¹⁰² Žlutický kancionál, Žlutice, Památník národního písemnictví, sign. TR I 27, 1558–1565.

¹⁰³ Čáslavský kancionál, Vídeň, ÖNB, sign. 15503, 1557 1557 viz. KONRÁD 1893, 120, 185. ČERMÁK 1908, 1.

¹⁰⁴ S Kaňkovskými konšely uzavřel Pulěř smlouvu 13. února 1559. Za práci měl smlouvenou odměnu 70 kop. Práce se dosti protáhla. Mistr nijak nespíchal a při tom se vymlouval na písaře Adama Kazibabu. V červnu roku 1561 byl kancionál po dlouhých peripetiích hotov. Dlouho však toto krásné dílo obdivováno být nemohlo. Roku 1615 mincmistr Vilém z Vřesovic vymohl na Kaňovských, aby mu kancionál vydali a dal ho spálit, prý z nenávisťi k husitství. viz CHYTIL 1906,80.

¹⁰⁵ Teplický graduál, Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms.1, 1560 viz. VOCEL 1859, 96–97. KONRÁD 1893, 189. CHYTIL 1906, 185. KROPÁČEK 1952, 122. ŽIŽKOVÁ 1994. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 48. MICHLOVÁ 2009, 125–135.

¹⁰⁶ Lounský graduál Jana Táborského, Louny, SokA, sign. I G 9, 1561–1563 viz. CHYTIL 1906, 184. KROPÁČEK 1952, 53–57. VACKOVÁ 1968, 380. KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 444–464.

¹⁰⁷ CHYTIL 1906,79.

¹⁰⁸ KROPÁČEK 1952,5 viz. WINTER 1909, 186. CHYTIL 1906, 179–185. KONRÁD 1893, 89–91.

¹⁰⁹ CHYTIL 1906, 80 Rukopis Krasoumné jednoty, Praha, SokA, sign. 2, fol. 105.

¹¹⁰ WINTER 1909, 187 Rukopis Krasoumné jednoty, Praha, SoAk, sign. 2, fol. 105.

pozůstalosti.¹¹¹ Mistr učinil v úterý na den po sv. Lucii poslední vůli, proti které vdova Mariana vznesla po jeho smrti protest. Nelíbilo se jí, že mnoho svého majetku odkázal své sestře.¹¹²

3.3. Vznik žlutického graduálu a jeho donátoři

Žlutický graduál vznikl v letech 1557–1558, 1558 byl celý iluminovaný, z této doby máme mnoho datovaných folií.¹¹³ Například na foliu 224r [37] je rok 1558 uveden spolu s iniciálami H. E. dosud neznámého donátora.¹¹⁴ Jedná se o utrakvistický graduál žlutických literátů pro literátský kůr u sv. Petra a Pavla ve Žluticích.¹¹⁵ Psán byl Vavřincem Bílým, písařem jinak neznámým.¹¹⁶ Mylnou datací uvádí bez odůvodnění Karel Konrád, a to sice rok ukončení 1559.¹¹⁷

Dotací jednotlivých částí výzdoby iniciál a stran se zúčastnili i žlutičtí občané – cechovní mistři, jeden občan z Ústí nad Labem a rytíř Jan Škorně z Frimburka.¹¹⁸ Hlavním donátorem byl však feudální pán města Jindřich IV. z Plavna a jeho bratr Jindřich V.¹¹⁹ spolu s jejich manželkami, kněžnou Markétou rozenou Salmovou ze Salmu¹²⁰ a Kateřinou rozenou markraběnkou Braniborskou.¹²¹ Jejich erb můžeme spatřit na **fol. 2r [2]**. Žlutický graduál ukazuje několik erbů v nepopsaných nebo málo známých variantách. Jde o erby Volfa Štampacha ze Štampachu (fol. 275r) [59],¹²² Mikuláše Ratiborského z Chcebuze (fol. 180r)

¹¹¹ CHYTL 1906, 184 Zpráva, Praha, SokA, sign. 991, fol. 97.

¹¹² WINTER 1909, 187 viz Zpráva, Praha, SokA, sign. 991, fol. 97.

¹¹³ KROPÁČEK 1952, 99.

¹¹⁴ MALINOVSKÝ 2002, 129 Tento neznámý donátor uvedený pouze iniciálami věnoval 2 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 99 viz. Účetní zpráva vepsaná na přidešti Žlutického kancionálu od městského notáře Víta Strašeckého z r. 1565.

¹¹⁵ KROPÁČEK 1952, 99 M. Horyna uvádí: „V úvodní básni Jana Táborského na fol. 1v je psáno: *O pravdu stáli žlutičtí měšťané/ Rozumným dali jazykem nákladné/ Sobě dělali/ knihy tyto psáti/ chtíc z nich zpívati*. Nemluví se zde o literátském bratrstvu, ale o záměru žlutických měšťanů zpívat ze zpěvníku. To odpovídá laickému měšťanskému chrámovému zpěvu. Literáti zpívali při nedělních a svátečních mších a tomu odpovídá i obsah graduálu. V žádném tehdejší českém městě však nebyli literáti jedinou institucí pečující o chrámový zpěv. Každá farní škola vychovávala vedle bohatých synků movitých měšťanů chudé, ale hudebně talentované žáky, kteří dobrodiní vzdělávání spláceli každodenním zpěvem v kostele. Proto je třeba přijímat s rezervou tvrzení, že ten a ten zpěvník byl původně majetkem literátského bratrstva. Většina zpěvníků byla součástí vybavení chrámového kůru a v případě luxusních zpěvníků jako je Žlutický graduál, dokladem movitosti a mecenášství donátorů.“ viz HORYNA 2008, 9.

¹¹⁶ KROPÁČEK 1952, 99 viz pozn. 62 .

¹¹⁷ KONRÁD 1893, 154 .

¹¹⁸ KROPÁČEK 1952, 99.

¹¹⁹ Dar činil 8 kop míšeňských. viz HAUBERTOVÁ 2008, 93 viz. Účetní zpráva vepsaná na přidešti Žlutického kancionálu od městského notáře Víta Strašeckého z r. 1565.

¹²⁰ Dar činil 5 kop míšeňských. viz HAUBERTOVÁ 2008, 93 viz. Účetní zpráva vepsaná na přidešti Žlutického kancionálu od městského notáře Víta Strašeckého z r. 1565.

¹²¹ MALINOVSKÝ 2002, 111. Dar Kateřiny purkraběnky z Míšeň činil 10 k. m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 93 .

¹²² Věnoval 2 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 95 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

[68],¹²³ Jana Šaldy z Proseče (fol. 268v) [54],¹²⁴ Melichara a Jiřího Údrčského z Údrče (fol. 272r) [58].¹²⁵ Jsou zde vyobrazeny dokonce dva v heraldické literatuře neznámé erby: Jakuba Parase z Parasu (fol. 283r) [60]¹²⁶ a Viktorína (fol. 257r) [50] a Pavla Beldnara z Ústí nad Labem (fol. 224r) [37].¹²⁷ Anachronicky působí i neznámý a málo známý prediktát z Ústí nad Labem.¹²⁸ Některé štíty s cechovními symboly naznačují německý vliv, například štít cechu knapovského (fol. 230v) [41].¹²⁹ V případě knapů zde jako nelogičnost působí fakt, že se sdružení knapů, v tomto případě soukenických tovaryšů, nazývá cechem, přestože v čele kteréhokoliv cechu mohl být pouze mistr toho kterého řemesla.¹³⁰

V kancionálu můžeme nalézt zobrazení dvanácti členů žlutického literátského bratrstva. Jsou to zámožní měšťané a páni radní Jiří Mazánek (fol. 25r) [10],¹³¹ Jan Šmerdach (fol. 64r) [13], Mikuláš Máca (fol. 64r) [13], Havel Lubenský (fol.66r) [15],¹³² Jiří Sova (fol.83r) [20],¹³³ Bartoloměj Košman (fol. 105v) [22],¹³⁴ Vít Strašecký (fol. 206r) [29],¹³⁵ Jiřík Kaláb z Koziocžowa (fol. 238r) [44], Jakub Vávrovic (fol. 261v) [51],¹³⁶ Jan Plavenský (fol. 261v) [51], Viktorín Motejlek (fol. 307r) [61]¹³⁷ a varhaník Ondřej (fol. 350r) [65].¹³⁸ Další čtyři měšťané na iluminacích jsou šlechtici a erbovní měšťané: Pavel (fol. 224r) [37] a Viktorín (fol. 257r) [50] Beldnarové z Ústí nad Labem, Mikuláš Ratiborský ze Chcebuze (fol. 180r.) [68], Jan Škorně z Frymburka (fol. 261v) [51].¹³⁹

Další významní donátoři byli Eliáš Záhorský (fol.118r) [24],¹⁴⁰ cech sladovnický (fol.4r) [5],¹⁴¹ Laurinus Roček bakalář (fol.25v) [12], panna Anna Kočkovic (fol.65v) [14],¹⁴² Jan

¹²³ Věnoval 2 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 99 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹²⁴ Dar činil 3.k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹²⁵ Věnovali 4.k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹²⁶ Věnoval 1.k.m. a 30 grošů. viz HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹²⁷ Přispěli 3 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 98 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹²⁸ MALINOVSKÝ 2002, 111.

¹²⁹ Cech věnoval 5 k. m. 10grošů, dar byl použit na výzdobu fol.230v. viz HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹³⁰ MALINOVSKÝ 2002, 112.

¹³¹ Spolu s L. Ročkem věnovali 1.k.m. a 30 grošů. viz HAUBERTOVÁ 2008, 93 Soukeník Jiří Mazánek byl jeden z nejbohatších měšťanů ve Žluticích. Byl konšelem a často i primátorem města. Jeho dva synové studovali v Praze na Univerzitě. viz HAUBERTOVÁ 2008, 93.

¹³² Věnoval 4 k.m. a 30gr. viz HAUBERTOVÁ 2008, 97. viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹³³ Věnoval 4 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹³⁴ Dar činil 5.k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹³⁵ Spolu s Janem Roubalem perníkářem a Václavem Nepilým Mikulášem věnovali 4 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 95. Dotace financovala výzdobu fol.206r (obr. 29) viz HAUBERTOVÁ 2008, 93.

¹³⁶ Společně s Janem Škorněm a Janem Plavenským přispěli 3 k. m.30gr. viz HAUBERTOVÁ 2008, 98 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹³⁷ Věnoval 2.k.m. 20grošů. viz HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹³⁸ MALINOVSKÝ 2002, 114. Varhaník Ondřej věnoval 1 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 95.

¹³⁹ MALINOVSKÝ 2002, 114

¹⁴⁰ Dar činil 1 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 93 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565. Eliáš Záhorský byl radním, později rychtářem a primasem. viz HAUBERTOVÁ 2008, 93 .

Kloboučník z Předměstí (fol.78r) [16] a Martin Kostka sladovník (fol.78r) [16],¹⁴³ cech řemesla krejčovského (fol.229v) [40],¹⁴⁴ cech řemesla kovářského (fol.214r) [33],¹⁴⁵ cech řeznický (fol.185r) [27] a (184v) [25],¹⁴⁶ cech soukenický (fol.215r) [34],¹⁴⁷ Jan Kalihrach sladovník a Melichar Kožišník (fol.114v) [23],¹⁴⁸ cech ševcovský a cech koželužský (fol.325r) [63].¹⁴⁹

Podle účetní zprávy městského písaře Viléma Vantova Strassencena z roku 1565, by měla cena kancionálu být 383 kop míšenských, 12 grošů míšenských. Zaznamenány jsou zde i ceny iniciál a „versualy“.¹⁵⁰ Taková cena byla pro porovnání o mnoho vyšší než cena průměrného domu v Praze.¹⁵¹

4.0. VÝZDOBA ŽLUTICKÉHO KANCIONÁLU

¹⁴¹ Dar činil 8 k.m. Cech financoval miniatury na fol.4r. viz HAUBERTOVÁ 2008, 93 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹⁴² Věnovala spolu s Janem Šmordachem a Mikulášem Mácou 1.k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 93 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹⁴³ Společně věnovali 1.k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹⁴⁴ Dar činil 1 k.m. a byl použit na arabesku na fol.229v (obr.40). viz HAUBERTOVÁ 2008, 93 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹⁴⁵ Cech věnoval 1 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 97 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹⁴⁶ Cech věnoval 10 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 97 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹⁴⁷ Dar činil 6 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 97 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹⁴⁸ Společně přispěli 1 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 98 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹⁴⁹ Dar činil 3 k.m. viz HAUBERTOVÁ 2008, 98 viz. Účetní zpráva Víta Strašeckého 1565.

¹⁵⁰ KROPÁČEK 1952, 56.

¹⁵¹ MALINOVSKÝ 2002, 114.

Celý kancionál iluminoval Fabián Pulěř.¹⁵² Schémata jednotlivých vyobrazení jsou velice často přejatá z velmi už tehdy známých Dürerových grafik, např.: na fol. 230v [41] je v miniatuře N scéna Poslední večeře Páně s přejatou kompozicí A. Dürera [42]. S prací Albrechta Dürera se Fabián Pulěř údajně seznámil přímo v Norimberku.¹⁵³ Jeho realismus však navázal v mnohém též na tvorbu Virgila Solise.¹⁵⁴ Celkový dojem maleb je ovlivněn dílem Albrechta Altdorfera [8, 73, 74], především v pojetí krajiny, která je barevně odstupňována škálou teplých barev v popředí a pastelových modří v pozadí.¹⁵⁵ Hloubka prostoru je především modelována touto barevnou škálou. Jan Erazim Vocel v Pulěřových miniaturách shledával inspiraci ve freskách Dominica Ghirlandaia [52] a Raffaella Santi [19].¹⁵⁶

4.1. Technické parametry, liturgický obsah graduálu a systém výzdoby

Vazba rukopisu je původní.¹⁵⁷ Desky kancionálu jsou z vepřovicové kůže, uvnitř vyztuženy dubovými plotnami, rozměru 63 x 46 cm.¹⁵⁸ Do dubových desek potažených kůží jsou vtlačeny rostlinné ornamenty. Karel Chytil uvádí: „Tlačení ozdob pomocí forem všelijak v obrazce skládaných, byla procedura dosti náročná. Proto se postup zjednodušil za použití válce (rolla), na jehož plášti byly vyryty obrazce, které se otáčením válce obtiskovaly. Použití válce je typické pro období 1540–1570, z velké části dobu vlády Ferdinanda I.“¹⁵⁹ Ze zápisu se dovídáme, že jeho vazba byla pořízena za 12 a půl kopy míš.; 10 kop míš. bylo dáno od svázání a 2 a půl kopy za pukly.¹⁶⁰ Celkem tedy pouze vazba stála 24,5 kopy míš. grošů.

Desky mají mosazné kování, skládající se z rohové a středové puklice. Kožené pásky jsou místo spon. Kancionál má poškozený a renovovaný hřbet. Stejnou vazbu jako kancionál Žlutický má zpěvník Lounský¹⁶¹ z r. 1563 a kancionál Litomyšlský z r. 1563.¹⁶² U kancionálu Litomyšlského je zjištěno, že ho vázal Adam, knihař pražský.¹⁶³ Ve Žlutickém kancionálu

¹⁵² Viz. kapitola 3.2. Iluminátor Fabián Pulěř.

¹⁵³ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

¹⁵⁴ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

¹⁵⁵ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

¹⁵⁶ VOCEL 1859, 13.

¹⁵⁷ http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 14.12.2009.

¹⁵⁸ KOUDELKA 1958, 5.

¹⁵⁹ CHYTEL 1899, 30.

¹⁶⁰ KROPÁČEK 1952, 25 viz. Účetní zpráva vepsaná na přidešti Žlutického kancionálu od městského notáře Víta Strašeckého z r. 1565.

¹⁶¹ Lounský graduál Jana Táborského, Louny, SokA, sign. I G 9, 1561–1563 viz. CHYTEL 1906, 184. KROPÁČEK 1952, 53–57. VACKOVÁ 1968, 380. KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 444–464.

¹⁶² Litomyšlský graduál, Litomyšl, Regionální muzeum Litomyšl, sign. R–203, 1561–1563. viz. CHYTEL 1906, 185–187.

¹⁶³ CHYTEL 1899, 31.

není autor vazby uveden, ale je zachován údaj zmíněný výše o platbě za vazbu.¹⁶⁴ Lze tedy předpokládat, že Žlutický kancionál vázal také Adam, knihář pražský.¹⁶⁵

Jako psací látka slouží pergamen. Rozsah kancionálu je 471 ff a rozměr jednoho listu činí 57,5 x 38,5 (39) cm. Živá záhlaví jsou v barvě červené. Text je na foliu umístěn v červených rámcích z jednoduchých linek.

Uvnitř chybí několik listů, které byly patrně za protireformace v roce 1738 jako závadné jezuitů odstraněny a z týchž důvodů byla i přeškrtnána a zcela znehodnocena miniatura s výjevem upálení mistra Jana Husa.¹⁶⁶ Původní foliace byla tvořena písmeny abecedy a římskými číslicemi I-XX.¹⁶⁷ Tento způsob foliace neudával celkový počet listů, takže ve starší literatuře o kancionálu např. Vocel (1859),¹⁶⁸ Winter (1896),¹⁶⁹ Čadík (1919),¹⁷⁰ – se drželi údajů notáře Strašeckého o 494 listech.¹⁷¹ Někdy po roce 1923 byla provedena průběžná foliace tužkou s označením stran a–b. Tehdy byl zjištěn celkový počet listů 471.¹⁷² V roce 2005 proběhla foliace v digitalizované formě kancionálu podle kodikologických zásad verso – recto. A ta dospěla ke stejnému počtu listů – 471. Patrně tedy chybí 23 listů.¹⁷³

P. Brodský uvádí, že prokazatelně chybí tato folia:

„CV – mezi fol.47 a 48 (kde bylo Gloria o P. Marii a pannách)

N VIII – mezi fol. 249 a 250 (kde bylo officium o českých mučednících)

Q VI-XIII – mezi fol.306 a 307 (chybí 8 folií mezi 4. a 5. oddílem kancionálu)

X IX- XVI – mezi fol. 402 a 403 (chybí 8 folií, kde měla pokračovat píseň k navštívení P. Marie (31. 5.) a dále chybí píseň Mistru J. Husovi)

Et XIII – mezi fol.460 a 461 (bylo tam Credo, jež pokračuje na Et XIV)

Cum II – mezi fol. 468 a 469 (bylo tam Credo)

¹⁶⁴ CHYTIL 1899, 31.

¹⁶⁵ CHYTIL 1899, 31.

¹⁶⁶ VOCEL 1859, 13.

¹⁶⁷ BRODSKÝ 2008, 28.

¹⁶⁸ VOCEL 1859, 10–14.

¹⁶⁹ WINTER 1896, 989.

¹⁷⁰ ČADÍK 1919, 1–7.

¹⁷¹ BRODSKÝ 2008, 28 viz. Účetní zpráva vepsaná na přidešti Žlutického kancionálu od městského notáře Víta Strašeckého z r. 1565.

¹⁷² BRODSKÝ 2008, 28.

¹⁷³ BRODSKÝ 2008, 28.

Cum V- mezi fol.470-471 (bylo tam Credo)¹⁷⁴

Liturgický obsah:

1v: Úvodní báseň s akrostichem JAN TÁBORSKY Z KLOKOTSKÉ HORY. (*Jasnost Slunecžná, wssecko oswęcuge ... x ... Rukau Vczedlnika mého Wawrżince przigmi bílého Tyto knihy notowány Psány, ssťastnie dokonany 1558. IT. A wssecko na misto dokonano Wsobotu p[řed] kwietnau nedělj pril. in. am*)

3v: Předmluva autora. *Ctného vžitku, ctná práce docházy, yakož pak w skutku, ted' se to nacházy ...*

1. Oddíl kancionálu 4r-77r: České zpěvy mešního ordinaria - *Kyrie, Et in terra (= Gloria), Sanctus, (Agnus Dei)*.

Kyrie má zvláštní texty nejen pro hlavní svátky církevního roku, nýbrž i pro svátky některých světců, a to Mistra Jana Husa (8r-v), sv. Jana Křtitele (20v-21r), sv. Marie Magdaleny (28v-29r). V adventu se jí k její počtě zpívalo tzv. Kyrie větší o Panně Marii, výrazově velmi bohaté (33v-40r).¹⁷⁵

Na foliu 64r vloženo: *Te deum laudamus*. Je vloženo za Umučení Páně, takže se pravděpodobně zpívalo o Velikonocích. Z něj vyrůstá Sanktus (66-77r), stylisticky velmi rozmanitý, se zvláštními texty k svátkům mariánským, k Božímu Tělu a k postu.¹⁷⁶

2. Oddíl kancionálu 78r-242r: České zpěvy mešního propria de tempore a de sanctis (zimní a jarní část temporálu a sanktorálu)¹⁷⁷

Na den Narození Páně jsou tu zapsány zpěvy pro první mši (101v-102v), druhou mši (102-105r) a velikou mši (105v-112r). V květnou neděli (161r-168v) jsou to žalostné zpěvy označené pod notami zkratkou Tract. Na Velký pátek (168v-179v) k nim přibýly hymnus

¹⁷⁴ BRODSKÝ 2008, 28.

¹⁷⁵ BRODSKÝ 2008, 18. První částí jsou zpěvy ordinária, tzv. kyriale. Nejprve jsou to zpěvy Kyrie a dvojice Kyrie a Gloria. Je zde nápadné hromadění textů k nejrůznějším svátkům na stále tytéž melodie. Kyrie eleison byly původně melismatické zpěvy na stručné řecké invokace Kyrie eleison, Christe eleison. Na každou slabiku připadalo více tónů melodie. Při českém otextování byla každému tónu podložena jedna slabika. Charakter hudby se tedy diametrálně proměnil. Následují zpěvy Sanctus, někdy v páru s Agnus. V tomto oddílu je větší procento výskytu rytmizovaných tropů. viz. HORYNA 2008, 40.

¹⁷⁶ BRODSKÝ 2008, 18.

¹⁷⁷ Od listu 78r začíná temporál – oddíl zpěvů propria pro hlavní svátky roku počínaje adventem přes Vánoce, postní období, Velikonoce až k svátku božího Těla. Na konci oddílu jsou propria označená jako *nedělní* nebo *kdyť se líbí*, jednotlivé neděle tedy nemají vlastní texty, ale celkem libovolně se zpěvy vybíraly z toho oddílu. Propria většinou obsahují vstupní zpěv Introitus, Graduale, Alleluia, Offertorium, Communio a odkazy na příslušné zpěvy ordinária z kyriale. viz. HORYNA 2008, 40.

Pange lingua, Žaloba: *Poslouchejte žaloby nebeského Votce, jenž jest byl lidu židovského milostivý vuodce*, obsahující 61 bodů obžaloby, a Sedm slov o posledních slovech Krista na kříži.¹⁷⁸

Proprium de tempore (*Antifony w Adwent pd Rorate x O Božjm Tiele*)

- v temporálu vložena tato propria de sanctis: 112r-113r: *O Swatem Sstěpánu* (vloženo za: *Na den narození Pána Krista*);

113r-114r: *O Swatem Janu Ewangelistowi*;

116v-118r: *O wobracenj Swatého Pawla* (vloženo za: *O Krztěnj Pána Krysta*);

201v: *Na Swateho Girzj* (vloženo za: *Ochtab wzkrzjssenj pá(na) Krysta*, 197r-200v); *Za desst' neb za Čzas'* (200v-201r). Po Velikonocích ještě před svátkem sv. Jíří (24. dubna) jsou ve zpěvníku zařazeny prosby za dešť za čas.¹⁷⁹

201v-202v: *O Sw. Marku*

202v-203v: *O Swatem Filipu a Jakubu*

203v-204r: *Na Swatého Zygmuda* (vloženo za: *O Narozenj Krysta pana*)

Po svátcích sv. Jíří, sv. Marka, sv. Filipa a sv. Zikmunda, je větší pozornost věnována svátku *Nalezení sv. kříže* (3. května) a zejména *Nanebevstoupení Páně* (206r-213v), při němž byla uctěna i Panna Maria dvěma variantami zpěvu *Regina caeli o Božím vystoupení* (212r-213v).¹⁸⁰

214r-223r *Na sv. Ducha* se zpívalo více variant zpěvů *Zavítaj duše svatý* a opět dvě verze *Regina caeli*.¹⁸¹

3. Oddíl kancionálu 242v-244r: Další oddíl kancionálu tvoří osm různých nápěvů *Gloria Patri: Sláva Otci i synu i Duchu svatému, jakož bylo na počátku, i nyní vždycky i na věky věků. Amen.* (242v-244r) Je to jediný text, který si zachovává svou formu beze změn. V příslušných částech kancionálu pak jsou nad notami poznámky, tvořené

¹⁷⁸ BRODSKÝ 2008, 19.

¹⁷⁹ BRODSKÝ 2008, 19.

¹⁸⁰ BRODSKÝ 2008, 19.

¹⁸¹ BRODSKÝ 2008, 19.

zkratkou slova Sláva a římskou číslicí, jež určovala, kterého z osmi nápěvů se má použít.¹⁸²

242v-243v: *Tuto notována gsau Gloria przi wssech tonůw wosmi, A při každe Introitu po Verssi znamenano gest které zpěwati máš.*

4. Oddíl kancionálu 244-306v: Čtvrtý oddíl kancionálu je uveden nadpisem *Počínají officia o svatých*. Zahajuje je officium ke sv. Vítu (15. 6.) a končí prosincovým svátkem Panny Marie, po němž následují officia O apoštolech, O dědicích, O mučednících, O jednom mučedníku, O vyznavačích, O jednom vyznavači, O pannách atd... Celkem je tu 46 officíí.¹⁸³

244r-271r: české zpěvy mešního propria de sanctis (letní a podzimní část sanktorálu); Záhloví *Poczjngj se officia o Swatých ... O Swatem Wjtu x O Swa: Mikulassi*

271v-306v: české zpěvy mešního propria pro společné svátky (= commune sanctorum); (*O Poswěcenj Chrámu Božihho x O Pannách*)

5. Oddíl kancionálu 307r-458v: Není uveden nadpisem, bývá označován jako *Prozy*, ale též *Písně* (344v, 346v), či *Jiná strofem, Jiné strofem* (351v, 353v). Po slovesné stránce je to oddíl cenný, neboť lze očekávat, že nebude svázán liturgickými texty ani biblickými citáty jako předešlé oddíly kancionálu. Po textové stránce připomíná dnešní kostelní písně. Je zde zhudebněno 90 básní, které se zpívaly při mších a doplňovaly officia o svatých, v nám již známém pořadí počínaje adventem a konče písněmi příležitostnými k Pánu Ježíši.¹⁸⁴

307r-460r: Prozy pro různé svátky de tempore, de sanctis i commune sanctorum (*Prozy O Wtělenj Páňe w Adwent x O Chwále Božj*)¹⁸⁵

461r-471r: pokračování českých zpěvů mešního ordinaria - Patrem (Credo)

¹⁸² BRODSKÝ 2008, 20.

¹⁸³ BRODSKÝ 2008, 20 Od listu 244r začíná sanktorál, propria ke svátkům svatých, na jehož konci je oddíl commune sanctorum – společná propria k svátkům, které nemají vlastní texty. viz HORYNA 2008, 40.

¹⁸⁴ BRODSKÝ 2008, 22.

¹⁸⁵ Mezi listy 307–460 leží rozsáhlý oddíl obsahující sekvence (v dobové terminologii prozy). Jde o zpěvy pozdně středověkého původu vkládané za Alleluia. Jsou seřazeny podle běhu církevního roku a v řadě případů je možnost vybrat z více různých textů (u velkých svátků zpravidla čtyři) k témuž nápěvu. viz HORYNA 2008, 40.

Systém výzdoby

Nejvýznamnější podíl ve výzdobě chorálních knih mají iluminace vložené do vnitřního pole iniciál.¹⁸⁶ Tyto iluminace se přímo vztahují k obsahu příslušného textu, z kterého pak logicky vychází jejich ikonografický program.¹⁸⁷ Incipitní iniciály jsou vždy vložené do plastických kazetových rámců, které jsou čtvercového formátu. Většina iniciál je velkých rozměrů, dosahují výšky tří řádek textu s notací, několik výšky dvou řádků notace a textu. Obsahově se k iluminaci vložené do vnitřního pole iniciál vztahují iluminace v okrajové borduře a pod kolumnou.

Žlutický kancionál obsahuje 39 stran s iluminacemi, z toho 4 celostranné iluminace (fol. 1r, 2r, 2v, 3r) [1, 2, 3, 4].¹⁸⁸ Čtrnáct stran má ornamentální iniciály¹⁸⁹ a čtrnáct stran má iniciály se scénami ve vnitřním poli.¹⁹⁰ Na stranách s iluminovanými incipitními iniciálami se zpravidla objevují bordury s bohatou rostlinnou ornamentikou. Tato rostlinná ornamentika zahrnuje rostliny od fantastických až po určité rostlinné druhy, různé typy laločnatého akantu a kroucené lodyhy.¹⁹¹ Do rostlinných bordur jsou místy vložena zvířata (např. 180r [15]),¹⁹² cechovní symboly (např. 215r [34])¹⁹³ ojedinelé i andělé na fol. 66r [16].

V prostoru pod kolumnou je často umístěna iluminace, ohraničena zlatou lištou, obsahově související s iluminací z vnitřního pole iniciály.¹⁹⁴ Iluminace někdy bývají komponovány v duchu typologického paralelismu¹⁹⁵ (např. fol. 185r [27], kde je ve vnitřním poli iniciály V zmrtvýchvstalý Kristus a ve výzdobě pod kolumnou příběhy Jonášovy) nebo se jedná o biblický předobraz výjevu v iniciále (např. fol. 105v [22], kde ve vnitřním poli iniciály D je scéna Adorace dítěte a na spodním okraji folia pod kolumnou je radostné zvěstování pastýřům).¹⁹⁶

¹⁸⁶ KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 335.

¹⁸⁷ KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 335.

¹⁸⁸ Fol. 1r, 2r a 2v obsahují erby donátorů v architektonických nikách. Na fol. 3r je znak města Žlutic. viz 4.2.

Katalog malířské výzdoby Žlutického graduálu.

¹⁸⁹ Jsou to 25r [10], 25v [12], 64r [13], 78r [18], 114v [23], 118r [24], 180r [68], 214r [33], 229v [40], 257r [50], 261v [51], 275r [59], 283r [60], 350r [65].

¹⁹⁰ Jsou to 4r [5], 66r [15], 83r [20], 105v [22], 185r [27], 206r [29], 215r [34], 224r [37], 230v [41], 244r [45], 268v [54], 271v [55], 307r [61], 325r [63].

¹⁹¹ Viz. kapitola 4.3. Shrnutí výsledků rozboru výzdoby.

¹⁹² Opice je v borduře na fol. 268v, ptactvo na fol. 78r [18], 114v [23], 118r [24], 224r [37], 244r [45], 257r [50], medvěd na fol. 180r [68]. viz 4.2. Katalog.

¹⁹³ Fol. 64r [13], 78r [18], 83r [20], 105v [22], 114v [23], 118v [24], 206r [29], 214r [33], 215v [34], 229v [40], 230v [41], 244r [45], 307r [61], 325r [63]. viz 4.2. Katalog.

¹⁹⁴ Fol. 4r [5], 105v [22], 185r [27], 206r [29], 215r [34], 271v [55]. viz 4.2. Katalog.

¹⁹⁵ V duchu typologického paralelismu je výzdoba na fol. 185r [27], 206r [29], 230v [41]. viz 4.2. Katalog.

¹⁹⁶ Fol. 4r [5], 105v [22], 215r [34]. viz 4.2. Katalog.

Jak již bylo uvedeno, specifickým rysem Žlutického graduálu je množství podobizen donátorů. Někdy bývají umístěny pod kolumnu (např. fol.66r [16])¹⁹⁷ nebo jsou zakomponovány do okrajové bordury (např.105v [22]).¹⁹⁸

4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického kancionálu

Folio 1r) Na první straně prvního listu je nádherně provedená celostránková iluminace, kde je v architektonické borduře na azurově modrém pozadí umístěna aliance tří erbů.¹⁹⁹ [1] Uprostřed je erb purkrabího Míšeňského. Ve zlatém poli je černý ondřejský kříž. Nad ním je zlatě korunovaná, turnajská otevřená helma. Klenotem je zlatý kulatý polštář s deseti střapci, na polštáři je pak stejný čili ondřejský kříž jako ve štítu. Příkrývadla jsou černo zlatá.²⁰⁰ Erb vpravo je zde připsán Hraběti z Hartenštejnu. Na červeném štítě jsou dvě červená orlí křídla, mezi nimi zlatovlasá panna s vavřínovým věncem na hlavě, v červených šatech a zlatým živůtkem a kolem pasu má opásaný dolů visící zlatý provaz. Žena má ruce rozpažené do tvaru písmene W. Příkrývadla jsou červenozlatá.²⁰¹ Erb vlevo je zde připsán Knížeti z Plavna. Na červeném štítě je vpravo otočený zlatý korunovaný lev s rozštěpeným ocasem ve skoku, červeným jazykem a zbrojí. Nad tím zlatá turnajská korunovaná helma. Klenotem je vpravo otočený rostoucí pes s červeným jazykem. Pes je zepředu stříbrný a na zádech černý a stříbrný.²⁰²

Nad nikou v horní části strany je text, který je nad erbem v zelené arabesce na proužku plátkového zlata přemalovaného červenou transparentní barvou, vytlačený humanistickou majuskulí. Architektura niky se skládá z polosloupů s entazí bez kanelování.

Fol. 2r) Přední strana druhého listu je také tvořena celostránkovou iluminací. Je na ní vyobrazen erb rodu Salmů ze Salmu (Neuburgská větev), ze které Markéta pocházela. Erb je umístěn v zelené jednoduché nice s pilastry s iónskými hlavicemi.[2] V zadním plánu je modré pozadí. Kněžna Markéta vdova po Jindřichovi IV. z Plavna, rozená hraběnka ze Salmu se podle manžela psala také jako purkraběnka z Míšeň, hraběnka z Hartensteinu, paní

¹⁹⁷ Fol. 25r [10], 25v [12], 64r [13], 65v [14], 66r [15], 180r [68], 224r [37], 238r [44], 257r [50], 307r [61], 350r [65]. viz 4.2.Katalog.

¹⁹⁸ Fol. 83r [20], 105v [22], 206r [29]. viz 4.2.Katalog.

¹⁹⁹ Páni z Plavna měli prvotně lva. To je známé z mnohých pečeti v Šlevicích a Drážďanech. Jindřich z Plavna pečetil r. 1468 třemi štíty. Zlatým lvem na černém poli, černým křížem na zlatém poli a příčným pruhem. viz SEDLÁČEK 1925, 196.

²⁰⁰ MALINOVSKÝ 2002, 119.

²⁰¹ MALINOVSKÝ 2002, 119.

²⁰² MALINOVSKÝ 2002, 119.

z Plavna nebo Geroy.²⁰³ Erb je na červeném renesančním štítě, obsahující 9 templářských křížů v postavení 3,3,3. V erbu jsou umístěny dvě protilehlé stříbrné otočené ryby, nad helmou jsou potom opět ryby, tentokrát za sebou.²⁰⁴

Fol.2v) Na druhé straně tohoto listu je celostránková barevná iluminace s erbem v architektonické nice s karyatidami. **[3]** Doplněnými rostlinnými motivy, pravděpodobně se jedná o jmelí.²⁰⁵ Erb je velice složitý, členěný na dvanáct polí, vodorovně jsou tři pole, svisle jsou čtyři pole.²⁰⁶

První pole patří purkrabímu Norimberskému. Skládá se s červeného ondřejského kříže na stříbrném podkladě a červeného kůlu. V tomto motivu se nachází zlatý srdeční štítek a v něm je vyobrazen kráčeující lev černé barvy s červeným jazykem a zdviženým ocasem. Druhé pole patří markrabímu Braniborskému. Jedná se o hledící orlici červené barvy s červeným jazykem a zlatou zbrojí ve stříbrném poli. Třetí pole je zasvěcené vévodovi Pomořanskému, jedná se o červeného gryfa ve skoku s červeným jazykem a zlatou zbrojí ve stříbrném poli. Čtvrté pole je Stargard. V stříbrném poli je doleva otočený gryf zelenočervené barvy ve skoku. Páté pole symbolizuje Štětín a nalézá se zde stejný gryf, stejně vyobrazený jako ve třetím poli. V šestém poli je poté stejný červenozelený gryf, akorát doprava otočený jako ve čtvrtém poli. Sedmé pole patří vévodovi Pruskému – vpravo otočená černá orlice s červeným jazykem a zlatou zbrojí ve stříbrném poli. Má zlaté perisonio a na krku zlatou královskou korunku. Osmé pole patří Opolsku. V modrém poli je zlatá vpravo otočená orlice, která je zlatě korunovaná s červeným jazykem. Deváté pole je znakem města Krnova. Opět vpravo otočená orlice, která je černá a se zlatou zbrojí ve stříbrném poli. Desáté pole patří Rujaně. V patě zlatého štítu je stříbrný stupínek. Ve zlatém poli je vidět vlevo otočenou polovinu černého lva s červeným jazykem a zlatou korunkou. Jedenácté pole patří Bludfeldu (Krvavé pole) a je celé červené. Dvanácté pole patří paní ze Zollernu. Je rozčtvrceno na dva černé a dva stříbrné čtverce položené protilehle.²⁰⁷

Fol. 3r) Celostránková barevná iluminace je tvořena znakem města Žlutice²⁰⁸ v růžové architektonické nice s pilastry **[4]**. Nad níkou je nápis provedený humanistickou majuskulí ve

²⁰³ MALINOVSKÝ 2002, 119.

²⁰⁴ MALINOVSKÝ 2002, 119.

²⁰⁵ KROPÁČEK 103, 1952.

²⁰⁶ MALINOVSKÝ 2002, 122.

²⁰⁷ MALINOVSKÝ 2002, 122.

²⁰⁸ Už od 14.stol. užívalo město na své pečeti znamení hrábí, znak rodu z Ryzmburka. V roce 1540 dal pak privilegiem ze dne 22. července Ferdinand I. městu nový znak, který v sobě spojuje symbol opevněného města s erbem pánů z Ryzmburka i se lvem pánů z Plavna. viz AUGUSTIN 1997, 238.

štítku nad erbem „Insignia civitatis Luticensis 1558“. Znak města je podélně štípený. V pravé polovině znaku na černém poli je doleva otočený zlatý dvouocasý lev, který není korunovaný a je ve skoku. Má červený jazyk a pysky. V levé, vyzlacené polovině jsou kolmé černé hrábě, které jsou zakončeny osmi zuby. Hrábě jsou rodinný znak pánů z Risenburka.²⁰⁹ Uprostřed štítu je stříbrná věž s cimbuřím o pěti stínkách. Věž má otevřenou bránu se zvednutou zlatou mříží.²¹⁰ Reprezentativní městské znaky se téměř pravidelně objevují na titulních listech chorálních knih 16. století,²¹¹ např.: v Čáslavském kancionálu²¹² na fol.1r, v Českobrodském graduálu²¹³ na fol. 1v., v Teplickém graduálu²¹⁴ na fol.1r a další.

Fol. 3v) Na spodní straně folia pod textem je erb Jana Táborského z Klokotské Hory. **[66]** V textu nad erbem Táborský popisuje sám svůj erb a jeho atributy. Na modrém podkladu v kulatém věnci z vavřínu je Táborského erb. Samotný erb je čtvrcený. První a čtvrté pole je stříbrné a druhé a třetí pole je černé. Uprostřed štítu je červený jetelový kříž, který je opatřen na všech čtyřech koncích zlatými nákončimi. Na vrchní část kříže je navlečená zlatá královská koruna, která zasahuje do poloviny prvního a druhého pole. Na třetím poli je vyobrazená bílá holubice, která je vlevo otočená s červenou zbrojí. Ve čtvrtém poli se nachází svinutý černý had. Nad štítem je kolčí helma. Na helmě stojí stejná holubice jako ve štítě, ale otočená doprava. Přikrývadla jsou červenočernostříbrná. Text pod erbem je „Jan Táborský z Klokotské Hory“. ²¹⁵

Erb Jana Táborského z Klokotské hory můžeme také nalézt například v graduálu Staroměstském²¹⁶ na foliu 1r. **[67]** Až na drobné odchylky je vyobrazení erbu stejné. Celý erb není zasazen do kulatého věnce z vavřínu s modrým podkladem, ale je pouze ohraničen v kruhu zlatou linií.

Fol. 4r) Všemohoucí wotče. [5] V levém horním rohu se nachází velká iniciála W. Tělo iniciály je složeno ze zeleného kadeřavého akantu, typ spirálovitě stáčených kadeřavých

²⁰⁹ VOCEL 1859, 13.

²¹⁰ MALINOVSKÝ 2002, 122.

²¹¹ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 328.

²¹² Čáslavský kancionál, Vídeň, ÖNB, sign. 15503, 1557 1557 viz. KONRÁD 1893, 120, 185. ČERMÁK 1908, 1

²¹³ Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII.B.20, ante 1557. viz CHYTL 1906, 185. KONRÁD 1893, 191. TRUHLÁŘ 1906, 27–28. KROPÁČEK 1952, 30–32. GRAHAM 2006, 403–405.

²¹⁴ Teplický graduál, Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms.1, 1560 viz. VOCEL 1859, 96–97. KONRÁD 1893, 189. CHYTL 1906, 185. KROPÁČEK 1952, 122. ŽIŽKOVÁ 1994. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 48. MICHLOVÁ 2009, 125–135.

²¹⁵ MALINOVSKÝ 2002, 123.

²¹⁶ Staroměstský graduál, Praha, NK ČR, sign. XVII.A.40, 1561–1567 viz URBÁNKOVÁ 1957, č. 97, 24, č. 349, 50. KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334.

polopalmet, kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavinitých listů.²¹⁷ Jednotlivé polopalmetry jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály.²¹⁸ Ve vnitřním poli iniciály je miniatura se scénou krále Davida, klečícího v levém profilu v krajině a klanícího se Kristu na oblacích. Král David je oděn do červeného pláště s hermelínem a na hlavě má nasazenou zlatou korunu. V jeho tváři s plnovousem se zračí horlivá modlitba. Vlasy mu dopadají na ramena. U jeho nohou se nachází harfa jako symbol jeho hudebnosti. Vnější pole iniciály je vyzlacené. V levém horním rohu z těla iniciály vybíhá žlutozelená kauda, tvořena ze spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protahovanými okraji.²¹⁹ Celá iniciála je zasazená do fialovorůžového kazetového rámce, čtvercových rozměrů.

Kolorit krajiny ve vnitřním poli iniciály je ovlivněn Podunajskou školou, zejména dílem Albrechta Altdorfera [73].²²⁰ První plán je písčitý, vyvedený v okrových tónech a klečí na něm král David, který je oděn v červeném plášti s hermelínem. Po levé straně se nacházejí zelené stromy, vyvedené hutnými barvami. Krajina se poté otevírá do dlouhého průhledu odstupňována modravými valéry. Zcela vzadu je v mlhavém oparu gotické město, kde právě svítá. Blíže k pravému hornímu rohu je umístěn Kristus. Je viditelná pouze horní polovina jeho těla se zvednutými pažemi, kterak ukazuje rány. Jedná se tedy o typ bolestného Krista. Kristovo tělo vystupuje z jemných narůžovělých oblaků, které jsou umístěny pošíkem ve vnitřním poli iniciály. Oblaka jsou odstupňovaná škálou fialových valérů, vyvedená pastózní kvašovou barvou. Další výzdoba strany je pod kolumnou scéna bitvy Židů s Amalechtity. Na tento výjev, který je ve zlatém rámci, navazuje při pravém okraji bordura s cechovním štítem a vyobrazením sv. Václava, taktéž ve zlatém rámci. Modrý cechovní štít vztahující se k cechu sladovnickému je umístěn zcela nahoře. Na modrém poli jsou dvě zkřížené zlaté sladovnické limpy.²²¹ V místě křížení limp je provlečená zlatá královská koruna. Nad štítem je nápisová páska s textem provedeným gotickou minuskulí: „Slawného czechu Sladowniczkého“.

Pod cechovním štítem je sv. Václav jako rytíř v brnění plátového typu se stříbrným štítem a stříbrným praporem, v purpurovém plášti a červeném renesančním baretu mezi dvěma pestře

²¹⁷ Více o typech akantů pojednává studie V.Kubíka. viz. KUBÍK 2007–2008 , 65–95.

²¹⁸ Obdobné tělo iniciály W nalezneme na fol.66r [15]. Další analogie v jiných iniciálách jsou na 83r [20], 105v [22], 261v [51], 268v [54], 271v [55], 307r [61], 325r [63].

²¹⁹ Viz. pozn. 217.

²²⁰ Na souvislost s podunajskou školou poukazuje J.Kropáček. viz např.: KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

²²¹ Limpa je dřevěný sladovnický nástroj, kterým se prohrabával klíčící slad. viz. MALINOVSKÝ 2002,124.

oděnými anděly. Na praporu se nachází černá orlice otočená doleva, na štítu je pak stejná orlice jen otočená doprava.²²²

V zobrazení Krista z vnitřního pole iniciály W je možné hledat inspiraci ve středověkých řezbách stojícího bolestného Krista, např. Bolestný Kristus z Novoměstské radnice [80]. M. Kratochvílová uvádí: „Význam tohoto námětu Krista nalezneme v ikonografii pozdně gotické vrstvě chorálních knih. Oslavný zpěv dovolávající se Božího milosrdenství, s incipitem *Kyrie eleison cunctipotens gestor* (Pane, smiluj se) byl pravidelně doprovázen s ohledem na obsah námětem stojícího Krista Trpitele. Motiv samotného Krista trpitele byl později nahrazen králem Davidem klečícím před Kristem trpitelem.“²²³

Tento typ bolestného Krista je v Misálu Jana Humpoleckého²²⁴ na fol.136v [6]. Datace misálu 1486 je uvedena na fol.283v.²²⁵ Je zde podobnost s prací Valentina Noha z Jindřichova Hradce,²²⁶ z jehož dílny pochází např. Kutnohorský graduál.²²⁷ Postava Krista i ornamenty v misálu jsou ohlasem tvorby Valentinovy dílny, nepochází však přímo z jeho ruky.²²⁸ Můžeme zde zaznamenat stejné postavení hlavy, viditelnou jen horní polovinu těla a stejně zvednuté ruce s charakteristickým postavením rukou jako ve Žlutickém kancionálu [srov. 6 s 5].

Výjev z miniatury můžeme postupně porovnat s ostatní miniaturami v jiných kancionálech pocházejících z dílny Fabiána Pulěře. Ve Svatovítském graduálu²²⁹ na fol.30v [88] je v iniciále A scéna s klečícím králem Davidem. J. Kropáček k tomuto uvádí: „Jakožto první velký počín iluminátora Pulěře, lze poznamenat, že jednotlivé plány prostoru se vzájemně zcela plynule nespojují. F. Pulěř, který pravděpodobně přišel do přímého styku

²²² MALINOVSKÝ 2002, 124.

²²³ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 452.

²²⁴ Misál Jana Humpoleckého, Kutná Hora, Státní okresní archiv, sign. 1216, 1486. viz BRODSKÝ: 1995–1996, 205–206.

²²⁵ KAFKA 2005, nepag.

²²⁶ Iluminátor Valentin Noh z Jindřichova Hradce byl iluminátor a majitel dílny. Jako tvůrce Kutnohorského graduálu je zaznamenán na lámané pásce v majuskulové iniciále na fol.254r. Tento iluminátor roku 1477 přijal městské právo v Praze a o dva roky později zde koupil ve farnosti Panny Marie Na louži nákladný dům. 1492 se již jeho manželka uvádí jako vdova. Valentinova dílna byla velice rozvětvená a to svědčí i o kolísavosti úrovně miniatur. K pozoruhodným novotám té doby patří vzkříšení typologického paralelismu na stránkách chorálních knih. Nový zájem o typologii, jenž je později pravidlem pro velké městské graduály, je způsobeno živým biblicismem českého utrakvistického prostředí. viz KRÁSA 1978, 405.

²²⁷ Kutnohorský graduál, Praha, NK ČR, sign. XXIII A2, 1471 viz CHYTL 1906, 7. KRÁSA 1978, 401–402. BAŤA 2003.

²²⁸ KAFKA 2005, nepag.

²²⁹ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P X, 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184, 185. CHYTL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

s Podunajským malířstvím, tyto základní předpoklady podunajské krajinomalby v této miniatuře nepochopil.²³⁰

Obdobnou kompozici i charakter malby můžeme dále nalézt v Českobrodském graduálu²³¹ na fol.2r [7] ve vnitřním poli iniciály. Tento kancionál je ze stejné doby jako Žlutický. Shodné zde je barevné provedení miniatury jako ve Žlutickém graduálu [srov. 5 s 7]. Harfa umístěná při levém okraji výjevu, modlíci se král David v profilu a oblaka umístěná pošikem k pravému hornímu rohu jsou téměř shodná se Žlutickým kancionálem. Co ovšem není shodné, je postava Boha. V Českobrodském kancionálu se jedná o Krista Pantokrata, ke kterému vzhlíží král David. Charakter malby je podobný Pulěřově tvorbě. Malba vykazuje určitou shodu v koloritu a v pojetí postav s iniciálou W ve Žlutickém kancionálu. Co se týče ale krajiny ve vnitřním poli iniciály (Českobrodského graduálu), malba je oproti Pulěřovu pojetí dosti zjednodušena. Dlouhý průhled tady je, ale není vyveden tak dokonale v duchu Podunajské školy jako u Pulěře.

Na spodním okraji folia 4r Žlutického kancionálu pod kolumnou je scéna bitvy Židů s Amalechity. Celý výjev je zasazen do zlatého rámce. V pozadí bitvy hoří budovy. Vpravo vpředu se nachází modlíci se Mojžíš s Áronem a jeho bratrem na lesnaté hoře. Výrazy modlících se osob jsou velmi dobře zvládnuty. Tragika děje se jim odráží ve tváři. Amalechité jsou oblečeni jako Turci a Židé jako rytíři ve zbroji 15. - 16. stol.²³² Scéna je zvládnutá v perspektivě. Podle J. Kropáčka lze konstatovat: „Je zde rozpornost mezi realistickým nazíráním na útvar a povrch krajiny s manýristickým koloritem. Krajina tohoto výjevu v graduálu Svatovítském²³³ fol.30v byla modelována ještě realistickými barvami, směřujícími k tónům hnědi a zeleni. Zde se však již uplatňuje manýristický kolorit v pozadí, kde modrá obloha přechází do zářivých, ostře žlutých a růžových tónů. Naproti tomu lze konstatovat pokrok v kompozici dalekého výhledu do krajiny. Proti prvnímu nehlubokému

²³⁰ KROPÁČEK 1952, 88 viz. V kancionálu Teplického literátského bratrstva²³⁰ na fol. A Ir (viz. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, obr. 48) je výjev ve vnitřním poli iniciály téměř stejný jako ve Žlutickém kancionálu. Král David opět oděn do červeného pláště s hermelínem a Kristus stojí žehnajíc s kalichem v druhé ruce na oblacích. Tentokrát je zde vyobrazena Kristova celá postava. Můžeme zde tedy cítit jakýsi posun. Ve Žlutickém kancionálu je postava Krista více převedena do nebeské sféry, dolní část těla vůbec není vyobrazena. Kristus pouze vystupuje z mraků a ukazuje rány. Dokonalost provedení anatomie Kristova těla je v obou kancionálech na stejné úrovni. Zpracování iniciály v Lounském graduálu Jana Táborského²³⁰ na fol.2r (viz. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, obr. 64) je taktéž blízké iniciále ze Žlutického graduálu, stejně tak jako v Teplickém je obrácená kompozice oproti Žlutickému graduálu, ale charakter iniciály zůstává stejný.

²³¹ Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII.B.20, ante 1557. viz CHYTL 1906, 185. KONRÁD 1893, 191. TRUHLÁŘ 1906, 27–28. KROPÁČEK 1952, 30–32. GRAHAM 2006, 403–405.

²³² viz. RATAJ 2002, 220.

²³³ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184,185. CHYTL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

výhledu, bez přechodného druhého plánu, zde Puléř zachytil pohled na reálný široký tok v druhém plánu a vysokými kopci s renesančními pevnostmi v pozadí.²³⁴

J. Kropáček se domnívá, že scéna s Turky byla podmíněna dobou vzniku, kdy docházelo k neustálým válkám s Turky.²³⁵ Pojetí bitvy a celkový ráz se zasazením do krajiny připomíná v pojetí tématu mnichovskou Alexandrovu bitvu A. Altdorfera z roku 1529 [8]. Převedenou ovšem z monumentálního měřítko do miniatury.²³⁶ M. Kratochvílová uvádí, že se jedná o aktualizaci Starozákonní bitvy Izraelitů s Amalechity ve smyslu soudobého boje křesťanů proti vojenské expanzi osmanské říše²³⁷ do Evropy [srov. 5 s 8].²³⁸

Ikonografie iluminace a motiv aktualizace ve smyslu dobových konfliktů se odvolává na dřevořez vydaný v roce 1541 ve Vitemberku [9].²³⁹ Motiv Mojžíšovy bitvy proti Amalechitským, vyobrazený na dřevořezovém letáku s podtitulem „Widerdie die leidige Sichrheit ein Vermanung aus dem XVII.Cap.Exodi“,²⁴⁰ zpřítomnil v souvislosti s protestantskou obrazovou tematikou polemický, konfesní boj protestantů proti katolíkům.²⁴¹ V českých zemích však byla aktualizace tématu významově odlišná než v sousedním protestantském prostředí německých zemí. České země byly během 16. století a především po roce 1526 po neúspěšné bitvě u Moháče, kde padl Ludvík Jagelonský, vystaveny dopadu turecké expanze.²⁴² Motiv boje proti Turkům byl tedy českému prostředí 16. století patrně mnohem bližší než konfesní boj katolíků a protestantů.²⁴³

Fol. 25 r) Welikonoczní - Pane Bože stvorziteli wsseho swěta. [10] V levém horním rohu se nachází menší iniciála P. Tělo iniciály je tvořeno žlutým akantem, typu zjednodušené kadeřavé palmety kombinující laločnaté a zaostřené tvary. Vnitřní pole iniciály je modré, vnější pole iniciály stříbrné. Celá iniciála je v růžovém kazetovém rámci. Z těla iniciály

²³⁴ KROPÁČEK 1952, 101.

²³⁵ KROPÁČEK 1952, 101 Téma hlouběji rozebírá M. Kratochvílová. viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 447.

²³⁶ KROPÁČEK 1952, 101.

²³⁷ Osmanská říše byla jednou z největších a nejmocnějších říší v prostoru při Středozezemním moři. Říše existovala v letech 1299 až 1922 a během této doby zahrnovala oblasti Malé Asie, Balkánu, Černomoří, Blízkého a Středního východu a severní Afriky. Říše měla od 16. století zcela islámský charakter Božího státu, ve kterém již od počátku vládli sultáni dynastie Osmanů. Díky své poloze byla Osmanská říše spojnicí mezi evropským a asijským kontinentem. viz. HITZEL 2005, 25.

²³⁸ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 447.

²³⁹ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 447.

²⁴⁰ viz. Katharina FLÜGEL/ Renate KROLL (ed.): Kunst der Reformationszeit (kat.výstavy), Alten Museum. Berlin 1983, s. 378, kat.č. F 12.

²⁴¹ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 448.

²⁴² KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 449.

²⁴³ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 451. viz viz. RATAJ 2002, 220.

vybíhá do levého horního rohu kauda v podobě modré akantové rozviliny, typu spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmety s protáhlými okraji.

Na spodním okraji folia pod kolumnou je umístěno vyobrazení donátorů, muže a ženy, kteří vzhlížejí k ukřižovanému Kristu v přírodě. Donátoři klečí za sebou v tříčtvrtečním levém profilu, první je žena, za ní muž. Vlevo od nich se nachází kříž s Kristem. Krajina je jednoduchého pojetí, odstupňována škálou modravých valérů. V prvním plánu je zeleň, která se hlouběji do prostoru proměňuje v šed'. Zcela vzadu je prostor ukončen modrou horou. Inspiraci v takto zjednodušené krajině mohl iluminátor hledat v dílech mistrů Podunajské školy, například A. Altdorfera [73, 74].²⁴⁴

Donátor je oděn v dobovém tmavém oděvu, žena taktéž s bílým šátkem na hlavě. V pravém dolním rohu je téměř nečitelný červený štít. V jeho horní části jsou již špatně čitelné jakési tři atributy. Pravděpodobně jde o další sladovnické nástroje. Nástroj stojící uprostřed pole je zřejmě dřevěná lopata, sladovníky zvaná vidra nebo vidrovka. Na ní jsou křížem položené nástroje zřejmě šoufek²⁴⁵ a kopist.²⁴⁶ Textová páska nad erbem v rohu uvádí jména donátorů „Girzijk Mazanek Katerzijna manželka geho“. Na pravém okraji folia se nachází bordura s rostlinnými motivy, vázami a maskaronem. Bordura je koncipována jako kandelábr.²⁴⁷ Střed tvoří stvol, z kterého po stranách zrcadlově proti sobě vybíhají spirálovitě zatočené listy a stvoly povětšinou zelené barvy, na nich jsou umístěny fantaskní květy pastelových tónů fialové, růžové, okrové. Zcela dole je váza s úzkým hrdlem a s mohutnější do široka pojednanou patkou. Na ní lze vytušit ještě jednu subtilní vázu. Zcela nahoře je bordura zakončená maskaronem, z kterého vyrůstají tři květiny s fialovými květy.

Jiří Kropáček k portrétům donátorů uvádí: „Portrét a autoportrét v knižní malbě 16. století v Čechách byl oblíbeným doplňkem výzdoby. Již na počátku století nalezneme postavu Jana Franuše,²⁴⁸ královéhradeckého měšťana a literáta, v Královéhradeckém kancionálu²⁴⁹ od sv.

²⁴⁴ Na souvislost s Podunajskou školou poukazuje J.Kropáček. viz např.: KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

²⁴⁵ Šoufek to je nádoba na dřevěné násadě, pomocí které se ze sudu nabíralo a průběžně degustovalo zrající pivo. viz. MALINOVSKÝ 2002, 124.

²⁴⁶ Kopist je limpa na násadě. Kopist se používal při velkovýrobě a limpa při malovýrobě. viz. MALINOVSKÝ 2002, 124.

²⁴⁷ Motiv kandelábru se vyskytuje dále na fol. 78r [18], 83r [20], 114v [23], 118r [24], 229v [40], 283r [60], 350r [65].

²⁴⁸ Jan Franus byl utrakvista, dlouholetý člen hradecké správy a purkmistr. Na sklonku svého života dal postavit oltář Kristova Těla v kostele sv. Ducha a nákladem 55 kop grošů skvostný kancionál. viz. KRÁSA 1978, 438

²⁴⁹ Kancionál Franusův, Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6 (II A 6), 1505 viz VOCEL 1859, 2–4. OREL 1922. KRÁSA 1978, 437–438.

Ducha z roku 1505 na fol.1v [11].²⁵⁰ Autorem výzdoby bude pravděpodobně Jeníček Zmílelý z Písku. V době po polovině století měšťanský portrét kvantitativně narůstá, za prvé jako portrét v epitafu, za druhé v iluminovaných knihách miniaturní portrét pojatý jako epitaf.²⁵¹

Fol. 25 v) Slavnost velikonočních radost gest. [12] Dominantou strany je červená iniciála S umístěná ve spodní části strany nalevo. Tělo iniciály je tvořeno ze stvolů růžové rostliny a uprostřed prohnutí těla iniciály je akantová zaostřená kadeřavá polopalmeta.²⁵² Tělo iniciály je na zlaceném pozadí. Vnější pole je také zlaté. Iniciála je zasazena do zeleného kazetového rámce. Z těla iniciály vybíhají do všech rohů kaudy. Na levé straně se kaudy připojují k borduře, která je pojednána jako akantová rozvilina, ze spirálovitých stáčených kadeřavých polopalmet, kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavínutých listů.²⁵³ Při spodním okraji je lodyha červená, stejně tak jako tělo iniciály. Tato lodyha navazuje na kaudu vybíhající z levého spodního rohu iniciály. Nad touto lodyhou je druhá modrá, která navazuje na kaudu vybíhající z levého horního rohu iniciály. Třetí lodyha je oranžová. Celá akantová bordura je prosvětlena žlutými lesky, zcela nahoře doplněná o květ hrachu. Mezi oranžovou a modrou lodyhou je umístěna rostlinka s hroznem.

Na spodním okraji folia pod iniciálou je klečící donátor v pravém profilu, oděn do tmavých svátečních šatů, s nápisovou páskou obsahující text: „Laurinus Roczek baccalar“, jedná se tedy o Bakaláře Vavřince Ročka.²⁵⁴ Je zachycen v horlivé modlitbě. Vedle něho napravo je ženská postava v prostých šatech, která drží v levé ruce krucifix a pravou rukou se zdviženým ukazováčkem ukazuje na krucifix.

Co do pojetí akantových bordur měl zde Pulěř pokračovatele v iluminátorovi monogramu IS, který je snad iluminátorem Českobrodského graduálu.²⁵⁵ Právě tam můžeme nalézt velice podobné pojetí bordur, např. na fol.279r [26]. Kolorit i technické zpracování je velice blízké iluminátorovi Fabiánu Pulěřovi. Pastelové barvy a jemné valérové přechody jsou výrazovými prvky celého Českobrodského graduálu [srov. 26 s 12].

²⁵⁰ Prostá až strohá postava starce v tmavém šatě, opřené o hůl a erb se soukenickými nůžkami na titulním listě, kontrastuje s humanisticky nadneseným ozdobným textem dedikačního nápisu. viz. KRÁSA 1978, 438.

²⁵¹ KROPÁČEK 1952, 87.

²⁵² Tento typ těla iniciály je užít ještě na fol. 64r [13], 214r [33], 244r [45], 275r [59].

²⁵³ Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 105v [22], 224r [37], 244r [45], 257r [50], 261v [51], 268v [54], 275r [59], 307r [61], 325r [63].

²⁵⁴ Bakalář Vavřinec Roček byl řezníkem, držel masný krám zv. Presunkovský. V letech 1559–1560 byl konšelem. viz HAUBERTOVÁ 2008, 94.

²⁵⁵ Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII.B.20, ante 1557 viz CHYTIL 1906, 185. KONRÁD 1893, 191. TRUHLÁŘ 1906, 27–28. KROPÁČEK 1952, 30–32. GRAHAM 2006, 403–405.

Fol. 64r) Te deum laudamus. [13] Strana je uvedena menší iniciálou T, která se nachází v levém horním rohu. Tělo iniciály je tvořeno stvoly červeného akantu na bocích obohaceno o přiléhající palmety kadeřavého akantu.²⁵⁶ Vnitřní pole je modré. Vnější pole je vyzlacené. Celá iniciála je zasazená v zeleném kazetovém rámci. V levém horním rohu z těla iniciály vybíhá kauda. Na spodním okraji folia jsou klečící tři donátoři modlíci se ke Kristu, který je zobrazen s kalichem v ruce na oblacích. V levé části je klečící rusovlasý muž. Vedle něho na levé straně je napsáno „Jan“, na pravé straně od něho „Swerdach“. Naproti němu klečí za sebou muž a žena. Vpravo za jejich zády je značně poškozený štít, který má na modrém poli hnědou sladovnickou limpu. Nad štítem je páska s textem: „Mikulass Macza, Liddmilla Manz“.²⁵⁷ Na pravém okraji folia je bordura složená ze spirálovitě stáčeného pestrobarevného listoví a laločnatého akantu. Postupně na sebe od shora navazují lodyhy modrá, zelená, červená, hnědá, červená, hnědá. Do nich jsou ještě vpleteny další palmety a polopalmety laločnatého akantu, místy probleskují fantaskní pestíkové květinové srostlice.²⁵⁸

Fol. 65v) Te deum laudamus. [14] Jediná výzdoba tohoto listu se nachází na spodním okraji: klečící donátorka v tříčtvrtečním profilu, oděna do tmavých šatů s páskou „Panna Anna Kočková“.²⁵⁹ Písmo je provedeno gotickou minuskulí červeně. Celá strana je věnována pouze notovému zápisu a textu psanému gotickou minuskulí.

Fol. 66r) Sanctus všemohoucí stworziteli wotcze. [15] Uprostřed strany je mohutná iniciála W o rozměrech 20 x 20 cm. Tělo iniciály je složeno z červeného kadeřavého akantu, jde o typ spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavinutých listů.²⁶⁰ Jednotlivé polopalmety jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály. Analogii můžeme nalézt na fol. 4r, kde je také iniciála W. Její tělo je až na odlišnou barevnost téměř shodné.²⁶¹ Ve vnitřním poli iniciály je miniatura se scénou 24 apokalyptických starců holdujících Hospodinu. Vnější pole iniciály je zlaté. Vše je zasazeno do modrého kazetového rámce. Z iniciály v levém

²⁵⁶ Tento typ těla iniciály je užit ještě na fol. fol.25v [12], 214r [33], 244r [45], 275r [59].

²⁵⁷ MALINOVSKÝ 2002, 124.

²⁵⁸ Velice podobnou borduru lze nalézt na fol. 214r [33].

²⁵⁹ Anna Kočková byla asi sestrou Lidmily Macové a příbuznou Anny Košmanové. Finančně dobře zajištěná. Zemřela neprovdaná asi r.1574.viz.HAUBERTOVI 2008, 94 viz.Pamětní kniha města Žlutice I, zal.1435.Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond AM Žlutice.

²⁶⁰ Viz. KUBÍK 2007–2008 , 65–95.

²⁶¹ Další analogie ve zpracování těl iniciál jsou na fol.83r [20], 105v [22], 261v [51], 268v [54], 271v [55], 307r [61], 325r [63].

horním rohu vybíhá akantová kauda v barvě zelené, typu spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmy kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protahovanými okraji.²⁶²

Po pravé straně je bordura složená z akantových rozvilin se žlutými lesky, jde o typ spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet kombinujících zaostřené a laločnaté tvary. Je tvořena třemi barevnými lodyhami akantu navazujících na sebe postupně od zdola v barvách hnědé, fialové, růžové. Bordura je doplněna figurami tří andělů s typickými hudebními nástroji pro, tzn.: loutna, harfa a tuba. Celá bordura je doplněná řadou květin a maskarony. V pravém dolním rohu se pravděpodobně nachází dnes špatně čitelná mořská panna a lev.

Na spodním okraji folia je miniatura o rozměrech 20 x 15 cm, kde je znázorněn anděl v profilu sedící a hrající na varhany, a andílek – typ putta obsluhující měchy. Varhany se skládají z těžké mramorové predely v barvě modré a samotného hudebního nástroje posazeného na predelu. Těžký mramorový charakter má i lavice, na které sedí anděl hrající na varhany. Za andělem se nachází jakoby ledabyle umístěná zelená akantová rozvilina se žlutými lesky, typu spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet kombinujících zaostřené a laločnaté tvary,²⁶³ která koresponduje s bordurou na pravé straně folia. U varhan klečí po pravé straně tři donátoři v tříčtvrtečním profilu, oděni do svátečních šatů, nad kterými je páska s textem: „Hawel Lubensky, Martha manželka geho“. Za sebou klečí postupně dcerka donátorů, donátor a jeho manželka v bílém šátku.

Miniatura z vnitřního pole iniciály W je ze 4. a 5. kapitoly Apokalypsy sv. Jana Boží zjevení 24 apokalyptických starců v rukou s korunami či hudebními nástroji. Ve středověku bývali často ztotožňováni s 12 proroky Starého zákona a 12 apoštoly.²⁶⁴ Jsou oděni v bílých pláštích zpodobnění, jak holdují Hospodinu. Bůh je zobrazen, jak sedí na trůně v mandorle, obklopen symboly čtyř evangelistů. V ruce drží knihu se sedmi pečetěmi. Vedle něho se opírá beránek se šesti rohy a sedmero očima, který svým opřením drží knihu otevřenou.²⁶⁵ Kolem Hospodina by mělo být sedm plamenů, ale tady je jich zobrazeno pouze šest. V popředí klečí svatý Jan evangelista v zeleném rouchu a s červeným pláštěm. Nebeská oblaka jsou v pastelových tónech.

²⁶² Viz. KUBÍK 2007–2008, 65-95.

²⁶³ Viz. KUBÍK 2007–2008, 65-95.

²⁶⁴ ROYT 2006, 35.

²⁶⁵ Častěji bývá beránek zpodobňován zobrazen na knize. viz ROYT 2006, 35.

Tato kompozice byla hojně používána a je známá již z dřevorytů A. Dürera [82].²⁶⁶ Výjev můžeme porovnat s Klaněním 24 apokalyptických starců v kancionálu Malostranském²⁶⁷ z dílny Jana Kantora [16], kde se nachází na foliu 78r. Nutno podotknout, že Pulěrova malba byla uvolněnější, co do splývavosti rouch a jemných valérových přechodů. Autor této iluminace bude buď Matouš Ornys z Lindperka nebo Matěj Hutský z Křivoklátu.²⁶⁸ V těchto dvou dílnách vznikaly iluminace Malostranského graduálu.²⁶⁹ Můžeme zde porovnat generační rozdíl iluminátorů, zejména co se týče odlišného koloritu [srov. 15 s 16].

Jan Erazim Vocel v Pulěrových miniaturách shledává inspiraci ve freskách Dominica Ghirlandaja [52] a v lóžích vatikánských dle antických vzorů Raffaelem vytvořených [19].²⁷⁰ V postavách dospělých donátorů, klečících u varhan se Fabián Pulěř ocitl na pokraji skutečného portrétu.²⁷¹ J. Kropáček k portrétům donátorů uvádí: „Oči a partie obličejů jsou u všech pojety dokonale s realistickým zaujetím o osobnost, platí to jak pro mužské, tak pro ženské postavy. Pojetí jako epitaf v nich ještě přežívá a nutnost zdůraznit, že se udrží takřka ve všech případech až do vzniku nejpozdějších kancionálů. Příznačné je u klečících postav Žlutického kancionálu, že ne všechny mají přímý styk s náboženským výjevem. V mnohých není užito ani tradiční dělení na dvě části, část s klečící postavou a náboženskou scénou. V některých případech je autor oddělil od náboženského výjevu a snažil se o úplné osamostatnění. Zde vynechal obyčejnou výzdobu obdélníku pod kolumnou a umístil tam donátory. Přesto zůstaly v principu tyto klečící postavy spojeny s náboženským výjevem, byť i vzdáleným a nepřímým, že byly umístěny na jedno folio s iniciálou.“²⁷²

Andělé v borduře při pravém okraji folia se nápadně podobají andělům v kancionálu Franusově na foliu 28r [17],²⁷³ který vznikl kolem roku 1505. Andělci hrající na různé nástroje zakomponované opět do akantu, zde doplňují iniciálu s výjevem Mše sv. Řehoře. Analogie lze srovnat v řasení rouch a výrazech andělů, avšak andělé v kancionálu Franusově nejsou

²⁶⁶ Na kompozice přejaté z dřevorytů A. Dürera poukazuje jako první K. Chytil. viz CHYTIL 1906, 186.

²⁶⁷ Malostranský graduál, Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII. A. 3., 1569–1572 viz. CHYTIL 1906, 193–195. KROPÁČEK 1952, 57–64. STEJSKAL/ VOIT 1991, 69.

²⁶⁸ CHYTIL 1906, 193 viz. <http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>, vyhledáno 15.3.2010.

²⁶⁹ <http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>, vyhledáno 13.11.2009.

²⁷⁰ VOCEL 1859, 13.

²⁷¹ KROPÁČEK 1952, 103.

²⁷² KROPÁČEK 1952, 103.

²⁷³ Kancionál Franusův, Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6 (II A 6), 1505. Autor výzdoby bude pravděpodobně Jeníček Zmílelý z Písku. viz. VOCEL 1859, 2–4. OREL 1922. KRÁSA 1978, 437–438.

pestře oděni [srov. 15 s 17]. Další analogii můžeme najít v Mladoboleslavském graduálu,²⁷⁴ jehož iluminátorem je s jistotou Jeníček Zmilelý,²⁷⁵ na foliu 23v. [89] Andělé na tomto foliu v Mladoboleslavském graduálu drží nápisové pásky, jsou zobrazeni v bílých rouchách s barevnými křídly [srov. 15 s 89].

Pro vzhled andělů bylo možné v českých zemích nalézt mnoho inspirace především tedy v tvorbě Jeníčka Zmilelého.²⁷⁶ Typizace tváří, ke které dospěl až Fabián Puléř, však u Jeníčka Zmilelého není. Stejně tak barevné vyvedení Pulěřových andělů v pastelových barvách je značně odlišné od kresebného zpracování bílých rouch Jeníčkových.

Fol. 78r) Adventní Antifony.(Antifony w Adwent pd Rorate) Rád Anděl páně Marygi pannie zvěstoval. [18] V levém horním rohu je iniciála R. Tělo iniciály je utvořeno ze zeleného laločnatého akantu, zhusta koncentrovaného vedle sebe, tak aby vytvořil tělo iniciály.²⁷⁷ Vnitřní i vnější pole iniciály je modré. Zasazena je do růžového kazetového rámce, čtvercového formátu. V levém horním i dolním rohu iniciály vybíhá kauda, pojednaná stejně jako tělo iniciály.

Na pravé straně folia se nachází květinová zlacená bordura s labutí,²⁷⁸ kartuší, maskaronem a šaškem.²⁷⁹ Bordura je koncipována jako kandelábr.²⁸⁰ Střed tvoří stvol, z kterého po stranách zrcadlově proti sobě vybíhají listy, stvol a jiné ozdoby povětšinou v pastelových tónech fialové, růžové, modré. Zcela dole bordury je umístěn šašek, který vystupuje z květu fantaskní rostliny. Nad ním se nacházejí akantové laločnaté listy, které se souměrně rozevírají na obě strany. Asi uprostřed je malý okrový smějící se maskarón, kousek nad ním se nachází zelená kartuš. Zcela nahoře je bordura zakončená sedící labutí zobrazenou v levém profilu.

²⁷⁴ Mladoboleslavský graduál, Mladá Boleslav, Okresní Muzeum, inv. č. 21691, poč. 16.st. viz. viz. VOCEL 1859,10–14. GRAHAM 1998, 140–147. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 73–81.

²⁷⁵ Na fol.201r je ve vnitřním poli iniciály Q lidská postava s nápisovou páskou obsahující text: „Iluminator Janiczek Zmilely z Pyesku“.

²⁷⁶ Osobnost Janíčka Zmilelého z Písku je komplikovaná. J. Krása uvádí: „Z pražských městských pramenů nelze o Jeníčkově zjistit nic konkrétního. J.V. Šimák (ŠIMÁK 1898–9, 458) uvádí nejméně šest malířů Janů, s nimiž by ho bylo možné identifikovat.“ viz KRÁSA 1978, 436.

²⁷⁷ Obdobnou zpracování těla iniciály lze nalézt na fol.114v [23].

²⁷⁸ Labuť je pro svou bělost symbolem čistoty duše a také panenské čistoty Mariiny, trpělivosti a dobré smrti. Labuť zpěv byl také přirovnáván ke Kristu na kříži. viz ROYT 1998,126.

²⁷⁹ Šašek zpodobňuje bláznivost, bývá stavěn proti obezřetnosti. Je tradičním společníkem králů a šlechticů a může také symbolizovat mládí. viz HALL 1991, 434.

²⁸⁰ Motiv kandelábru se vyskytuje dále na fol.25r [10], 83r [20], 114v [23], 118r [24], 229v [40], 283r [60], 350r [65].

J. E. Vocel uvádí, že analogii k této borduře můžeme nalézt v iluzivní reliéfní výzdobě ve Vatikánských stanzích [19].²⁸¹ Na spodním okraji folia jsou k pravému rohu umístěny dva renesanční štíty s páskami nad sebou. Vlevo je modrý renesanční štít s vyobrazeným kloboukem a nad ním v pásce nápis Jan Kloboučnický z předměstí. Napravo zcela v rohu je pod bordurou červený renesanční štít, kde jsou zkřížené dvě sladovnické limpy hnědé barvy. Páska nad ním obsahuje text „Martin Kostka sladovník“.²⁸²

Fol. 83r) Rosu dayte shůry nebesa. [20] Iniciála R je umístěna při levém okraji textu blíže dolní části folia. Tělo iniciály je ve starorůžové barvě, složeno z kadeřavého akantu, typ spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmety kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavinitých listů.²⁸³ Jednotlivé polopalmety jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály.²⁸⁴ Z těla iniciály vybíhají kaudy v levém horním a dolní rohu. Z horního rohu vybíhá kauda v podobě akantové rozviliny totožné barevnosti a typu jako zobrazené tělo iniciály. Ve spodním rohu je kauda také ve stejném barevném provedení jako zobrazené tělo iniciály, ale je menší než horní kauda a připodobňuje kořen rostliny. Ve vnitřním poli iniciály je scéna modlícího se Gedeona v římské zbroji klečícího v trávě. Před ním je ležící bílé beráncí rouno, na něž padá rosa z mraků, za kterou se modlil. V pozadí je pevnostní budova na skále a hory. Vnější pole iniciály je zlaté. Celá iniciála je v šedomodrém kazetovém rámci.

Při pravém okraji folia je bordura koncipována jako kandelábr.²⁸⁵ Střed tvoří stvol, z kterého po stranách zrcadlově proti sobě vybíhají celerové listy, laločnatý akant, stvolky a jiné ozdoby povětšinou v pastelových tónech fialové, růžové, modré, zelené. Zcela dole bordury je umístěn světle modrý maskaron v podobě laločnatého akantu s lidskou tváří, kousek nad ním se nachází oranžová kartuš.

²⁸¹ VOCEL 1859,12.

²⁸² Mikuláš Kloboučnický byl už v roce 1375 jedním z 12 přísežných městské rady, ale pravděpodobně se nejedná o předka Janova. Jan Kloboučnický pocházel z města Stříbra a oženil se s Annou Volšanskou, která pocházela z rodiny žlutických konšelů. viz.HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz. Pamětní kniha města Žlutice I, zal.1435.Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond AM Žlutice O sladovníkovi Martinovi Kostkovi je zaznamenáno, že koupil dvůr za 220 kop míšeňských. viz.HAUBERTOVÁ 2008, 94 viz.Pamětní kniha města Žlutice I, zal.1435.Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond AM Žlutice.

²⁸³ Více o typech akantů pojednává studie V.Kubíka viz.KUBÍK 2007–2008, 65–95.

²⁸⁴ Analogie ve zpracování těla iniciály jsou na fol.4r [5], 105v [22], 261v [51], 268v [54], 271v [55], 307r [61], 325r [63].

²⁸⁵ Motiv kandelábru se vyskytuje dále na fol.25r [10], 78r [18], 83r [20], 114v [23], 118r [24], 229v [40], 283r [60], 350r [65].

Na spodním okraji folia v rohu pod bordurou je v levém profilu zobrazen klečící a modlící se donátor s modrým štítem vlevo vedle sebe. Na něm je hnědá bota překřížená šedým koželužským nožem s hnědou střenkou.²⁸⁶ Nad štítem je páska s textem „Jiřík Sova“.²⁸⁷

Modlící se Gedeon není zcela obvyklé téma. V českém prostředí se objevuje v Českobrodském graduálu²⁸⁸ ve výzdobě pod kolumnou na fol.111v [21]. Gedeon je zde oděn ve zlaté zbroji s beránčím rounem vedle sebe [srov. 20 s 21]. Společným prvkem obou miniatur je dlouhý vhléd do krajiny, kde jsou v pozadí hory odstupňovány modravými valéry v duchu Podunajské školy [73].

Co se týče bordur, shledávám zde shodu s bordurami v Českobrodském graduálu²⁸⁹ zvláště na foliu 106r [82]. I tam je bordura složená z obdobných rostlinných a fantaskních motivů. Půlěrovské maskarony jsou zde převedené do vegetabilních symbolů [srov. 20 s 82].

Fol. 105v) Na den narozenij p. K.: Weliká msse. [22] V levém horním rohu je iniciála D o rozměrech 20 x 20 cm. Tělo iniciály je tvořeno ze zlatého kadeřavého akantu, typu spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet, kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavnutých listů.²⁹⁰ Jednotlivé polopalmy jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály.²⁹¹ Ve vnitřním poli iniciály je scéna adorace dítěte. Vnější pole iniciály je zlaté. Celá iniciála je zasazena do růžového kazetového rámce. Při levé straně vybíhají v dolním i horním rohu z těla iniciály kaudy, které přecházejí do modrorůžové bordury tvořené akantovými rozvilinami stejného typu jako je tělo iniciály.²⁹² Kauda vybíhající z levého horního rohu iniciály přechází do lodyhy růžové akantové rozviliny se žlutými lesky. Kauda vybíhající z levého spodního rohu iniciály přechází do lodyhy modré akantové rozviliny se žlutými lesky. Bordura je poté ukončena hroznem. V úrovni iniciály D, mezi růžovou a modrou akantovou rozvilinou klečí v tříčtvrtečním pravém profilu donátoři, muž a žena. Portréty patří k průměrnějším. Tyto postavy jsou velice pevně svázány

²⁸⁶ MALINOVSKÝ 2002, 125.

²⁸⁷ Jiřík Sova je doložen roku 1545 jako rychtář, patřil k nejbohatším měšťanům. viz. HAUBERTOVÁ 2008, 95 viz. Pamětní kniha města Žlutice I, zal. 1435. Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond AM Žlutice.

²⁸⁸ Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII.B.20, ante 1557 viz. CHYTL 1906, 185. KONRÁD 1893, 191. TRUHLÁŘ 1906, 27–28. KROPÁČEK 1952, 30–32. GRAHAM 2006, 403–405.

²⁸⁹ Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII.B.20, ante 1557.

²⁹⁰ Více o typech akantů pojednává studie V. Kubíka viz. KUBÍK 2007–2008, 65–95.

²⁹¹ Analogie ve zpracování těla iniciály jsou n fol. 4r [5], 83r [20], 261v [51], 268v [54], 271v [55], 307r [61], 325r [63].

²⁹² Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 25v [12], 224r [37], 244r [45], 257r [50], 261v [51], 268v [54], 275r [59], 307r [61], 325r [63].

s náboženským výjevem Narození páně v iniciále, proti níž jsou umístěny.²⁹³ U svých nohou mají červený štít se zlatým ondřejským křížem. Nad jejich hlavami je nápisová páska s textem „Bartolomieg Kossman Anna Manželka geho“. Nad páskou je modrý renesanční štít se šesticípou hvězdou. A. Malinovský uvádí, že hvězda je vzhledem k přilehlému vánočnímu motivu v iluminované iniciále, patrně hvězdou betlémskou.²⁹⁴

Na spodním okraji folia je scéna předání radostného poselství od anděla pastýřům v krajině. Celá iluminace je obehnána zlatým rámcem. Na třech pastýřích je viditelný obrovský údiv, který je ztvárněn jejich chováním: první pastýř pokleká, druhý si zakrývá oči rukou, třetí se schovává za strom. Jak uvádí J. E. Vocel, třetí pastýř je méně zdařilý.²⁹⁵ Jako stafáž jsou zde velice naturalisticky znázorněné ovce v druhém plánu. Krajina je vymalována hustými kvašovými barvami. V prvním plánu je zeleň, která hlouběji do pozadí tmavne, až přechází do modré, která je užita na noční oblohu. V dálce jsou naznačené venkovské domy v okrových tónech. Nad nimi je pod bordurou po levé straně anděl s páskou v rukou „GLORIA IN EXELSIS DEO“.

Analogií k tomuto výjevu je na fol.77r Staroměstského graduálu [78] výjev Zvěstování pastýřům umístěný pod kolumnou. Shoduje se expresí v krčících se postavách pastýřů. Nepřehlédnutelné jsou i ovce obdobně naturalisticky ztvárněné jako v graduálu Žlutickém [srov. 22 s 78].

Miniatura umístěná ve vnitřním poli iniciály je scéna adorace dítěte. Vše je zasazeno do klenuté místnosti se sloupy. Dítě v košíkových jeslích, klečící Panna Maria se sepjatýma rukama a Josef osvětluje dítě lucernou, to vše doplněno volem, oslem a stojícími dvěma osobami. Jedná se o přejatou kompozici. Jde o často kopírovanou kompozici ze souboru dřevorytů od Albrechta Dürera.²⁹⁶ J. E. Vocel uvádí, že se jedná o sklepení ve zříceninách hradu.²⁹⁷

J. Kropáček uvádí: „Výjev se odehrává v noci a je založen na působivé protikladnosti světla, stínu a temnoty. Josef osvětluje dítě otevřenou lampičkou se svítícím oranžovým světlem, postavy se svou ozářenou částí plastičtěji vybavují z temnoty a navíc vrhají do okolí temné stíny. Výjev je zasazen do prostoru černé architektury s výhledem do pozadí. V druhém plánu

²⁹³ KROPÁČEK 1952, 103.

²⁹⁴ MALINOVSKÝ 2002, 125.

²⁹⁵ VOCEL 1859,12.

²⁹⁶ MALINOVSKÝ 2002,125 Na kompozice přejaté z dřevorytů A. Dürera poukazuje jako první K. Chytil. viz CHYTIL 1906, 186.

²⁹⁷ VOCEL 1859,12.

rozdívá autor epický výjev dvou pastýřů, přicházející do dvora zřícené architektury. Dvůr je modelován ve světlejších barvách, takže se lépe vybavují v kontrastu s černou architekturou. Noc je znázorněna intenzivně fialovým nebem v pozadí.²⁹⁸

Analogii k této iniciále D můžeme nalézt ve Staroměstském graduálu²⁹⁹ na fol.77r. [78] Zdařilost tváří Marie a Josefa, řasení pestrých rouch a za dítětem vykukující hlava zvířat osla a vola jsou téměř shodné co do koloritu i kompozičního řešení s výjevem pod architekturou v iniciále Žlutického kancionálu. Tělo iniciály je i zde tvořeno akantem [srov. 22 s 78].

Fol. 114v) O Krztění Pána Krysta. Ay toť przissel gest. [23] Strana je uvedena menší iniciálou A. Tělo iniciály je tvořeno ze zeleného laločnatého akantu, zhusta koncentrovaného vedle sebe, tak aby vytvořil tělo iniciály.³⁰⁰ Vnitřní i vnější pole iniciály je červené s jemným ornamentem – motiv s vázou, z které vybíhají šlahouny stáčených stvolů. Celá iniciála je zasazena do fialového kazetového rámce. Z těla iniciály vybíhá do levého rohu světle zelená kauda v podobě akantové rozviliny, spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmety kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými okraji, místy přetáčené do zavnutých lístků.

Na levé straně folia je bordura s figurálními, květinovými, ornamentálními a ptačími motivy - karyatida, maskaron, voluty, bílý pták, papoušek a čáp. Bordura je koncipována jako kandelábr.³⁰¹ Střed tvoří stvol, z kterého po stranách zreadlově proti sobě vybíhají listy, stvoly a jiné ozdoby povětšinou v pastelových tónech fialové, růžové, modré. Zcela dole bordury je umístěna karyatida, nad ní se nachází modrá kartuš, uprostřed s oranžovým maskaronem. Kousek výš nad ní jsou umístěni na žluté míse peroucí se dva zpěvní ptáci. Zcela nahoře je bordura zakončená červeným maskaronem s otevřenými ústy, z kterého vyrůstá fantaskní rostlinstvo, na němž stojí v levém profilu čáp se zvednutou hlavou a otevřeným zobákem. J. E. Vocol uvádí, že skladba arabesek živě připomíná podobné ozdoby v pověstných lóžích od Raffaella [19].³⁰² Na spodním okraji vlevo je štít s červeným polem, kde jsou vyobrazené dvě sladovnické limpy. Nad štítem je páska s textem „Jan Kalihrach sladow“: Vpravo od něj je druhý štít dělený pokosem. Pravá dolní část je pokryta kožešinou – hermelínem, levá horní

²⁹⁸ KROPÁČEK 1952,102.

²⁹⁹ Staroměstský graduál, Praha, NK ČR, sign. XVII.A.40, 1561–1567 viz. URBÁNKOVÁ1957, č. 97, 24, č. 349, 50. KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334.

³⁰⁰ Obdobné zpracování těla iniciály lze nalézt na fol.78r.

³⁰¹ Motiv kandelábru se vyskytuje dále na fol.25r [10], 78r [18], 83r [20], 118r [24], 229v [40], 283r [60], 350r [65].

³⁰² VOCEL 1859, 12.

polovina je modrá. V ní sedí na větvičce stříbrná holubice s červenou zbrojí.³⁰³ Nad štítem je páska s textem „Melichar Kožissnik“.

Fol. 118r) Na hromnice. [24] Zde se nachází červená iniciála P. Tělo iniciály je utvořeno z červeného laločnatého akantu. Vnitřní pole iniciály je zelené, vnější pole zlaté. Celá iniciála je zasazena do fialového kazetového rámce. Z levého horního a dolního rohu vybíhají žlutozelené kaudy. Na pravé straně folia je bordura s rostlinnými motivy, maskarony a ptáky. Bordura je koncipována jako kandelábr.³⁰⁴ Střed tvoří stvol, z kterého po stranách zrcadlově proti sobě vybíhají listy, stvoly a jiné ozdoby povětšinou v pastelových tónech fialové, růžové, modré. Zcela dole bordury je umístěn zamračený zelený maskaron. Kousek nad ním zhruba uprostřed se nachází dětská hlavička se závojem, ta má na hlavě umístěnou jakousi čelenku, z které vystupují dva protilehle zatočené zelené listy z laločnatého akantu a po obou stranách se chystají vzlétnout dva bílí holoubci.

Na spodním pravém okraji folia je pod bordurou červený štít a na něm je vztyčená zlatá limpa. Nad štítem je páska s textem „Eliašš Zahorsky“.³⁰⁵

Fol. 180r) Na Welikonoce před Processý. Widěl sem krew a wodu. [68] V levém horním rohu je červená iniciála W. Tělo iniciály je z červeného kadeřavého akantu, typu spirálovitě stáčené kadeřavé palmety. Vnitřní pole iniciály je modré, vnější pole je zlaté. Iniciála je zasazena do zeleného kazetového rámce. V levém horním rohu a pravém horním rohu vybíhají žlutočervené akantové kaudy, v pravém rohu to je pouze useknutý stvol akantu, v levém rohu je to rozvilina ze spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmety kombinující zaostřené a laločnaté tvary.

Na spodním okraji folia je zachycena scéna se zjevením bolestného Ježíše Krista v oblacích. Označuje ho trnová koruna a kalich, který drží v pravé ruce. Napravo je klečící donátor v profilu vzhlížející ke Kristu, oděn do černého pláště. Postava Krista je celá zobrazena – trup i nohy, oproti podobě Krista v na fol.4r v miniatuře W [5], kde je patrná jen horní část Kristova těla. Scéna je zasazena do jednoduché krajiny. Kristus se zjevuje na pahorečku, kolem kterého jsou ve tvaru písmene U bílá oblaka. Donátor vpravo od něho klečí na hnědé půdě. Vzadu za donátorem je zřetelný zelený kopeček.

³⁰³ MALINOVSKÝ 2002,126.

³⁰⁴ Motiv kandelábru se vyskytuje dále na fol.25r [10], 78r [18], 83r [20], 114v [23], 229v [40], 283r [60], 350r [65].

³⁰⁵ MALINOVSKÝ 2002,126.

Na pravém okraji folia je bordura utvořena z akantových rozvilin, typu spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet kombinujících zaostřené a laločnaté tvary.³⁰⁶ Na sebe postupně od shora navazují lodyhy modrá, červená, zelená a oranžová. Mezi modrou a červenou lodyhou jsou umístěny roh hojnosti, medvěd s dudami a včelí úl. J. Kropáček k tomu uvádí: „Výtečný groteskní výjev svědčící o Puléřově dobré znalosti přírody je medvěd, hrající na dudy v roji včel u drobného včelínu, na okraji strany. Je jedním z dokladů skutečnosti, že Puléř navazoval na groteskní výjevy na okraji strany na iluminacích první poloviny XVI. století. Dlužno podotknout, že se ani on nevymanil ze závislosti na knižní malbě středověku. Zmíněný groteskní výjev není v podstatě nic jiného, než středověká drolerie, použitá s tradičním námětem obveselení.“³⁰⁷ Analogii k hrajícímu medvědovi v borduře můžeme najít v Jénském kodexu³⁰⁸ na fol.57r [84], kde na spodním okraji folia jsou v borduře hrající medvěd na citeru a medvěd držící hůl [srov. 68 s 84].

V dolním pravém rohu je pod bordurou málo známý šlechtický erb s nápisovou páskou obsahující text „Mikuláš Ratiborský“. Štít je pošikem dělený napůl. Horní část je zlatá, dolní modrá. V horní zlaté polovině je jeden tmavomodrý kruh, dole ve světlomodrém poli jsou dva šikmo postavené tmavomodré kruhy. Nad tím je kolčí helma. Klenotem jsou dva černé kozí rohy vyrůstající z černé podložky. Mezi rohy je stejný tmavomodrý kruh jako ve štítě. Přikrývadla jsou modrá a zlatá.³⁰⁹

Fol. 184v) Antifony. [25] V druhé polovině folia je přes celou polovinu strany výjev porážky dobytčete. Dobytče je vedeno na provaze. Tři muži ho drží a 4. muž vpředu s palicí se chystá dokonat porážku. Okolo se pohybují 2 psi. Celá iluminace je zasazená do jednoduché krajiny. Travnatý lehce hrbolatý povrch, kde se scéna odehrává, je vyveden lazurní malbou. V zadním plánu jsou dva stromy malované šťavnatou pastózní zelení. J. E. Vocel uvádí domněnku, že malba zde provedená pochází od jiného autora než Fabiána Puléře. Malba je prý chatrná a rukou málo zběhlou vyvedená.³¹⁰ Naproti tomu A. Malinovský uvádí, že iluminace je skvěle zvládnutá.³¹¹ J. Kropáček hodnotí výjev jako neobyčejně realisticky výmluvný.³¹² Tuto

³⁰⁶ Více o podobách akantu studie V. Kubíka. viz. KUBÍK 2007–2008 , 65–95.

³⁰⁷ KROPÁČEK 1952, 104.

³⁰⁸ Jénský kodex, Praha, Národní muzeum, sign. IV.B.24, 1490–1510 viz: HNÍZDO 1956, 338. STEJSKAL1961. DROBNÁ 1970. KRÁSA 1978, 436, 437, 439. KRÁSA 1990, 362.

³⁰⁹ MALINOVSKÝ 2002, 126.

³¹⁰ VOCEL 1859,12.

³¹¹ MALINOVSKÝ 2002,126.

³¹² KROPÁČEK 1952,105.

³¹² KROPÁČEK 1952,105.

miniaturu s největší pravděpodobností provedl Pulěřův pokračovatel monogramista IS,³¹³ autor výzdoby Českobrodského graduálu³¹⁴ z let 1552 až 1570 [26]. Zde nacházíme na foliu 279r výjev co do typů tří osob, oděvu a kompozice sice zrcadlově převrácené a provedený v menším měřítku, ale jinak naprosto shodný.³¹⁵ Dobytče je zde zvládnuto malířskými prostředky o něco lépe než ve Žlutickém kancionálu. Vlevo nad řezníkem Žlutického kancionálu je štítek bez textu, pravděpodobně měl sloužit pro řeznický cech.³¹⁶

Fol. 185r) Officium Welikonoc. Wstal gsem zmrtywých. [27] Nejvíce dominantní na této straně je iniciála W. Tělo iniciály je tvořeno ze zlatého akantu a konvalinek.³¹⁷ Tělo iniciály je složeno z kadeřavého akantu, typu spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmety kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavinitých listů.³¹⁸ Jednotlivé polopalmety jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály, a mezi ně jsou na bočnicích vpleteny dvě konvalinky. Ve vnitřním poli iniciály je umístěna miniatura se scénou Zmrtvýchvstání Krista.³¹⁹ Ježíš je vyobrazen v purpurovém plášti se svatozáří, korunou a s korouhví v ruce jak vstává z hrobu. Levou rukou žehná světu typickým gestem se zvednutými dvěma prsty. Pod ním se u otevřeného hrobu nacházejí tři spící vojáci. V pozadí jsou viditelné tři ženské postavy – tři Marie – a středověké město – Jeruzalém, kde právě svítá. Celá iniciála je zasazená do modrého kazetového rámu. Z těla iniciály vybíhá v levém rohu červená akantová kauda.

Na spodním okraji folia a na pravé straně folia jsou umístěny další biblické výjevy orámované zlatou lištou. Na spodním okraji folia u levého rohu se nachází loď na rozbouřeném moři. V blízkosti je vidět Jonáš padající z lodi, velryba, a dále vpravo dole pod skálou Jonáš vystupuje z tlamy velryby.³²⁰ Krajínu miniatury tvoří vodní plocha v levé části, v pravé části

³¹³ Signatura se nachází na fol. 105v s letopočtem 1570 a nelze ji spojit s žádným známým iluminátorem té doby. viz CHYTIL 1906, 185 J. Vacková soudí, že by kancionál mohl být z dílny Fabiána Pulěře. viz VACKOVÁ 1989, 95.

³¹⁴ Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII.B.20, ante 1557 viz CHYTIL 1906, 185. KONRÁD 1893, 191. TRUHLÁŘ 1906, 27–28. KROPÁČEK 1952, 30–32. GRAHAM 2006, 403–405.

³¹⁵ KROPÁČEK 1952, 104.

³¹⁶ MALINOVSKÝ 2002, 126.

³¹⁷ Konvalinky jsou pro Pulěřovu tvorbu zcela novým prvkem a v předešlých kancionálech se nevyskytují. viz KROPÁČEK 1952, 105.

³¹⁸ Více o typech akantů pojednává studie V. Kubíka. viz. KUBÍK 2007–2008, 65–95.

³¹⁹ Tato kompozice Zmrtvýchvstání Krista se stala závazným typem už od dob středověkých iluminovaných chorálních knih. Zvláště se hojně užívala po roce 1500, kdy byla známá z dřevorytů Albrechta Dürera i jiných grafik [28]. K. Chytil uvádí „Dřevorezby měly jistý vliv na vývoj iluminátorského malířství, kterému nezřídka poskytují vzory. Přitom styky tiskařů s umělci sledovat můžeme od prvních dob, např.: tiskař Severin z Kapí Hory byl spřízněn s malířem Jakubem z Kapí Hory, Daniel Adam z Veleslavína byl vnukem Jakuba řezbáře a později Michal Petřle si sám zařídil tiskárnu“. viz CHYTIL 1906, 180.

³²⁰ Toto zobrazení je bráno jako typologický předobraz k zmrtvýchvstání Krista. viz ROYT 2006, 100

zelený břeh se stromy, v pozadí jsou v mlhavém oparu hory. Na druhém výjevu, který se nachází nad tímto napravo při okraji folia, je scéna Kristových učedníků, kteří kráčí do Emauz. Ježíš se k nim přidal, aniž by byl jimi poznán.

V pravém horním okraji folia je červený cechovní štít. Jedná se o renesanční znak, v kterém se nachází doleva otočený dvouocasý lev ve skoku se zlatou zbrojí, otevřenou tlamou a vyplazeným jazykem. Lev drží předníma nohama širokou černou řeznickou sekeru s hnědým topůrkem.³²¹ Nad štítem je páska s textem „Czechu Rzemesla Rzeznického“. Pod štítem je scéna se Samsonem, který roztahuje tlamu lvovi. Jedná se o scénu, kdy Samson požádal rodiče, aby ho doprovodili do domu vyvolené. Cestou ho napadl lev, kterého holýma rukama přemohl.³²²

Fol. 206r) O Wstaupení Pána Krysta. Muži Galileysští co se diwíte. [29] V levém horním rohu je iniciála M. Tělo iniciály je utvořeno z jahodníku obecného a jeho plodů.³²³ Ve vnitřním poli iniciály je miniatura se scénou Nanebevstoupení Páně. Vnější pole iniciály je zlaté. Celá iniciála je zasazena do modrého kazetového rámce. Z levého dolního rohu iniciály vybíhá kauda tvořená jahodníkem stejného typu s tělem iniciály. Na pravém okraji folia je bordura tvořená z totožných plodů a listů jahodníku, která končí zhruba v polovině folia. Na spodním okraji folia je scéna ve zlatém rámci s Eliášem, jak vyjíždí v ohnivém kočáře do nebe. Ohnivý vůz je umístěn na pravý okraj folia pod borduru. Scéna je ohraničena zlatou lištou. Nalevo je ve fialovém nádechu v pozadí vidět město – nižší budovy a gotický kostel. V prvním plánu klečí Eliášův učedník, vzhlížející k Eliášovi v ohnivém kočáře taženém dvěma koňmi stoupající do nebe.³²⁴ Eliášův učedník klečí v pravém profilu na břehu jakési řeky, která se vine celým výjevem. Za ním v pozadí jsou také vidět budovy ve fialovém nádechu. Hluboký výhled do krajiny je zakončen pohledem na modravé kopce v pozadí. Kolorit krajiny je jasně ovlivněn Podunajskou školou, zvláště pak dílem A. Altdorfera [73].³²⁵ Východisko pro krajinu s řekou a budovami v pozadí můžeme nalézt například v kresbách Wolfa Hubera, taktéž představitele Podunajské školy jen o málo mladšího než Altdorfer.³²⁶ V kresbě W.

³²¹ MALINOVSKÝ 2002,126.

³²² Tato epizoda i další Samsonovy příběhy byly chápány jako předobraz Kristových činů. Podle Isidora Sevilského jde o poukaz na záchranu spravedlivých Kristem z chřtánu pekelné obludy. viz ROYT 2006,255.

³²³ Jahoda patří k rostlinstvu Mariinu, ale pro své trojčetné listy má i symbol trojiční. Obecně symbolizuje pokoru skromnost a dobré skutky člověka. viz ROYT 1998,84. Jahoda se často vyskytuje u Nanebevstoupení Krista, např. se objevuje v borduře při pravém okraji folia na fol.279 [32] Mladoboleslavského graduálu, (Mladá Boleslav, Okresní muzeum, sign. inv. č. 21692, 1572).

³²⁴ Tento výjev je typologický předobraz k nanebevstoupení Krista. viz ROYT 2006,75.

³²⁵ Na souvislost s podunajskou školou poukazuje J.Kropáček. viz např.: KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

³²⁶ KRÁSA 1978, 446.

Hubera Krajiny poblíž Feldkirchu [75] jsou kolem vinoucí se řeky podobné stavbičky jako zde na této Pulěrove miniatuře. Vhled do krajiny je zakončen vrcholy velehor [srov. 29 s 75].

Na tomto listě jsou celkem tři štíty s cechovní řemeslnickou symbolikou. Dva jsou na pravém okraji mezi bordurou z jahod a třetí se nachází v pravém dolním rohu v miniatuře s Eliášem. Štít umístěný blíže k hornímu okraji folia je s červeným polem. Na něm je zlacený perník, tvarem připomínající úl, vyrobený z kmene stromu (z plátkového zlata a s vytlačenými vzory). Nad ním se nachází páska s červeným gotickým nápisem: „Jan Raubal panikař“. U konce bordury ve dvou třetinách folia se nachází donátor klečící v levém profilu, oděn do černého pláště. Vlevo od něho je modrý štít a na něm několik zlatem malovaných atributů. Uprostřed štítu je hrotem nahoru nezvykle postavena zlatá Aesculapova hůl se dvěma hady. Nad štítem je páska bez textu. Na dolním štítu, je uprostřed vyobrazena zlatá sladovnická limpa na šedém poli, na které je navlečena královská koruna. Přímo na štítu je text „Mikulass Waclaw Nepiley“, určující tedy donátora.³²⁷

Kompozice miniatuře z vnitřního pole iniciály M (scéna Nanebevstoupení Páně (se hojně začala používat ve vrcholném středověku, od 2. čtvrtiny 14. stol.³²⁸ Kristus vystupuje na nebesa z hory, na níž jsou patrné stopy. Apoštolové a Panna Marie jsou vyobrazeni, jak stojí kolem zeleného pahorku a s údivem hledí na právě na nebe vstupujícího Krista. Ve vyobrazení jsou vidět pouze Kristovy nohy. Tento výjev je již známý z doby o sto let dříve především díky pasionálu A. Dürera³²⁹ [30] a i v našich kancionálech 16. stol.³³⁰ Dále se vyskytuje ve skvostném Liber Viaticu³³¹ na foliu 158v [31].³³² Oblíbený typ kompozice se zobrazením nohou Krista je vidět například i v Mladoboleslavském graduálu³³³ Jana Kantora na foliu 279r [32]. Akantové tělo iniciály se nápadně podobá iniciálám Pulěřovým. Stejnou kompozici můžeme nalézt v Lounském graduálu Pavla Mělnického³³⁴ na fol.215v.³³⁵ Tento typ zobrazení nanebevstoupení Krista byl často používaným ikonografickým typem v renesančních graduálech.

³²⁷ MALINOVSKÝ 2002,127 .

³²⁸ ROYT 2006,164.

³²⁹ Na kompozice přejaté z dřevorytů A. Dürera poukazuje jako první K.Chytil. viz CHYTEL 1906, 186.

³³⁰ KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 339.

³³¹ Liber viaticus, Praha, Knihovna národního muzea, sign. XIII A 12, 1360 viz. BARTOŠ 1927, 250–251, č. 3284. KRÁSA 1990, 67, 83, 96, 122, 125, 140, 187, 215, 237. BRODSKÝ 2000,158–163,č. 137.

³³² VOCEL 1859,12.

³³³ Mladoboleslavský graduál, Mladá Boleslav, Okresní muzeum, sign. inv. č. 21692, 1572 viz. KROPÁČEK 1952, 127–131. KROPÁČEK/PREISS 1988,200. CHYTEL 1906, 191.

³³⁴ Lounský graduál Pavla Mělnického, Louny, SokA, sign. IG8a, 1530 viz. viz. VOCEL 1859, 6–7. KONRÁD 1893, 137. CHYTEL 1906, 153. GRAHAM 1998 , 140–147. KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 327–352.

³³⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 339.

Fol. 214r) O Duchu swatém. Antifony. Zawítag dusse swatý. [33] V levém horním rohu je iniciála Z. Tělo iniciály je tvořeno z červených stvolů akantu, místy obohaceno o laločnaté palmy akantu přiléhající na stvolů.³³⁶ Vnější i vnitřní pole iniciály jsou modrá. Vše je zasazeno do žlutého kazetového rámce. Na spodním okraji folia je vpravo červený cechovní štít, na kterém je umístěna šedá podkova. Páska nad ním obsahuje text „Czechu Rzemesla Kowařského“.³³⁷ Na pravém okraji folia bordura s rostlinnými motivy převedené do fantaskních symbolů. Jsou to spirálovitě stáčené zelené a růžové stvolů, ke kterým přiléhají polopalmety kadeřavého růžového a modrého akantu, zcela dole se polopalmeta mění v zelenohnědého delfina. Ve dvou třetinách je květ měnící se v maskaron. Obdobný charakter bordury je na fol. 64r [13].

Fol. 215r) O duchu swatém. Duch pánie naplnil... [34] V levém horním rohu je velká iniciála D. Tělo iniciály je spleteno z bílé, červené a růžové růže.³³⁸ Ve vnitřním poli iniciály je miniatura se scénou Soslání Ducha swatého. Scéna zabírá asi polovinu vnitřního pole iniciály, druhá polovina vnitřního pole iniciály je zlatá. Stejně tak je zlaté vnější pole iniciály. Vše je zasazeno do fialového kazetového rámce. V levém horním a dolním rohu iniciály vybíhají z těla iniciály kaudy, tvořené také z růží. Na pravém okraji folia je asi do poloviny strany vyvedena bordura ze stejných růží, tak jako tělo iniciály D. Podobné bordury z růží, jsou zobrazeny u mistra Litoměřického graduálu³³⁹ např. na fol.181r [39], ale při podrobnějším zkoumání růže vidíme jistou odlišnost. Růže v Litoměřickém graduálu jsou tvořeny nepravidelnými tvary, které závislost na reálné přírodní formě velmi přesvědčivě navozují. Zatímco růže v graduálu Žlutickém jsou tvořeny okvětními lístky, které jsou skládány z přetáčených člunkovitých listů.³⁴⁰

Na spodním okraji strany je ve zlatém rámci umístěna scéna pokřtění etiopského komorníka královny Kandaces jáhnem Filipem. V popředí vlevo je červený kočár se dvěma koňmi, na jednom sedí vozka s turbanem na hlavě. Vpravo od kočáru je řeka a v ní se odehrává křest. Scéna je nedomalovaná. Nad scénou křtu k pravému okraji folia je modrý cechovní štít s

³³⁶ Tento typ těla iniciály je užit ještě na fol.25v [12], 64r [13], 244r [45], 275r [59].

³³⁷ MALINOVSKÝ 2002, 127.

³³⁸ Růže tradičně patří do mariánské symboliky. viz ROYT 1998, 90.

³³⁹ Litoměřický graduál, Lovosice, SokA, sign. IVCI, 1517(viz VOCEL 1859, 2–4. CHYTL 1896, 50. PEŠINA 1950, 63. HOŘEJŠÍ/ VACKOVÁ 1973, 504. KRÁSA 1978, 442–448. MACEK 1988, 107–134.GRAHAM 1999). Mistr Litoměřického graduálu převzal od mistrů podunajské školy vnější znaky a tvarosloví a naučil se vyjadřovat v jejich duchu. Sdílí vegetabilismus, nadvládu rostlinných forem, přizpůsobující si i lidskou postavu. viz. KRÁSA 1978, 447.

³⁴⁰ viz. Studie V. Kubíka, kde je uveden rozbor ornamentiky z růží na příkladu graduálů z Loun – KUBÍK 2008, 447.

páskou nad ním, obsahující text „Czechu Ržemesla Saukenickeho“. Štít obsahuje vztyčené postřiháčské nůžky hroty směřující nahoru a dva zlaté trojúhelníky po stranách směřující špičkou nahoru. Jedná se o upínací svorky, které slouží k přichycení sukna ke stolu, aby bylo napnuté.³⁴¹ Nad štítem je už výše zmíněná bordura ze stejných růží, kterými je tvořeno tělo iniciály.

Scéna Soslání Ducha svatého z vnitřního pole iniciály D je velice rozšířenou variantu tohoto námětu, která byla oblíbená na západě, kdy střed kompozice tvoří sedící Panna Marie v červeném rouchu, s modrým pláštěm a bílým závojem, která je obklopena sedícími apoštoly.³⁴² Kompozice je opět převzata z grafického listu Albrechta Dürera z cyklu malých pašijí [83],³⁴³ ale ještě dříve se objevuje v Liber viaticu³⁴⁴ na fol. 162r [85]. Stejnou kompozici můžeme nalézt i např. v Lounském Graduálu Pavla Mělnického³⁴⁵ na fol.218r. Nejblíže Panně Marii je sv. Petr a sv. Jan Evangelista, nad nimi na zlatém pozadí skoro smazaná holubice Ducha svatého. Všichni apoštolové jsou oděni v červených rouchách, což je barva, která se váže k svatodušním svátkům.

Pokřtění etiopského komorníka královny Kandaces jáhnem Filipem pod kolumnou není zcela obvyklý. M. Kratochvílová uvádí: „Tento námět, který téměř pravidelně doprovází incipit officia ke svátku Soslání ducha svatého se v kontextu českého knižního malířství objevil poprvé ve sborníku teologických a moralistických spisech Jénského kodexu³⁴⁶ na fol.76v [35], mezi časovými obrazy. V Graduálu Magdalény od Zlaté hvězdy³⁴⁷ na fol.269r (iniciála D-uch božij Bohu otcy y synu) [36] nalezneme tento námět pod kolumnou zasazený před lesnatou krajinu. Ve středu kompozice stojí po kolena černochoch s bederní rouškou a ruce má zkřížené přes prsa. Z břehu ho křtí poklekající apoštol Filip. Na druhém břehu stojí zapřažený červený kočár s párem koní. Na kozlíku je usazena opice a jednoho z koní cvičí postava v orientálním oděvu. Kočár je vyzdoben sedmi medailony s tureckým motivem zlatého půlměsíce a šesticípé hvězdy.³⁴⁸ V kancionálu Svatovítském³⁴⁹ na fol.154r tento motiv také najdeme.³⁵⁰

³⁴¹ MALINOVSKÝ 2002, 128.

³⁴² ROYT 2006, 262.

³⁴³ KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 339.

³⁴⁴ Liber viaticus, Praha, Knihovna Národního muzea, sign. XIII A 12, 1360 viz. viz. BARTOŠ 1927, 250–251, č.3284. KRÁSA 1990, 67, 83, 96, 122, 125, 140, 187, 215, 237. BRODSKÝ 2000,158–163,č.137.

³⁴⁵ Lounský graduál Pavla Mělnického, Louny, SokA, sign. IG8a, 1530. viz. VOCEL 1859, 6–7. KONRÁD 1893, 137. CHYTIL 1906, 153. GRAHAM 1998, 140–147. KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 327–352.

³⁴⁶ Jénský kodex, Praha, Národní muzeum, sign. IV.B.24, 1490–1510 viz Hnízdo 1956, 338. STEJSKAL1961. DROBNÁ 1970. KRÁSA 1978, 436, 437, 439. KRÁSA 1990, 362.

³⁴⁷ Graduál Magdalény od Zlaté hvězdy, Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII.A.41, 1576. viz. BERINGER 1890–1892, 147. TRUHLÁŘ 1906, 18. GRAHAM 2006, 384–386.

³⁴⁸ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 451.

Na tomto motivu můžeme nalézt turecké prvky, což bude pravděpodobně vlivem soudobého boje s Osmanskou říší.³⁵¹

Fol. 224r) O Swaté Trogicy. Požehnaná bud' swatá Trogice. [37] Straně dominuje iniciála P, která je větších rozměrů. Tělo iniciály je červené tvořeno akantem, typu spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmy kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavínutých listů.³⁵² Jednotlivé polopalmy jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály. Z těla iniciály vybíhají kaudy v levém horním a dolní rohu totožné barevnosti a typu jako zobrazené tělo iniciály. Ve vnitřním poli je miniatura se scénou Nejsvětější Trojice. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciála je ohraničena modrým kazetovým rámcem. Na spodním okraji folia je v levém profilu klečící muž v hnědém plášti a s bílými vlasy, proti němu klečí v pravém profilu dvě ženy v černých pláštích s bílými šátky na hlavě. V pravém dolním rohu folia je neznámý erb, který se ještě opakuje na foliu 257r [50]. Avšak tam je přisouzen Viktorovi Beldarovi z Ústí nad Labem a ne Pavlovi Beldarovi z Ústí nad Labem. Z obou iluminací je patrné, že Pavel byl mladší a Viktor starší.³⁵³ Erby se od sebe liší barevně. Pavlův je v červenostříbrné variantě, kdežto Viktorův je ve variantě zlatostříbrné. Jedná se o jelení paroh o čtyřech výsadách, nad ním turnajská helma a na ní je stejný paroh jako ve štítě. Po stranách jsou příkryvadla.³⁵⁴ Nad erbem je bordura tvořená z barevných akantových rozvilin typu spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavínutých listů.³⁵⁵ Od shora na sebe navazují lodyhy v barvách červené, zelené a modré. V horní části bordury je do červené akantové rozviliny zapleten fialkový květ. Na zelené lodyze zhruba uprostřed bordury sedí hnědá sovička.

Miniatura z vnitřního pole iniciály P s Nejsvětější Trojicí je známou kompozicí přejetou z grafik A. Dürera³⁵⁶ [38]. Bůh Otec s papežskou tiárou na hlavě sedí na trůnu. V náručí drží bolestného Krista s trnovou korunou na hlavě.³⁵⁷ Bůh otec má nasazený velebný výraz a bílé

³⁴⁹ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184,185. CHYTL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

³⁵⁰ VOCEL 1859, 12.

³⁵¹ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 451 viz. RATAJ 2002, 220.

³⁵² Více o typech akantů pojednává studie V. Kubíka viz. KUBÍK 2007–2008, 65–95.

³⁵³ MALINOVSKÝ 2002, 128.

³⁵⁴ MALINOVSKÝ 2002, 128.

³⁵⁵ Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 25v [12], 105v [22], 244r [45], 257r [50], 261v [51], 268v [54], 275r [59], 307r [61], 325r [63].

³⁵⁶ Na kompozice přejeté z dřevorytů A. Dürera poukazuje jako první K.Chytil. viz CHYTL 1906, 186.

³⁵⁷ Jedná o trojiční námět Pieta Páně–Pietas Domini. Tento námět je variantou námětu Trůnu milosti, kdy Bůh otec drží kříž s Kristem před sebou. viz ROYT 2006, 173 Námět svaté trojice, kdy Bůh drží kříž s Kristem před

vousy mu nenuceně splývají dolů.³⁵⁸ Tělo Krista zborcené v otcově náruči je mistrně vyvedeno dle zákonů anatomie. Duch svatý se v podobě holubice vznáší nad nimi. U trůnu po stranách stojí 2 andělé s barevnými křídly přidržující roucho Boha Otce.

Jiří Kropáček k iniciále uvádí: „V celém Pulěřově díle je charakteristický zájem o lidskou postavu, v některých námětech obnaženou. Vrcholem jeho umění je postava Krista v tomto obraze Svaté Trojice. Všechn autorův zájem se soustředil na bezvládné tělo Krista na kolenou Boha otce. Pro Pulěře příznačná hustá inkarnační barva modelovala světlem a stíny v jemných přechodech tělo Krista. Pulěř nechal Kristu poklesnout hlavu na prsa a pečlivě studoval jednotlivé detaily obličeje, aby i v nich zachytil mrtvolnost. Navíc spustil těžkou Kristovu ruku mimo rámeček ústřední kompozice trojúhelníku hlav na jedné straně a nohou na straně druhé.“³⁵⁹

Tento námět a způsob držení roucha, můžeme porovnat s držením roucha anděly v iniciále B s Kristem Pantokratem Velkého Litoměřického graduálu³⁶⁰ na fol.181r [39]. Andělé mají shodné výrazy ve tvářích, avšak držení drapérie je méně dramatictější. Záhyby drapérie v Litoměřickém graduálu splývají volně dolů [srov. 37 s 39]. K. Chytil uvádí: „Postavy andělské jak dětské tak oděné v dalmatice jsou příbuzné těm, které nacházíme v Litoměřickém graduálu. Odproštěné jsou od značné těžkopádnosti, která tkví na mistru Litoměřického graduálu. Elasticnost postav, plynulý tok mnohonásobných záhybů rouch, často k tělu těsně přiléhající, živost a volnost seskupení jsou výsledkem působení vlivu vlašského. Technika ale odráží domácí vliv.“³⁶¹

Fol. 229v) Antifony. Kněz nayswieteysší. [40] Na této straně se nachází v levém horním rohu iniciála K. Tělo iniciály je utvořeno z červeného kadeřavého akantu. Vnitřní pole iniciály je zelené. Vnější pole je zlaté. Iniciála má fialový kazetový rámeček. Na levém okraji folia je bordura koncipována jako kandelábr.³⁶² Zcela dole bordury je umístěna mužská postava, která stojí v mušli, má zvednuté obě ruce a drží desku, na které stojí váza s mohutnou kupou.

sebou můžeme vidět v Křížovníckém graduálu, Praha, NK ČR, Kříž XVIII A6, 1574 na fol. 11r. Tento výjev patří k nejkvalitnějším vůbec v celém kancionálu. Na jeho výzdobě se podílelo několik iluminátorů včetně Fabiána Pulěře a Matyáše Hutského z Křivoklátu. viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 327.

³⁵⁸ VOCEL 1859, 12.

³⁵⁹ KROPÁČEK 1952, 105.

³⁶⁰ Litoměřický graduál, Lovosice, SOKA, sign. IVCI, 1517 viz VOCEL 1859, 2–4. CHYTEL 1896, 50. PEŠINA 1950, 63. HOŘEJŠÍ/ VACKOVÁ 1973, 504. KRÁSA 1978, 442–448. MACEK 1988, 107–134. GRAHAM 1999.

³⁶¹ CHYTEL 1906, 180.

³⁶² Motiv kandelábru se vyskytuje dále na fol.25r [10], 78r [18], 83r [20], 114v [23], 118r [24], 283r [60], 350r [65].

U patky vázy jsou kolmo zrcadlově stejně položené maskarony v třičtvrtěním profilu. Z vázy vystupují vavřínové větévky a karyatida. Ratolesti souměrně elipticky ohraničují karyatidu a nad její hlavou jsou zakončeny červenými fantaskními květy a tím je ukončena celá bordura. J. E. Vocel opět zmiňuje souvislost výzdoby této strany s arabeskami a ozdobami v lóžích vatikánských dle antických vzorů Raffaelem vyvedených [19].³⁶³ V levém spodním rohu je červený cechovní štít s rozevřenými šedými krejčovskými nůžkami. Páska nad ním obsahuje text „Czechu Rzemesla Kreyčírského“.³⁶⁴

Fol. 230v) Na den Božího Tiela. Nakrmil gest ge. [41] Na tomto foliu je v levém horním rohu vyobrazena iniciála N. Tělo iniciály je utvořeno listy a hrozny vinné révy.³⁶⁵ Ve vnitřním poli iniciály je miniatura se scénou Poslední večeře Páně.³⁶⁶ Výjev zaujímá téměř celou spodní polovinu vnitřního pole iniciály, horní polovina vnitřního pole iniciály je vyzlacena. Vyzlacené je i vnější pole iniciály. Růžový kazetový rámec iniciálu ohraničuje. Z levého horního a dolního rohu iniciály vyběhají z těla iniciály kaudy, pojednané stejně jako tělo iniciály hrozny a listovím vinné révy. Kaudy se napojují na borduru na levé straně, která je taktéž složena z vinné révy.

U levé strany iniciály v borduře je vyobrazena modrý cechovní štít s textovou páskou nad ním: „Czechu Rzemesla Knapowskeho“. Štít obsahuje zlaté nástroje na úpravy látky a sukna. Křížem jsou postaveny soukenické střely, které tvarem připomínají smyčce nebo napjaté luky. Nahoře a v dolní části štítu jsou soukenické štětky. Jsou zhotovené z okvětí stejnojmenné rostliny, které je podobné okvětí lopuchu většího–lidově bodláku, který se údajně pro tyto účely také někdy používal. Po stranách štítu jsou zobrazena soukenická kladívka.³⁶⁷

Pod kolumnou jsou scény ohraničeny červenou lištou. Po levé straně pod bordurou je výjev, kde Mojžíš udeřil holí do skály a z ní vytryskl pramen vody. Dvě osoby stojící u Mojžíše nabírají z pramene vodu. V předním plánu kráčejí další dvě osoby, jedna nese viditelně vědro a jdou pro vodu. Vedle je umístěna scéna seslání nebeské many lidu izraelskému. Mana padá do stanového tábora, lidé jsou zachyceni, jak ji sbírají do košů a chytají do pláten.

³⁶³ VOCEL 1859, 13.

³⁶⁴ MALINOVSKÝ 2002, 129.

³⁶⁵ Vinná réva poukazuje na společenství křesťanů i samotného Krista. viz ROYT 1998, 106. Ráz miniatur a jmenovitě ornamentů svědčí o tom, že Pulchř vyšel ze školy iluminátorů českých. Svědčí o tom tytéž motivy jaké užívali mistři před ním. Jmenovitě mistr kancionálu Litoměřického, např. bordura vinobraní na fol. 183r. I naturalistické motivy jako bodlák, réva, růže, hrachovina s lusky jsou upraveny stejným způsobem. viz CHYTIL 1906, 180.

³⁶⁶ Typologický předobraz k poslední večeři Páně je nasycení lidu izraelského manou. viz ROYT 2006, 244

³⁶⁷ MALINOVSKÝ 2002, 129.

Miniatura z vnitřního pole iniciály N (Poslední večeře Páně) má opět velice hojně používanou kompozici přejatou z grafik A. Dürera z cyklu Malých pašijí [42].³⁶⁸ Kolem stolu sedí všech dvanáct apoštolů. Miláček Ježíšův, svatý Jan sedí svému Pánovi na klíně a v truchlení má hlavu položenou na stole. Jidáš je posazen na opačné straně stolu než Ježíš s mečem. Kristus zrovna promluvil – Jeden z Vás mě zradí. Na výrazech apoštolů je patrný údiv. Rozhlížejí se kolem sebe a překvapeně hledí jeden na druhého. Mistrně je tu zvládnutá atmosféra večeře [srov. 41 s 42]. Kompozičně velice podobnou iniciálu můžeme nalézt i v Lounském graduálu Petra Mělnického³⁶⁹ z roku 1530 na fol.220v.

Iluminátor Fabián Pulěř u tvorby této iniciály čerpal ze své předchozí tvorby, kompozičně i jinak velice podobné zpracování nalezneme v graduálu Svatovítském³⁷⁰ na fol.229v [43]. Ve Svatovítském graduálu se Pulěř více věnoval reálnému zpracování. Téma je mistrně vyvedeno v lineární perspektivě. Což je protiklad ke zpracování tématu ve Žlutickém kancionálu, kde je motiv umístěn na vyzlacené pozadí. V kontrastu se Svatovítským graduálem je zde vyzdvížena mysticita výjevu a větší názornost. Svatovítský graduál rozděluje výjev z iniciály do tří plánů, v prvním plánu je méně závažné schodiště s malým psíkem a nádobami na víno, v druhém plánu je vyzdvížen Jidáš v oranžovém rouchu, který téměř ovládá celou kompozici. Kristus je stejně tak jako ve Žlutickém kancionálu umístěn na osu celého výjevu. Hloubka prostoru je umocněna dvěma oválnými okny a viditelnému pohledu na krov. Tělo iniciály je tvořeno žlutým akantem a vše je zasazeno do modrého kazetového rámce. Bordura při levé straně folia je tvořena vinnou révou. U žlutického kancionálu můžeme tedy zaznamenat určitý posun. Bordury bývají propojené obsahově i formálně s tělem iniciály, což u Svatovítského graduálu, jakožto příklad Pulěřovy předchozí tvorby, není [srov. 41 s 43].

Sbírání manny lidem Izraelským – výjev pod kolumnou lze opět srovnat s výjevem v graduálu Svatovítském³⁷¹ na fol.229v [43]. Obě scény jistě prokazují kvality iluminátora, ale jsou zde ve Žlutickém kancionálu o dost zjednodušeny a méně postiženy v detailu. Toto může být způsobeno i jiným aspektem a to je velikost folia. Svatovítský graduál má foliové rozměry 627 x 410 mm, kdežto Žlutický kancionál 575 x 385 mm. Technika malby ve Žlutickém kancionálu je pastóznější a méně kresebnější. Je zde kladen větší důraz na hloubku krajiny.

³⁶⁸ Na kompozice přejaté z dřevorytů A. Dürera poukazuje jako první K.Chytil. viz CHYTL 1906, 186.

³⁶⁹ Lounský graduál Petra Mělnického, Louny, SokA, sign. IG 8a, 1530. viz. VOCEL 1859, 6–7. KONRÁD 1893, 137. CHYTL 1906, 153. GRAHAM 1998, 140–147. KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 327–352.

³⁷⁰ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184,185. CHYTL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

³⁷¹ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184,185. CHYTL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

Ve Svatovítském graduálu³⁷² jsou do sběru many zapojeny i děti, což je neobvyklé. J. E. Vocel uvádí domněnku, že tento výjev ve Žlutickém kancionálu je stylem jiného umělce vyveden, a že je patrná chybnost kresby [srov. 41 s 43].³⁷³

Fol. 238r) O Neděli.... Požehnaný den tento. [44] Na spodním okraji listu je zobrazen sedící odpočívající muž, na klíně má posazeného psa, vedle leží pruhovaná kočka. Oděv, který má na sobě, připomíná soudobý župan. Za ním na kamenném podstavci je sklenka červeného vína. Výjev má působit uvolněným dojmem a upozorňovat na pravidlo odpočívání v neděli. A. Malinovský přímo uvádí, že z výjevu má číst pohoda.³⁷⁴ Mezi sklenicí a jeho hlavou je text napsaný červenou humanistickou majuskulí: AETA(is) ..56. 1559 výjev sděluje, že donátor se ve zmíněném roce dožil 56 let a také to, co bylo jeho srdci nejbližší. Jméno je napsané na vedle umístěné stuze, barvou jeho oblíbeného vína: „Giržik Kalab z Kozioczowa“.³⁷⁵

Fol. 244r) O Swatém Janu Krztiteli. Z života matky mé nad giné wssecky. [45] V levém horním rohu je iniciála Z. Tělo iniciály je tvořeno z fialových stvolů akantu, místy obohaceno o laločnaté palmety akantu přiléhající na stvoly.³⁷⁶ Vnitřní i vnější pole iniciály je zlaté. Postava sv. Jan Křtitele je umístěna uprostřed iniciály v prvním plánu před samotným tělem iniciály Z. Iniciála má žlutý kazetový rámeček. Na pravém okraji je bordura tvořena z barevných akantových rozvilin typu spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet.³⁷⁷ Postupně na sebe od shora navazují lodyhy v barvách zelené, růžové a modré. Pod bordurou je modrý štít s dvojramenným neforemným zlatým křížem. Celý štít drží andílek. Ramena kříže jsou postavena mírně pokosem. Nad horním ramenem jsou po stranách dvě zlatá písmena I a E, napsaná humanistickou majuskulí. Vlevo od štítu je stručný nápis 1.5. H. E. 5. 8. Je tu opět připomenut rok 1558, jako rok zhotovení graduálu a písmena H. E. jsou patrně iniciály zatím neznámého donátora.³⁷⁸

³⁷² Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184, 185. CHYTIL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

³⁷³ VOCEL 1859, 13.

³⁷⁴ MALINOVSKÝ 2002, 129.

³⁷⁵ MALINOVSKÝ 2002, 129.

³⁷⁶ Tento typ těla iniciály je užít ještě na fol. 25v [12], 64r [13], 214r [33], 275r [59]. Více o typech akantů pojednává studie V. Kubíka. viz. KUBÍK 2007–2008, 65–95.

³⁷⁷ Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 25v [12], 105v [22], 224r [37], 257r [50], 261v [51], 268v [54], 275r [59], 307r [61], 325r [63].

³⁷⁸ MALINOVSKÝ 2002, 129.

To, že se jedná o Jana Křtitele v iniciále Z, naznačuje už text písně a hned poté jeho charakteristické atributy: hnědé roucho s červeným pláštěm, svatozář, kniha v ruce a především beránek na ní. Takto osamocená postava Jana Křtitele umístěná v iniciále se obdobným způsobem objevuje již na počátku 16. st. v kancionále Franusově³⁷⁹ na fol.96v [86], kde je umístěna do vnitřního pole iniciály D, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu, typu spirálovitě stáčených polopalmet kadeřavých laločnatých tvarů se zprohýbanými obrisy.³⁸⁰ Společným rysem obou miniatur je zlaté pozadí za postavou Jana Křtitele, červené roucho Jana Křtitele a jeho atributy. V kancionálu Franusově je postava Jana Křtitele nepatrně natočená do pravého profilu [srov. 45 s 86].

Fol. 249v) O s: M: Janu z Husice. Radugme se vssicknij. [46] Tento list byl v minulosti poškozen a dnes lze velmi těžko identifikovat jeho výzdobu. Byl polit neznámou tekutinou, jejímž následkem se výzdoba listu, zejména iniciála, obtiskla i na následující stranu (Fol.250r [49]). V iniciále byl pravděpodobně vyobrazen Jan Hus při upálení,³⁸¹ ale iniciála a celá strana je tak poškozena, že nelze určit její přesnou podobu. A. Malinovský uvádí, že po zavření graduálu se asi obě, ještě mokré stránky k sobě přilepily.³⁸² Následkem násilného rozlepení stránek se stalo, že iluminace, na které je ještě patrná postava klečícího donátora pod barevnou arabeskou se částečně obtiskla zrcadlově na následující stranu. Vandalským způsobem je navíc poškozeno místo někdejší, nyní již stěží čitelné iniciály R. Střed onoho místa je proříznut křížem dvěma řezy nožem. K tomuto vandalismu se v minulosti vyjádřili dva badatelé J. Erazim Vocel v roce 1859.³⁸³ Ve vnitřním poli iniciály jako první rozeznal scénu s mistrem Janem Husem na hořící hranici. Oheň s pomocí kovářského měchu rozdmýchával poblíž stojící pacholek. Jindřich Čadík³⁸⁴ v roce 1919 opakoval to, co již naznačil Vocel.³⁸⁵

³⁷⁹ Franusův kancionál, Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6 (II A 6), 1505 viz. VOCEL 1859, 2–4. OREL 1922. KRÁSA 1978, 437–438.

³⁸⁰ Více o typech akantů pojednává studie V. Kubíka. viz. KUBÍK 2007–2008, 65–95.

³⁸¹ Hus a Jeroným jsou v koncilním proudu zprvu epizodou, ale tak neobvyklou, pozoruhodnou, významnou a dalekosáhlou, že se tomuto tématu umělci hlouběji věnují. Hus se nejdříve zobrazuje s bezvousou tváří, to se srovnává s poměry kněze tehdejší doby. Naproti tomu Jeroným je líčen jako muž vážený s bohatým vlasem i vousem. Až později se přejímá typ vousatého Husa. viz. CHYTL 1915, 36 viz dále také: ŠTECH 1916. MACEK 1988, 107–134. NUSKA 1992, 1–31. BARTLOVÁ 2002, 7–12.

³⁸² MALINOVSKÝ 2002, 130.

³⁸³ VOCEL 1859, 13.

³⁸⁴ ČADÍK 1919, 3.

³⁸⁵ MALINOVSKÝ 2002, 130.

Výjev s upálením Jana Husa byl častým motivem protestantských kancionálů, můžeme ho nalézt i ve velkém Litoměřickém graduálu³⁸⁶ na fol.43r [47] ve výzdobě pod kolumnou, kde se dochoval v plné nádheře a na celostránkové iluminaci na fol.244v [70]. Oproti Žlutickému kancionálu tedy není výjev zasazen do vnitřního pole iniciály, ale je na spodním okraji folia. Je zde možné vytušit celou postavu mačkající měch, kde možná nalezl inspiraci iluminátor Pulěš. [srov. 46 s 47]

Upálení mistra Jana Husa je vyobrazeno i v Jenském kodexu³⁸⁷ na fol.41v [48] formou dřevorytu a kompozice je opět velice podobná. Při levé straně pohůnek mačká měch, z pravé strany druhý přikládá do ohně, kolem kůlu s uvázaným Husem je pak mohutná stafáž. [srov. 46 s 48]

Karel Chytil uvádí: „Velká hojnost Husových podobizen ze XVI. století je vysvětlena tím, že Hus se stal světovou celebritou. V XVI. století se ustálilo jeho zobrazování v oděvu učenice, což můžeme vidět i zde ve Žlutickém graduálu. Jako atributy často drží knihu nebo kalich. Hus na hranici stává se typem. Ustalují se účastníci děje, holomci katovi v určitých výkonech s vidlicemi nebo měchem, jezdcí. Hus sám je v rubáši, stojící na hranici, obklopen plameny. Ve způsobu připoutání ke kůlu řetězy, v počtu jezdců a typu kacířské koruny jsou potom varianty.“³⁸⁸

Fol. 250r) O Českých mučedlnících. [49] Na tomto listu je obtisknutá strana fol. 249v. Jan Erazim Vocel nesprávně tvrdil, jak uvádí Anton Malinovský,³⁸⁹ že se jedná o obraz mučednické smrti muže hořícího na hranici (Jeronymus).³⁹⁰ Lze s přesností tvrdit, že se jedná o předešlý obraz obtisknutý na druhou stranu, jak už je zmiňováno. J. Čadík³⁹¹ nesprávně opakuje slova J. E. Vocela a upřesňuje, že se údajně jedná o Jeronýma Pražského.³⁹² S tímto opakováním nesprávné domněnky J. E. Vocela se můžeme setkat i v současné literatuře. Pavla Šemberová ve svém průvodci po Žluticích uvádí, že miniatury s Janem Husem a

³⁸⁶ Litoměřický graduál, Lovosice, SOKA, sign. IVCI, 1517 viz VOCEL 1859, 2–4. CHYTEL 1896, 50. PEŠINA 1950, 63. HOŘEJŠÍ/ VACKOVÁ 1973, 504. KRÁSA 1978, 442–448. MACEK 1988, 107–134. GRAHAM 1999.

³⁸⁷ Jénský kodex, Praha, Národní muzeum, sign. IV.B.24, 1490–1510 viz. HNÍZDO 1956, 338. STEJSKAL 1961. DROBNÁ 1970. KRÁSA 1978, 436, 437, 439. KRÁSA 1990, 362.

³⁸⁸ CHYTEL 1915, 36.

³⁸⁹ MALINOVSKÝ 2002, 130.

³⁹⁰ VOCEL 1859, 13.

³⁹¹ ČADÍK 1919, 3.

³⁹² MALINOVSKÝ 2002, 130.

Jeronýmem Pražským byly poškozeny protireformační komisi.³⁹³ Miniatura s Jeronýmem ale na tomto foliu není, jedná se tedy pouze o obtisk předešlé strany.

Fol. 257r) O Proměnění Pána Krysta. Kteréhožto archanděl Gabryel od Boha ku Panně Marii... [50] V levém horním rohu je iniciála K. Tělo iniciály je tvořeno ze stvolů fialového akantu, na který přiléhají palmety kadeřavého akantu. Vnitřní pole iniciály je červené s jemným ornamentem, vnější pole je zlaté. Iniciála má zelený kazetový rámeček. V levém horním i dolním rohu vybíhají kaudy, které navazují na borduru na levé straně folia. Kauda která vybíhá ve spodní části iniciály je pouze přeseknutým stvolem akantu, kauda která vybíhá v horní části je spirálovitě stočená do kadeřavé polopalmy. Borduru pak taktéž tvoří akantové rozviliny v podobě spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet.³⁹⁴ Postupně na sebe od zdola navazují lodyhy v barvách fialové, zelené a modré. Na pravém okraji folia je také bordura, ale mohutnější, a to z oranžových akantových rozvilin ze spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet. Bordura je doplněná zcela dole třemi růžemi, zhruba ve dvou třetinách sedí na lodyze černá sovička, nad ní je veverka a zcela nahoře je květ růže s vedle sedícím, druhově neurčitelným, ptáčkem.

Na spodním okraji folia je scéna ohraničena zlatou lištou, kde je Kristus na kříži. Po obou stranách klečí donátoři. Kristus je realisticky vyveden, stejně tak jako donátoři. Celý výjev je zasazen do zjednodušené krajiny bez detailního postižení, malované pastózními kvašovými barvami. Po levé straně za donátorem je skupina stromů, na pravé straně za druhým donátorem je skála. V zadním plánu za Kristem je hloubka prostoru umocněna modravými valéry. Na obloze jsou patrná černá těžká bouřková oblaka. Analogii s tímto ukřižováním můžeme opět hledat v Podunajské škole,³⁹⁵ konkrétně v díle A. Altdorfera v obraze Ukřižování z roku 1512 [74], převedené ovšem z monumentálního měřítka do miniatury. V prvním plánu je obdobná nehostinná písčité krajina v béžových odstínech, kde místy probleskují zelené tóny, hluboký průhled do krajiny v pozadí zakončený ostrými vrcholy velehor v temně modrých odstínech. Toto Altdorferovské pojetí bylo výchozím bodem pro malbu krajiny u Fabiána Puléře.³⁹⁶

³⁹³ ŠEMBEROVÁ 2008, nepag.

³⁹⁴ Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 25v [12], 105v [22], 224r [37], 244r [45], 261v [51], 268v [54], 275r [59], 307r [61], 325r [63].

³⁹⁵ Na souvislost s Podunajskou školou poukazuje J.Kropáček. viz např.: KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

³⁹⁶ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

Pod bordurou je již zmiňovaný neznámý erb s jelením parohem. Na zlatém štítě je stříbrný jelení paroh o čtyřech výsadách, nad ním turnajská helma a na ní stejný paroh jako ve štítě. Po stranách příkrývadla zlatá a stříbrná. Viktorin Beldar z Ústí nad Labem, jak je označeno v pásce nad erbem, byl zřejmě synem tehdy již 82letého kmeta Pavla Beldnara.³⁹⁷ Jehož erb byl zmíněn v souvislosti s fol.224r [37].

Fol. 261v) O na nebe vzetí Panny Marye. Radugme se. [51] V levém horním rohu se nachází iniciála R. Tělo iniciály je tvořeno z šedomodrého kadeřavého akantu.³⁹⁸ Ve vnitřním poli iniciály je miniatura se scénou Narození Panny Marie. Vnější pole iniciály, které zde zabírá minimum prostoru, je zlaté. Iniciála má růžový kazetový rámeček. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na borduru při levé straně folia. Bordura se skládá z barevných akantových rozvilin spirálovitě stáčených polopalmet.³⁹⁹ Je tvořena šesti barevnými lodyhami akantu navazujícími na sebe postupně od zdola v barvách zelené, oranžové, fialové, růžové, zelené a modré. Zcela dole je do rozviliny vpleten růžový květ.

Na spodním okraji folia jsou tři erby. Zcela vlevo je na spodním okraji folia poškozený erb. Nad ním je páska s textem „Jan Škornie z Frymburgku 1558“. Erb je modrý. V patě erbu je červené trojvrší a na něm zlatý doprava otočený gryf ve skoku s ocasem provlečeným mezi nohama. Nad tím turnajská helma se zlatomodročervenou točenicí a rozevlátými feflíky. Klenotem jsou dva buvolí rohy, vpravo červený, vlevo modrý, mezi rohy sedí a drží se rohů zlatý lev. Příkrývadla jsou vpravo zlatomodrá a vlevo červenomodrá. Uprostřed je štít, který má nad sebou pásku s textem „Jakub Wawrowicz Anno 1558“.⁴⁰⁰ Štít je červený. Na něm je holá ruka v černém rukávu držící dvoje zkřížené zlaté hrábě. Jakub Vávrovic si tento znak s největší pravděpodobností uzurpoval. V žádném ze známých heraldických kompendií nebylo zatím nalezeno ani toto jméno, ani tento znak.⁴⁰¹ Zcela vpravo je modrý štít s páskou obsahující text: „Jan Plawensky Anno Domini 1558“. Pod páskou je štít s modrým polem a na něm tři zelené stvoly se zelenými listy. Na každém stvolu je stříbrná lilie se zlatými pestíky.

³⁹⁷ MALINOVSKÝ 2002, 130.

³⁹⁸ Analogie ve zpracování těla iniciály jsou na fol.4r [5], 83r [20], 105v [22], 268v [54], 271v [55], 307r [61], 325r [63].

³⁹⁹ Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 25v [12], 105v [22], 224r [37], 244r [45], 257r [50], 268v [54], 275r [59], 307r [61], 325r [63].

⁴⁰⁰ MALINOVSKÝ 2002, 132.

⁴⁰¹ MALINOVSKÝ 2002, 132.

Jan Plavenský se psal Plavenský zřejmě v souvislosti se svým pánem Jindřichem z Plavna. I Jan Plavenský si zřejmě svůj znak uzurpoval.⁴⁰²

Text písně nabádá, že by scéna z vnitřního pole iniciály mohla být smrt Panny Marie. Tuto domněnku lze však vyvrátit podrobným studiem miniatury z vnitřního pole iniciály R. A. Malinovský se sice ve své Heraldice domnívá, že se jedná o Smrt Panny Marie.⁴⁰³ Což by logicky napovídalo text písně. Avšak toto je nepravděpodobné, protože součástí výjevu je kolébka s dítětem. Čili výjev bude spíše zobrazovat Narození Panny Marie. Žena ležící na lůžku s baldachýnem bude pravděpodobně sv. Anna. Dvě ženy v dobových šatech jí podávají jídlo. Nejedná se tedy o přítelkyně Mariiny, kterým Marie po smrti odkázala svůj šat. U ženy, která klečí u postele bychom mohli předpokládat, že se modlí, ale u ostatních dvou ne. Třetí žena se sklání nad kolébkou s Pannou Marií. Že se jedná o miniaturu se scénou Panny Marie, uvádí už Jan Erazim Vocel.⁴⁰⁴ Dokonce zde shledává podobu s freskou Narození Panny Marie na stěně chrámu Sta Maria Novella ve Florencii od Domenica Ghirlandaia [52].⁴⁰⁵

Fol. 262r) O na nebe vzetí Panny Marye. [53] Zde jako jediná výzdoba tohoto listu jsou na spodním okraji tři klečící donátoři, kteří pravděpodobně patří k erbům na foliu 261r.⁴⁰⁶ Muž nalevo klečí v pravém profilu, proti němu jsou zobrazeni za sebou dva muži klečící v levém profilu. Mezi nimi nad jejich hlavami je žehnající Kristus na oblacích pravděpodobně s metlou v levé ruce. Je zde viditelná pouze horní část jeho nahého těla. Za Kristovým tělem je žluté pozadí. To celé je orámováno bílými oblaky ve tvaru písmene V. J. E. Vocel uvádí: „Dotyčné postavy jsou oděny do skvělého staročeského kroje. Obličejové jsou velmi vyvedené, svědčící o tom, že se jedná o věrné podobizny.“⁴⁰⁷

Fol. 268v) Radugme se vssickni. [54] Ve spodní polovině folia je umístěna při levém okraji iniciála R. Tělo iniciály je tvořeno zeleným akantem, typu spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmety kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavnutých listů.⁴⁰⁸ Jednotlivé polopalmety jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály.⁴⁰⁹ Ve vnitřním poli iniciály se nacházejí podobizny apoštolů Šimona a

⁴⁰² MALINOVSKÝ 2002, 132.

⁴⁰³ MALINOVSKÝ 2002, 132.

⁴⁰⁴ VOCEL 1859, 13.

⁴⁰⁵ VOCEL 1859, 13.

⁴⁰⁶ MALINOVSKÝ 2002, 132.

⁴⁰⁷ VOCEL 1859, 13.

⁴⁰⁸ Více o typech akantů pojednává studie V. Kubíka viz. KUBÍK 2007–2008, 65–95.

⁴⁰⁹ Analogie ve zpracování těla iniciály jsou na fol. 4r [5], 83r [20], 105v [22], 261v [51], 271v [55], 307r [61], 325r [63].

Judy. Apoštolové jsou v živém hovoru, oděni do barevných tóg, které se dramaticky řasí na jejich těle. Tento výjev zabírá dvě třetiny vnitřního pole iniciály. Zbylá třetina je vyzlacena. Vnější pole iniciály je taktéž zlaté. Iniciála má modrý kazetový rámeček. Z levého horního i dolního rohu iniciály vybíhají kaudy utvořené zeleným akantem stejného typu jako v těle iniciály a volně navazují na bordury. Kauda z levého horního rohu navazuje na borduru při levém okraji folia. Ta je tvořena z barevné akantové rozviliny, spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet.⁴¹⁰ Skládá se z tří barevných lodyh akantu, navazujících na sebe postupně od zdola v barvách růžové, modré, a oranžové.

Pod touto bordurou, v úrovni iniciály je erb s páskou „Jan z Proseče, Ginač ssalda“. Erb se skládá z štípeného červenomodrého štítu, kde je uprostřed vyobrazena horní polovina těla zeleného draka. Nad štítem je kolčí helma a na ní jsou dvě podélně polcená červenomodrá křídla. Přikrývadla jsou červenomodrá.⁴¹¹

Z levého spodního rohu iniciály vybíhá taktéž kauda a ta se napojuje na borduru na spodním okraji folia. Ta je tvořena z barevné akantové rozviliny, spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet. Skládá se z tří barevných lodyh akantu, navazujících na sebe postupně zleva doprava v barvách růžové, fialové a modré. Bordura je doplněna dvěma opičkami, které vesele poskakují na modré lodyze. Opice je atributem sangvinika a od středověku sloužila jako prostředek parodování,⁴¹² což v tomto případě má zastat radostný prvek v borduře. S opičkami v bordurách se v renesančních graduálech nesetkáváme příliš často. Objevuje se např. v Malostranském graduálu⁴¹³ na fol.350r [76], kde šplhá po borduře při pravém okraji folia. Je zde ve větším měřítku a lépe vyvedená dle zákonů anatomie.

Fol. 271v) O posvěcení Chrámu Páně Božího. [55] Straně dominuje velká iniciála O. Tělo iniciály je tvořeno zeleným akantem, jde o typ spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmy kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavlnitých listů.⁴¹⁴ Jednotlivé polopalmy jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo

⁴¹⁰ Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 25v [12], 105v [22], 224r [37], 244r [45], 257r [50], 261v [51], 275r [59], 307r [61], 325r [63].

⁴¹¹ MALINOVSKÝ 2002, 133.

⁴¹² HALL 1991,315.

⁴¹³ Malostranský graduál, Praha, NK ČR, sign. XVII.A.3, 1569–1572. viz CHYTL 1906, 193–195. KROPÁČEK 1952, 57–64. STEJSKAL/ VOIT 1991, 69.

⁴¹⁴ Více o typech akantů pojednává studie V.Kubíka viz. KUBÍK 2007–2008 , 65–95.

iniciály.⁴¹⁵ Ve vnitřním poli iniciály je umístěna miniatura s kostelem. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciála má modrý kazetový rámeček.

Vyobrazený kostel mohl být inspirován kostelem sv. Petra a Pavla ve Žluticích [72],⁴¹⁶ ale to není příliš pravděpodobné, jelikož vyobrazení podobných kostelů v iniciále pravidelně doprovází svátek Posvěcení v renesančních graduálech.⁴¹⁷ Dvě ženy zde sedí před kostelem u stolů a pravděpodobně prodávají svíčky. Pozadí za kostelem je zlaté. Stejně tak je zlaté i vnější pole iniciály. Iniciála má modrý kazetový rámeček. Ve zlatém rámci podél levého okraje strany a spodního okraje folia jsou umístěny scény z venkovského života – pravděpodobně posvícení, v pozadí bujný ples, tanec a hry pod hospodou.⁴¹⁸ Toto vyobrazení připomíná živě soudobé plody nizozemských umělců, zvláště Petra Brueghela.⁴¹⁹ [56] Pod výjevy z venkovského života je fialová akantová rozvilina, typu spirálovitě stáčených polopalmet, která vyplňuje jinak hluché místo na okraji folia a tvoří spojnicí mezi těmito výjevy a výjevem pod kolumnou – scéna se spícím Jakubem. Zdá se mu sen o žebříku nebeském, po němž stoupají čtyři andělé.

J. Kropáček uvádí: „Styk se skutečností mohl iluminátor prokázat v miniaturách ilustrující písně o posvícení. Pojednává v nich o lidové zábavě sedláků, nebo o cestě sedláků v den posvícení do kostela. V první polovině století se iluminátor kancionálu spokojil s pouhým zachycením městského gotického chrámu, jaký nacházíme např. u Pavla Mělnického v antifonáři Plzeňském⁴²⁰ z roku 1527 na fol.294r nebo v kancionálu Lounském⁴²¹ z roku 1530 na fol.275r. Pulř byl první kdo tyto architektonické náměty doplnil žánrovými výjevy na okrajích. V popředí modeloval v realistických barvách tři ozbrojené sedláky s velkým korblem, v pozadí na louce zachytil tanec venkovanů, u cesty skupinu žebřáků a před

⁴¹⁵ Analogie ve zpracování těla iniciály jsou na fol.4r [5], 83r [20], 105v [22], 261v [51], 268v [54], 307r [61], 325r [63].

⁴¹⁶ Kostel je znám v nynější podobě jako trojlodní bazilika, ale ta byla utvořena až postupnou dostavbou jižní a severní lodí kostela po roce 1575.

⁴¹⁷ Např. v Lounském graduálu Pavla Mělnického na fol. 275r ve vnějším poli iniciály O je umístěn gotický kostel. viz. VOCEL 1859, 6–7. KONRÁD 1893, 137. CHYTIL 1906, 153. GRAHAM 1998, 140–147.

KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 327–352.

⁴¹⁸ VOCEL 1859,13.

⁴¹⁹ VOCEL 1859,13.

⁴²⁰ Plzeňský antifonář Pavla Mělnického, Praha, Knihovna národního muzea, sign. XII A 23, 1527 viz. CHYTIL 1906, 65. KROPÁČEK 1952, 10–12.

⁴²¹ Lounský graduál Pavla Mělnického, Louny, SokA, sign. IG 8a, 1530 viz. VOCEL 1859, 6–7. KONRÁD 1893, 137. CHYTIL 1906, 153. GRAHAM 1998, 140–147. KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 327–352.

hostincem několik hráčů kuželek.⁴²² Je nutno zdůraznit epickou šíři výjevů i dokonalost podání – i v rámci samotného Puléhoва díla jako výtečnou.⁴²³

To, co započal Fabián Pulěř, se již v dalších letech stává běžným. V Malostranském graduálu⁴²⁴ na fol.397r [77] je ve výzdobě pod kolumnou ve zlatém rámci výjev s popíjejícími muži před krčmou. Charakter vyobrazené architektury je shodný s Pulěřovým zásobníkem motivů. Doškové hroučící se střechy, prostorná náves s kuželkami (zde v Malostranském graduálu bez hráčů, ty jsou pravděpodobně u krčmy) odlehčují svátek Posvícení.

Scéna se spícím Jakubem má v renesančních graduálech obdobnou kompozici. Spící Jakub je umístěn k levému spodnímu okraji. V zadním plánu je umístěn pokosem žebřík, po kterém stoupají andělé v družném hovoru. Až na malou odchylku v poloze žebříku můžeme stejnou kompozici shodně umístěnou pod kolumnou naléznout v kancionálu Malostranském⁴²⁵ na foliu 338r [57]. Jákob v charakteristickém modrém oděvu s červeným pláštěm opřený o jednu ruku pohodlně pospává, zatímco pestře odění andělé stoupají za jeho zády po žebříku k nebesům.⁴²⁶ Je zde shodné pojetí krajiny odstupňované studenými tóny. Avšak ve Žlutickém kancionálu je krajina více členěná a postavy v ní jsou v menším měřítku [srov. 55 s 57]. Charakter krajiny je ovlivněn Podunajskou školou. Nehostinný písčité první plán a hluboké průhledy končící modravými vrcholky velehor jsou typické pro díla A. Altdorfera [73] obdobně jako ve výjevu Spícího Jákoba ve Žlutickém kancionálu na fol.271v [55].⁴²⁷

Fol.272r) O Posvícení. [58] Jediná iluminace na tomto listu je erb na spodní části folia situovaný přesně uprostřed. A. Malinovský uvádí, že se jedná o známou variantu erbu

⁴²² O výskytu hry v kuželky ze široka pojednává článek V.Kubíka, viz: KUBÍK 2004, 305–326. Ve Žlutickém kancionálu je scéna zobrazena ve velice drobném měřítku. Výrazněji se sni můžeme setkat v Lounském graduálu Pavla Mělnického (Louny, SokA, sign. IG 8a, 1530) na fol.275r. nebo v Teplickém graduálu Jana Táborského (Teplice, Regionální Muzeum, sign. Ms.1, 1560) na fol.324v. V Lounském graduálu jde o výjev obsahově svázaný s každodenností, ale svým provedením je spíše moralistní antitezí, která souvisí s dobovou kritikou nevázaností o slavnostních příležitostech, které dráždily kazatele bez ohledu na jejich konfesní orientaci. viz KUBÍK 2004, 313. V Teplickém graduálu se zdá, že příčina spojení výjevu kuželkářů s Posvěcím kostela souvisí s jejich oblibou a vizuální nápadností – kuželky se o posvícení hrály na ulicích i za městskými hradbami. viz KUBÍK 2004, 315. Ve Žlutickém kancionálu je hra v kuželky pouze podřadným výjevem mezi jinými výjevy z každodenního života sedláků.

⁴²³ KROPÁČEK 1952, 105.

⁴²⁴ Malostranský graduál, Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII. A. 3., 1569–1572 viz. viz. CHYTL 1906, 193–195. KROPÁČEK 1952, 57–64. STEJSKAL/ VOIT 1991, 69.

⁴²⁵ Malostranský graduál, Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII. A. 3., 1569–1572 viz. viz. CHYTL 1906, 193–195. KROPÁČEK 1952, 57–64. STEJSKAL/ VOIT 1991, 69.

⁴²⁶ V Malostranském graduálu se scéna váže k iniciále P, kde ve vnitřním poli je vyobrazení sv. Jana s orlem píšící Evangelium.

⁴²⁷ Na souvislost s Podunajskou školou poukazuje J.Kropáček. viz např.: KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

Údrčských z Údrže.⁴²⁸ Muž v klenotu má prázdné ruce. Kolem erbu je stuha s černým nápisem vyvedena gotickou minuskulí: „Melchiar A Giržik Bratrži Audrczki z Audrcze. 1558“. Erb je napříč dělený, nahoře modrý, dole stříbrný a modře damaskovaný. Na turnajské helmě je modrostříbrná točenice s rozevlátými feflíky. Klenotem je polovina hnědovlasého muže v stříbrnomodré župici s dlouhými rukávy, který si opírá dlaně se vztyčenými prsty palcem o vlasy. Přikrývadla jsou modrostříbrná.⁴²⁹

Fol. 275 r) O Pannie Marygi. Zdráwas swatá rodicżko. [59] Stranu uvádí iniciála Z. Tělo iniciály je tvořeno ze stvolů modrého akantu, na nichž jsou přichyceny palmety laločnatého akantu.⁴³⁰ Vnitřní i vnější pole iniciály je zlaté. Iniciála má oranžový kazetový rámeček. Iniciála postrádá figurální výjev. Při pravém okraji folia je umístěna bordura z akantových rozvilin, typu spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet.⁴³¹ Je tvořena třemi lodyhami akantu navazujících na sebe postupně od zdola v barvách modré, zelené a růžové. Zcela vlevo dole v rohu je erb s páskou nad ním obsahující text Wolff Stampach 1558.⁴³² Štít je červený, na něm je stříbrná krokev a na ní jsou tři červené růže se zlatými středy v postavení 1,2. Nad tím doprava hledící turnajská korunovaná helma. Klenotem jsou dva buvolí rohy. Vlevo červenostříbrný roh, vpravo stříbrnočerný roh. Mezi rohy je krokev s růžemi jako ve štítě. Po stranách přílby jsou červenostříbrná přikrývadla.⁴³³

Fol. 283r) O Aposstolijch. Mniet sau gistie prziliss učiněn. [60] Strana je uvedena menší iniciálou M. Tělo iniciály je utvořeno z modrého laločnatého akantu, zhusta kladeného vedle sebe. Vnitřní pole iniciály je tmavě modré s jemným ornamentem. Vnější pole iniciály zde pro přiléhavost kazetového rámce vůbec není. Iniciála má růžový kazetový rámeček. Z levého dolního rohu vybíhá modrá kauda v podobě stvolu zakončeného spirálově zatočeným lístkem.

Na pravém okraji folia je květinová bordura s dvěma maskarony umístěné zhruba ve třetinách bordury. Bordura je koncipována jako kandelábr.⁴³⁴ Střed tvoří stvol, z kterého po stranách

⁴²⁸ MALINOVSKÝ 2002, 134.

⁴²⁹ MALINOVSKÝ 2002, 134.

⁴³⁰ Tento typ těla iniciály je užít ještě na fol.25v [12], 64r [13], 214r [33], 244r [45].

⁴³¹ Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 25v [12], 105v [22], 224r [37], 244r [45], 257r [50], 261v [51], 268v [54], 307r [61], 325r [63].

⁴³² Jedná se o nepatrně odlišnou variantu, tentokrát dokonce velmi známého erbu. I u tohoto erbu spatřujeme odchylnost v klenotu, rohy jsou dvou barevné a bez ozdob. Je známá i odchylka, kdy jsou navíc vodorovná pštrosí pera na venkovních stranách buvolích rohů tvořících klenot. viz MALINOVSKÝ 2002, 135.

⁴³³ MALINOVSKÝ 2002, 135.

⁴³⁴ Motiv kandelábru se vyskytuje dále na fol.25r [10], 78r [18], 83r [20], 114v [23], 118r [24], 229v [40], 350r [65].

zrcadlově proti sobě vybíhají listy, stvolý a jiné ozdoby povětšinou v pastelových tónech fialové, růžové, modré.

Při spodním okraji folia je erb s páskou napsanou humanistickou majuskulí IAKVB PARAS Z PARASV 1558. Erb je modrý. Uprostřed stojí zlaté hrábě ve tvaru velkého písmene T s devíti zlatými zuby. Hrábě jsou po stranách provázeny po jedné černé ležící vrši na chytání ryb s otvory směřujícími vlevo. Nad štítem je doleva otočená kolčí helma a nad ní modré orlí křídlo, na kterém jsou hrábě jako ve štítě. Přikrývadla jsou modrozlatá.⁴³⁵

Fol. 307r) Prózy o Wtělení Pánie. Poslal Bůh Anděla. [61] Straně dominuje iniciála P. Tělo iniciály je tvořeno růžovým akantem, typu spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmety kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavnutých listů.⁴³⁶ Jednotlivé polopalmety jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály.⁴³⁷ Z těla iniciály vybíhají kaudy v levém horním a dolní rohu totožného typu jako v těle iniciály, ale horní kauda má fialovou barevnost, spodní kauda je zelená. Ve vnitřním poli iniciály je zřetelná miniatura se Zvěstováním Panně Marii. Vnější pole miniatury je zlaté. Iniciála má zelený kazetový rámeček.

Na pravém okraji folia je bordura tvořena barevnými akantovými rozvilinami, typu spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet.⁴³⁸ Je tvořena pěti barevnými lodyhami akantu navazujících na sebe postupně od zdola v barvách modré, oranžové, zelené, růžové a oranžové. Na spodním okraji folia je modrý štít se zlatými zkříženými limpami, nad ním je páska s textem: „Wictorin Moteylek 1558“. Po pravé straně od erbu je klečící modlící se donátor v levém profilu, oděn do hnědého pláště, na zelené loučce.

Miniaturou z vnitřního pole iniciály se symbolicky otevírají dějiny lidské spásy. Je to první adventní sekvence.⁴³⁹ M. Kratochvílová uvádí: „V Lounském graduálu Jana Táborského⁴⁴⁰ na

⁴³⁵ MALINOVSKÝ 2002, 137.

⁴³⁶ Více o typech akantů pojednává studie V. Kubíka viz KUBÍK 2007–2008, 65–95.

⁴³⁷ Analogie ve zpracování těla iniciály jsou na fol. 4r [5], 83r [20], 105v [22], 261v [51], 268v [54], 271v [55], 325r [63].

⁴³⁸ Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 25v [12], 105v [22], 224r [37], 244r [45], 257r [50], 261v [51], 268v [54], 275r [59], 325r [63].

⁴³⁹ Advent (z lat. *Adventus* – příchod) či doba adventní zahrnuje období, které je časem přípravy na výroční slavnost narození Krista (25. prosince). Nejstarším známým pramenem, který se vztahuje přímo k adventnímu období, jsou homilie Caesaria z Aries z roku 542. V nich jsou napomínány věřící k tomu, aby se po mnoho dní připravovali na příchod Páně. Obsahem homilie je vymezeno i hlavní těžiště adventních motivů. Již v 8. století se ustaluje počet přípravných dní adventu, jak je běžné i v současnosti, na čtyři adventní neděle. Na první adventní neděli připadá pohyblivý den církevního roku, který začíná mezi 27. listopadem a 3. prosincem. Doba adventu je samozřejmě spojena s kající přípravou věřících na slavnost Kristova narození v Betlémě,

fol. 274r nalezneme shodný incipit Pán Bůh wssemohucy z welike milosti poslal posla s iniciálou, která nese stejný námět. Dále námět Zvěstování Panně Marii při incipitu adventní sekvence renesančních graduálů nalezneme v Českém litoměřickém graduálu⁴⁴¹ na fol. 306r [62], v Staroměstském graduálu⁴⁴² na fol.N Ir, v druhém díle Křižovnického graduálu⁴⁴³ na fol.1r., v Teplickém graduálu⁴⁴⁴ na f.K Xr(191r).⁴⁴⁵ Panna Maria je na klekátku, zatímco archanděl stojí před ní tělem otočený k divákovi.

Žlutický graduál je bohatý na podobizny donátorů. Na této listině je donátor bezvousý s kratšími světlehnědými vlasy. Výraz jeho tváře je přísný. Podobné podobizny můžeme nalézt i v graduálu Českobrodském⁴⁴⁶, například na fol. 264r [79]. Tam je vyobrazen erbovní měšťan Duchek Koppimk, jak je uvedeno v pásce nad erbem, který má vedle sebe. Na modrém erbu má vyobrazenou sladovnickou limpu. V Českobrodském graduálu mají podobizny donátorů stejné obličejové rysy jako postavy například z výjevu porážky dobytčete z fol. 279r [26]. Čili i zde je mnoho miniatur donátorů, ale typizace tváří není tak čitelná jako ve Žlutickém graduálu. U obou miniatur donátorů jak ve Žlutickém graduálu na fol. 307r, tak v graduálu Českobrodském na fol.264r, je jednoduchými malířskými prostředky vytvořena krajina, v níž donátoři klečí. V graduálu Českobrodském klečí donátor na okrovém pahorku a kolem něho se rozprostírá zelená tráva, ve Žlutickém graduálu klečí donátor na zelené loučce. Toto zasazení donátorů do jednoduché krajiny lze srovnat s vyobrazením donátora ze začátku

s očekáváním narození vykupitele předpověděného ve Starém zákoně a s Janem Křtitelem. Pokání a kajicnost křesťanské obce je nesena a symbolizována fialovou barvou liturgických rouch, dále je tomuto tónu přizpůsobena i vlastní liturgie. Vedle svátků svatých nezaznívá při liturgii radostná Gloria, v církevních hodinkách pak odpadá radostný chvalozpěv Te Deum laudamus. viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 463.

⁴⁴⁰ Lounský graduál Jana Táborského, SOkA v Lounech, sign.I G 9, 1561–1563 viz. CHYTIL 1906, 184.

KROPÁČEK 1952, 53–57. VACKOVÁ 1968, 380. KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 444–464.

⁴⁴¹ Český Litoměřický graduál, Praha, Knihovna Kláštera královské kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DA I 6, 1542–1544. Graduál pochází z dílny Jana Táborského, avšak nebyl vyzdoben Fabiánem Pulěm, ale jiným dosud neznámým iluminátorem. viz. KROPÁČEK 1952,70. MALINOVSKÝ 2002, 90–94.GRAHAM 2006, 229–244. MICHLOVÁ 2009,125.

⁴⁴² Staroměstský graduál, Národní knihovna ČR, sign. XVII.A.40, Praha, 1561–1567 (Z dílny Jana Táborského, ale neiluminoval ho iluminátor Fabián Pulěf. Ten už byl po smrti. Autorem části výzdoby byl Matouš Ornyš z Lindperka. viz URBÁNKOVÁ1957, č. 97, 24, č. 349, 50. KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334.

http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/direct/MnsDirect.php?recid=set20090818_181_44, vyhledáno 15.12.2009.

⁴⁴³ Křižovnický graduál. Praha, Národní knihovna ČR, sign. Křiž XVIII A 7, 1559. viz: KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334.

⁴⁴⁴ Teplický graduál, Teplice, Knihovna regionálního muzea, sign. Ms. 1., 1560 viz. VOCEL 1859, 96–97. KONRÁD 1893, 189. CHYTIL 1906, 185. KROPÁČEK 1952, 122. ŽÍŽKOVÁ 1994. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 48. MICHLOVÁ 2009, 125–135.

⁴⁴⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 463.

⁴⁴⁶ Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII.B.20, ante 1557 viz CHYTIL 1906, 185. KONRÁD 1893, 191. TRUHLÁŘ 1906, 27–28. KROPÁČEK 1952, 30–32.GRAHAM 2006, 403–405.

16 stol. v kancionálu Franusově⁴⁴⁷ na fol. 1v [11]. Krajina je tam vyvedena jen v liniích. Dvě kresebné linie zmírněné jemným tónem hnědi určují pevnou půdu pod nohama donátora. Pro vrstvu chorálních knih kolem roku 1500 nebylo typické reálnější zobrazování krajiny pro výjevy s donátory. Krajina bývala pouze naznačena, jako je to v uvedeném případě kancionálu Franusově na fol. 1v.

Fol. 325r) O Narození Pána Krysta. Giž nyní wssicknij spolu dekugme pánu Bohu. [63] Stranu uvádí iniciála G. Tělo iniciály je tvořeno ze stvolu modrého akantu, na něm jsou na bočnicích zhusta přilehlé spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmy kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavnutých listů.⁴⁴⁸ Ve vnitřním poli iniciály je miniatura s malým Ježíškem – dítětem v červeném plášti, který zabíjí kopím s křížem a korouhví draka. Pod drakem leží smrtka. Vnější pole je zlaté. Iniciála má zelený rámeček. Stejnou iniciálu můžeme nalézt v kancionálu Teplickém⁴⁴⁹ na fol.199r a Lounském kancionálu Jana Táborského⁴⁵⁰ na fol.294r [64]. Ve Žlutickém kancionálu je opět nejlépe zpracovaná. Přesvědčivější postoj a nenásilný výraz dítěte, dává iniciále na vážnosti výjevu.

Na pravém okraji folia je umístěna bordura z akantových rozvilin, typu spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet.⁴⁵¹ Bordura je tvořena čtyřmi barevnými lodyhami akantu navazujících na sebe postupně od zdola v barvách červená, modrá, fialová a zelená. Bordura je nahoře završena konvalinkou. Na spodní části strany pod kolumnou jsou dva cechovní štíty. Více vlevo je modrý štít, na něm jsou tři v kolenou ohnuté červené škorně se zlatými ostruhami. Pod štítem je nápis „Czechu Rzemesla Ssewczovskeho“. Vpravo je červený štít a na něm je stříbrná růže se zlatým středem. Nad růží jsou mírně zahnuté šedé rohy. Pod tím je nápis „Czechu Rzemesla Kozelauského“.⁴⁵²

Scéna z vnitřního pole iniciály G není příliš obvyklá. M. Kratochvílová uvádí: „V ikonografickém programu chorálních knih se tento námět u knih iluminovaných Fabiánem

⁴⁴⁷ Franusův kancionál, Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6 (II A 6), 1505 viz. VOCEL 1859, 2–4. OREL 1922. KRÁSA 1978, 437–438.

⁴⁴⁸ Analogie ve zpracování těla iniciály jsou na fol.4r [5], 83r [20], 105v [22], 261v [51], 268v [54], 271v [55], 307r [61]. Více o typech akantů pojednává studie V.Kubíka viz. KUBÍK 2007–2008, 65–95.

⁴⁴⁹ Teplický graduál, Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms. 1, 1560 viz. VOCEL 1859, 96–97. KONRÁD 1893, 189. CHYTL 1906, 185. KROPÁČEK 1952, 122. ŽIŽKOVÁ 1994. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 48. MICHLOVÁ 2009, 125–135.

⁴⁵⁰ Lounský graduál Jana Táborského, Louny, SokA, sign.I G 9,1561–1563 viz. CHYTL 1906, 184. KROPÁČEK 1952, 53–57. VACKOVÁ 1968, 380. KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 444–464.

⁴⁵¹ Obdobnou borduru lze nalézt na fol. 25v [12], 105v [22], 224r [37], 244r [45], 257r [50], 261v [51], 268v [54], 275r [59], 307r [61].

⁴⁵² MALINOVSKÝ 2002, 137.

Pulčřem objevuje zcela poprvé. Pro následující iluminované renesanční graduály se stal závaznou ikonografickou variantou doprovázející incipit vánoční sekvence k Božímu hodu vánočnímu. Původ nového ikonografického motivu v kontextu ikonografického programu lze hledat v souvislosti s alegorickým námětem Zákona a Milosti, kde je vyobrazen zmrtvýchvstalý Kristus šlapající na draka a skelet jako triumfální výraz jeho vítězství nad hříchem a smrtí, např. v Mladoboleslavském graduálu⁴⁵³ na fol. 215r je ve vnitřním poli iniciály výjev se zmrtvýchvstalým Kristem, kterak šlape na draka a skelet. Význam výjevu s malým Ježíškem šlapajícím na draka a skelet poukazuje tedy na vykupitelský příchod Spasitele, jehož výroční památka se slaví 25. prosince, a na jeho triumf nad dědičným hříchem a smrtí.⁴⁵⁴

Fol. 350r) Na velikú noc. [65] Strana je uvedena drobnější iniciálou N. Tělo iniciály tvoří růžový akant, typu spirálovitě stáčené kadeřavé polopalmety kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavnutých listů.⁴⁵⁵ Jednotlivé polopalmety jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály. Z těla iniciály vybíhají kaudy v levém horním a dolní rohu. Z horního rohu je kauda totožné barevnosti a typu jako zobrazené tělo iniciály. Ve spodním rohu je kauda také ve stejném barevném provedení jako zobrazené tělo iniciály, ale je menší než horní kauda a připodobňuje koříněk rostliny. Vnitřní pole iniciály je červené, vnější pole iniciály zlaté. Iniciála má zelený kazetový rámeček. Z levého horního i dolního rohu vybíhají kaudy, tvořené stejně tak jako tělo iniciály obdobným růžovým akantem. Na pravém okraji folia je bordura zakončená zcela dole maskaronem. Bordura je koncipována jako kandelábr.⁴⁵⁶ Střed tvoří stvol, z kterého po stranách zrcadlově proti sobě vybíhají listy, stvolky a jiné ozdoby povětšinou v pastelových tónech fialové, růžové, modré. J. E. Voceľ uvádí, že „arabesky zde vyobrazené se motivům s lóží Vatikánským podobají.“⁴⁵⁷ **[19]** V pravém dolním rohu je modrostříbrný štít se světlehnědými varhany s šedomodrými píšťalami a páskou nad ním: „Wondrzeg warhanik“⁴⁵⁸. Na spodním okraji je v levém profilu klečící donátor, oděn do tmavého pláště.

⁴⁵³ Mladoboleslavský graduál, Mladá Boleslav, Okresní muzeum, inv. č. 21692 (II.A.2), 1572 viz. CHYTIL 1906, 191. KROPÁČEK 1952, 127-131. KROPÁČEK/PREISS 1988,200.

⁴⁵⁴ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 454.

⁴⁵⁵ Více o typech akantů pojednává studie V. Kubíka viz. KUBÍK 2007–2008, 65–95.

⁴⁵⁶ Motiv kandelábru se vyskytuje dále na fol.25r **[10]**, 78r **[18]**, 83r **[20]**, 114v **[23]**, 118r **[24]**, 229v **[40]**, 283r **[60]**.

⁴⁵⁷ VOCEĽ 1859, 13.

⁴⁵⁸ MALINOVSKÝ 2002, 137.

4.3. Shrnutí výsledků rozboru výzdoby

Při podrobnějším pohledu na malířskou výzdobu kancionálu je jasné, že patří k tomu nejlepšímu, co česká knižní malba 16. století nabízí. Pro iluminace je typické kvalitní barevné zpracování zahrnující užití hustých kvašových barev až po měňavé lazury. Dobové reflektování nových kompozic a formálního tvarosloví, které byly sloučeny se starším uměleckým názorem, zprostředkovávají vzhled do iluminátorských dílenských postupů 16. století. Vedle staršího pozdně gotického názoru se začala uplatňovat nová renesanční schémata, šířící se z Itálie a pro naše země prostředkované významnými zaalpskými mistry. Výsledná syntéza je výrazem tak specifické a složité problematiky české renesance 16. století.⁴⁵⁹ Ve Žlutickém kancionálu je taktéž znatelný vliv mistra Litoměřického graduálu.⁴⁶⁰

Barevnost iluminací je řešena v lomených pastelových tónech, škála modří, jemných zelení a fialových barev se objevuje na každém iluminovaném foliu. Krajinné zpracování miniatur je různé. Někde je užita jistá schematičnost v podobě lazurní malby, jinde je malba krycí barvou a detailně zpracovaná. Zelený travnatý podklad a pozadí bez barevné tapety je typické pro výjevy s klečícími donátory (např. fol.262r [53]). Často zmiňovaný vliv Podunajské školy⁴⁶¹ v krajinných výjevech je zřetelný jak ve vnitřních polích iniciál (např. fol.4r [5], fol. 83r [20]), tak ve výjevech pod kolumnou (např. fol.4r [5], fol. 105v [22]). Platí to jak pro výjevy biblické, tak pro některé scény s klečícími donátory (např. fol 257r [50]). Vedle krajinného zpracování pozadí se místy objevuje i vyzlacené pozadí, jakožto ohlas středověké knižní malby, patrně daný potřebou zdůraznit symbolické chápání obsahu výjevu (např. fol 230v [41], kde ve vnitřním poli iniciály je scéna Poslední večeře Páně, která zabírá dvě třetiny pole, zbytek je vyzlacen).

Figurální iluminace vychází často z kompozic dřevorytů A. Dürera⁴⁶² (např. fol 230v [41], kde ve vnitřním poli iniciály je již zmíněná scéna Poslední večeře Páně [srov. 41 s 42]) vedle kterých se nacházejí kompozice pevně zakotvené v tradici českých iluminovaných knih (např. fol.271v [55], výjev pod kolumnou – spící Jákob, [srov. 55 s 57]). Identifikace zdrojů ikonografie je mnohdy více než složitá a určení, odkud se v českém prostředí vzaly, je

⁴⁵⁹ KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 342.

⁴⁶⁰ CHYTIL 1906, 180 (Litoměřický graduál, Lovosice, SOkA, sign. IVCI, 1517 viz VOCEL 1859, 2–4. CHYTIL 1896, 50. PEŠINA 1950, 63. HOŘEJŠÍ/ VACKOVÁ 1973, 504. KRÁSA 1978, 442–448. MACEK 1988, 107–134. GRAHAM 1999.) viz kapitola 4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického graduálu.

⁴⁶¹ Na souvislost s Podunajskou školou poukazuje J.Kropáček. viz např.: KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

⁴⁶² Na kompozice přejaté z dřevorytů A. Dürera poukazuje jako první K.Chytil. viz CHYTIL 1906, 186. Další výjevy dle ikonografie z dřevorytů A.Dürera jsou na fol.66r [15], 105v[22], 185r [27], 206r [29], 215r [34], 224r [37], 230v [41], 350r [65]. viz.kapitola 4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického graduálu.

otázkou do dalších let studia. Některé kompozice jsou známy již ze středověku (např. fol. 206r miniatura se scénou nanebevstoupení Krista se objevuje již v Liber viaticu⁴⁶³ na fol. 158v).⁴⁶⁴ M. Kratochvílová shledává již v Pulěřově prvním iluminovaném rukopisu, v latinském Svatovítském graduálu, mezi tradičními náměty nová ikonografická témata.⁴⁶⁵ To je na fol. 154r ke svátku Seslání Ducha svatého (iniciála S-piritus domini) je umístěn pod kolumnou novozákonní výjev Filipa křtícího služebníka etiopské královny.⁴⁶⁶ Jiný starozákonní výjev, představující Mojžíšovu bitvu s Amalechitskými, se poprvé objevuje právě ve Žlutickém graduálu na fol. 4r [5].⁴⁶⁷ Tento námět se poté objevuje i v Lounském graduálu Jana Táborského⁴⁶⁸ na fol. 2r [69].⁴⁶⁹

V celém díle iluminátora F. Pulěře se projevuje velký zájem o lidskou postavu, v některých námětech obnaženou, hustá inkarnační barva modeluje světlem a stíny v jemných přechodech tělo.⁴⁷⁰ Vrcholem jeho umění je postava Krista v obraze Svaté Trojice ve vnitřním poli iniciály P na fol. 224r.⁴⁷¹ Analogie k postavám F. Pulěře jsou již dohledatelné u Mistra Litoměřického graduálu.⁴⁷² Elastičnost postav, plynulý tok mnohonásobných záhybů rouch, často těsně přiléhající k tělu v miniaturách např. na fol. 4r (král David [5]), fol. 66r (sv. Jan a apokalyptičtí starci [15]), 105v (Marie a Josef [22]) je ovlivněno pravděpodobně A. Altdorferem a jeho okruhem [74].⁴⁷³ Expresivita v motivech se sedláky a výjevy z venkovského života⁴⁷⁴ je možná inspirována nizozemskými mistry, zvláště P. Brueghelem [56].⁴⁷⁵ To platí jak pro anatomii těla, tak obzvláště pro typiku tváří, která má logicky mnohem blíže k zaalpským mistrům než vznešené uhlazenosti italského manýrismu. Detailní rozpracování zaalpských

⁴⁶³ Liber viaticus, Praha, Knihovna Národního muzea, sign. XIII A 12, 1360 viz. BARTOŠ 1927, 250–251, č.3284. KRÁSA 1990, 67, 83, 96, 122, 125, 140, 187, 215, 237. BRODSKÝ 2000, 158–163, č.137.

⁴⁶⁴ viz. popis v kapitole 4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického graduálu.

⁴⁶⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 147 Na to první upozorňuje J.Kropáček (KROPÁČEK 1952, 101), M.Kratochvílová téma hlouběji rozvíjí.

⁴⁶⁶ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 147 Ve Žlutickém kancionálu je výjev Filipa křtícího služebníka etiopské královny na fol. 215r [34].

⁴⁶⁷ KROPÁČEK 1952, 88.

⁴⁶⁸ Lounský graduál Jana Táborského, Louny, SokA, sign. I G 9, 1561–1563 viz. CHYTL 1906, 184. KROPÁČEK 1952, 53–57. VACKOVÁ 1968, 380. KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 444–464. KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 444–464.

⁴⁶⁹ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 147.

⁴⁷⁰ KROPÁČEK 1952, 105. viz. Obnažený Kristus se objevuje na fol.4r [5], 64r [13], 105v [22], 180r [68], 185r [27], 224r [37], 257r [50], 262r[53], 325r [63]. viz. popis v kapitole 4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického graduálu.

⁴⁷¹ KROPÁČEK 1952, 105 viz. popis v kapitole 4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického graduálu, 51–52.

⁴⁷² CHYTL 1906, 180 (Litoměřický graduál, Lovosice, SokA, sign. IVCI, 1517. viz. VOCEL 1859, 2–4. CHYTL 1896, 50. PEŠINA 1950, 63. HOŘEJŠÍ/ VACKOVÁ 1973, 504. KRÁSA 1978, 442–448. GRAHAM 1999.) viz. kapitola 4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického graduálu.

⁴⁷³ CHYTL 1906, 180.

⁴⁷⁴ Výjevy z venkovského života jsou na fol. 184v [25] a 271v [55]. viz. kapitola 4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického graduálu.

⁴⁷⁵ VOCEL 1859, 13.

vlivů na českou knižní malbu 16. stol. a zejména miniatury F. Puléře zůstává úkolem do dalších let studia.

Žlutický graduál jasně patří k vrcholu naší knižní malby 16. století, svědčí o tom množství analogií v graduálech, které nepocházejí z dílny Fabiána Puléře. Jedná se o Mladoboleslavský graduál,⁴⁷⁶ Malostranský,⁴⁷⁷ Staroměstský,⁴⁷⁸ Českobrodský⁴⁷⁹ i starší kancionál Franusův.⁴⁸⁰ Jan Erazim Vocel uvádí: „Při srovnání výzdoby kancionálů z Puléřovy dílny Svatovítského,⁴⁸¹ Žlutického⁴⁸² a Teplického⁴⁸³ můžeme podotknout, že obsahují shodné výrazové prvky. V těchto třech kancionálech můžeme zaznamenat posun oproti kancionálům z dřívější doby (Litoměřický,⁴⁸⁴ Hradecký,⁴⁸⁵ Boleslavský⁴⁸⁶ a Lounský⁴⁸⁷). Ladné pohyby postav, naškrobenost ve výrazu. Oproti tvorbě Pavla Mělnického, představiteli dřevnější doby, můžeme tvorbu Fabiána Puléře hodnotit jinak. Barvy jsou téměř naskrz hustě kladeny, takže se obrazy podobají klovitým barvám (gouache). Výjimku tvoří jen některé perem tažené a šťavnatými barvami lehce malované obrazy – jako obraz Svatovítského kancionálu – Israelité sbírající mannu na fol. 229v [43]. To dokazuje, že umělci znali různé způsoby malby.“⁴⁸⁸ Jiří Kropáček uvádí: „Výzdoba kancionálu je co do kompozice shodná s kancionálem Teplického literátského bratrstva,⁴⁸⁹ avšak můžeme poznamenat, že v kancionálu Žlutickém jsou iniciály

⁴⁷⁶ Mladoboleslavský graduál, Mladá Boleslav, Okresní muzeum, sign. inv. č. 21692, 1572 viz. [srov. 29 s 32] celkové pojetí strany.

⁴⁷⁷ Malostranský graduál, Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII. A. 3., 1569–1572. viz [srov. 54 s 76] opička v borduře, [srov. 55 s 57] Jákobův sen.

⁴⁷⁸ Staroměstský graduál, Praha, NK ČR, sign. XVII.A.40, 1561–1567 viz [srov. 22 s 78] iniciále D se scénou adorace dítěte.

⁴⁷⁹ Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII.B.20, ante 1557. viz [srov. 5 s 7] klečící král David před Kristem, [srov. 20 s 21] modlíci se Gedeon, [srov. 25 s 26] porážka dobytčete.

⁴⁸⁰ Franusův kancionál, Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6 (II A 6), 1505. viz [srov. 15 s 17] bordura s anděly, [srov. 45 s 86] Jan Křtitel v iniciále.

⁴⁸¹ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184, 185. CHYTIL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

⁴⁸² Žlutický kancionál, Žlutice, Památník národního písemnictví, sign. TR I 27, 1558–1565.

⁴⁸³ Teplický graduál, Teplice, Regionální Muzeum, sign. Ms.1, 1560 viz. VOCEL 1859, 96–97. KONRÁD 1893, 189. CHYTIL 1906, 185. KROPÁČEK 1952, 122. ŽÍŽKOVÁ 1994. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 48. MICHLOVÁ 2009, 125–135.

⁴⁸⁴ Litoměřický graduál, Lovosice, sign. SOKA, IVCI, 1517 viz VOCEL 1859, 2–4. CHYTIL 1896, 50. PEŠINA 1950, 63. HOŘEJŠÍ/ VACKOVÁ 1973, 504. KRÁSA 1978, 442–448. MACEK 1988, 107–134. GRAHAM 1999.

⁴⁸⁵ Kancionál Franusův, Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6 (II A 6), 1505 viz. VOCEL 1859, 2–4. OREL 1922. KRÁSA 1978, 437–438.

⁴⁸⁶ Mladoboleslavský graduál, Mladá Boleslav, sign. SokA, II A1, 1509 viz. VOCEL 1859, 10–14. GRAHAM 1998, 140–147. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 73–81.

⁴⁸⁷ Lounský graduál Pavla Mělnického, Louny, sign. SokA, IG 8a, 1530 viz. VOCEL 1859, 6–7. KONRÁD 1893, 137. CHYTIL 1906, 153. GRAHAM 1998, 140–147. KRATOCHVÍLOVÁ 2004, 327–352.

⁴⁸⁸ VOCEL 1859, 16.

⁴⁸⁹ Teplický graduál, Teplice, Regionální Muzeum, sign. Ms.1, 1560 viz. VOCEL 1859, 96–97. KONRÁD 1893, 189. CHYTIL 1906, 185. KROPÁČEK 1952, 122. ŽÍŽKOVÁ 1994. KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 48. MICHLOVÁ 2009, 125–135.

velkoryseji pojaté, co do velikosti i do koloritu. Mnohé výjevy jsou zahaleny více mystičtějším cítěním.⁴⁹⁰

Ve Žlutickém kancionálu se současně projevuje velký zájem o individuálně pojaté podobizny donátorů, které jsou zpravidla umístěny pod kolumnu (např. fol.238 [44]) nebo se nacházejí v rohu pod bordurou (např. fol.83r [20]), u sebe často mívají erb nebo cechovní symbol (např. fol.206r [29]).⁴⁹¹ Zrovna tak již zmiňované erby a cechovní symboly se nacházejí téměř na každém iluminovaném foliu (např. fol.206r [29], fol. 214r [33], fol, 215r [34]) a určují donátory, té které iluminace. Jiří Kropáček uvádí: „Postavy donátorů jsou zachyceny v nábožensky zaníceném výrazu se sepjatýma rukama [10, 12, 13, 14, 15, 20, 37, 50]. Typika obličejů je velice dobře zvládnuta, jsou zde patrné portrétní rysy. Klečící postava s portrétními znaky, samostatná nebo klečící ve skupině, pojaté jako epitaf, představuje v Pulěřově díle nové téma. Již ve Svatovítském graduálu⁴⁹² na fol.29v [71] jsme zaznamenali podobizny tvůrců a klečící postavy kanovníků. Avšak s výsledky zde docílenými se s nimi nemohou rovnat ani co do kvality, ani do kvantity. Mimo votivní obraz Václava Řepnice⁴⁹³ v kancionálu Litoměřickém⁴⁹⁴ na fol.244v [70] nemají žlutické postavy v české knižní malbě XVI. století protějšku. Pro všechny platí zvýšený zájem o přesné individualizující momenty obličejů a postavy.“⁴⁹⁵

Ve Žlutickém kancionálu, jak je uvedeno výše,⁴⁹⁶ se vyskytuje nesčetné množství různých šlechtických erbů, z nichž některé jsou zcela neznámé – již zmíněný erb Jakuba Parase z Parasu (fol. 283r) [60], erby Pavla (fol. 224r) [37] a Viktorína (fol. 257r) [50] Beldnarových z Ústí nad Labem.⁴⁹⁷

Pojetí rostlinné ornamentiky graduálu má nejbližší analogie v Českobrodském graduálu.⁴⁹⁸ Jedná se především o bordury složené z akantových rozvilin, typu spirálovitě stáčených

⁴⁹⁰ KROPÁČEK 1952, 98.

⁴⁹¹ Viz. kapitola 3.3. Vznik žlutického graduálu a jeho donátoři.

⁴⁹² Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184,185. CHYTL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

⁴⁹³ Václav Řepnice byl druhý donátor Litoměřického graduálu (Lovosice, SOKA, sign. IVCI, 1517) spolu s Jakubem Ronovským z Velnavy. V Litoměřicích se usadil roku 1511. Byl rytířského stavu, ale vynikl především jako obhájce městských práv. viz. KRÁSA 1978, 442.

⁴⁹⁴ Litoměřický graduál, Lovosice, SOKA, sign. IVCI, 1517 viz VOCEL 1859, 2–4. CHYTL 1896, 50. PEŠINA 1950, 63. HOŘEJŠÍ/ VACKOVÁ 1973, 504. KRÁSA 1978, 442–448. GRAHAM 1999.

⁴⁹⁵ KROPÁČEK 1952, 103.

⁴⁹⁶ Viz. kapitola 3.3. Vznik žlutického graduálu a jeho donátoři.

⁴⁹⁷ MALINOVSKÝ 2002, 89.

⁴⁹⁸ Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII.B.20, ante 1557. Např. rozvilina v Českobrodském graduálu na fol.2r [7], [srov. 7 s 12] nebo např. kandelábr v Českobrodském graduálu na foliu 106r [82], [srov. 20 s 82]. (viz CHYTL 1906, 185. KONRÁD 1893, 191. TRUHLÁŘ 1906, 27–28. KROPÁČEK 1952, 30–32. GRAHAM 2006, 403–405).

kadeřavých polopalmet, kombinujících zaostřené a laločnaté tvary.⁴⁹⁹ V jednom případě na fol.66r [15] jsou mezi rozviliny vloženy postavy tří andělů s hudebními nástroji.⁵⁰⁰ Ve třech případech je bordura tvořena pletenci konkrétního určitého druhu rostlinstva – růže,⁵⁰¹ vinné révy,⁵⁰² jahodníku.⁵⁰³ Příznačný je i dozvuk středověkých drolérií v podobě nejrůznějších zvířátek v bordurách (ptactvo,⁵⁰⁴ opice,⁵⁰⁵ medvěd⁵⁰⁶). Dalším užitým typem bordury je kandelábr,⁵⁰⁷ kde jsou užity kariatidy, maskarony, kartuše a v několika případech určité druhy opeřenců – čáp,⁵⁰⁸ labuť,⁵⁰⁹ holubice. V principu iluminátor Pulř skládá motiv kandelábru tak, že na dolní část kraje umístí lidskou postavu pojatou jako karyatidu, držící na ramenou žerď s polopalmetami, navěšenými závoji nebo festony v intervalech s maskarony, přičemž kandelábr vrcholí nejčastěji živočišným prvkem jako čáp nebo labuť.⁵¹⁰

Těla iniciál bývají často z kadeřavého akantu, typu spirálovitě stáčených kadeřavých polopalmet, kombinující zaostřené a laločnaté tvary s protáhlými a přetáčenými okraji do zavlnutých listů.⁵¹¹ Jednotlivé polopalmy jsou zhusta koncentrované vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály.⁵¹² Další častý typ těla iniciály je tvořen ze stvolů akantu, místy obohacen o laločnaté palmety akantu přiléhající na stvolů.⁵¹³ Ojedinele se vyskytují těla iniciál, která jsou tvořena stejným rostlinstvem tak jako bordura – jahodníkem,⁵¹⁴ vinnou révou⁵¹⁵ a růží.⁵¹⁶ Na fol. 185r [27] je zase tělo iniciály W obohaceno o dvě konvalinky, které jsou na bočních vpleteny mezi kadeřavý akant. V některých případech vybíhají z těla iniciál kaudy a napojují se na borduru.⁵¹⁷

⁴⁹⁹ Takové bordury lze nalézt na fol. 25v [12], 105v [22], 224r [37], 244r [45], 257r [50], 261v [51], 268v [54], 275r [59], 307r [61], 325r [63].

⁵⁰⁰ Viz. kapitola 4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického graduálu.

⁵⁰¹ Fol. 215r [34] Růže ve Žlutickém kancionálu jsou tvořeny okvětními lístky, které jsou skládány z přetáčených člunkovitých listů.

⁵⁰² Fol. 230v [41].

⁵⁰³ Fol. 206r [29].

⁵⁰⁴ Např. Fol. 114v [23].

⁵⁰⁵ Fol. 268v [54].

⁵⁰⁶ Fol. 180r [68].

⁵⁰⁷ Motiv kandelábru se vyskytuje dále na fol.25r [10], 78r [18], 83r [20], 114v [23], 118r [24], 229v [40], 283r [60], 350r [65].

⁵⁰⁸ Viz. Fol. 114v [23] Čáp borduru završuje.

⁵⁰⁹ Fol.78r [18] Labuť borduru završuje.

⁵¹⁰ KROPÁČEK 1952, 98.

⁵¹¹ Více o typech akantů pojednává studie V.Kubíka. viz. KUBÍK 2007–2008, 65–95.

⁵¹² Další analogie v jiných iniciálách jsou na fol.4r [5], 83r [20], 105v [22], 261v [51], 268v [54], 271v [55], 307r [61], 325r [63].

⁵¹³ Tento typ těla iniciály je užit ještě na fol.25v [12], 64r [13], 214r [33], 244r [45], 275r [59].

⁵¹⁴ Fol. 206r [29].

⁵¹⁵ Fol. 230v [41].

⁵¹⁶ Fol.215r [34].

⁵¹⁷ Také je to řešeno na fol.105v[22], 230v [41], 257r [50], 261v [51], 268v [54].

Nejkrásnější iluminace graduálu se nacházejí na foliu 105v [22], scéna Adorace dítěte ve vnitřním poli iniciály D. Tato iluminace nejlépe dokládá virtuozitu iluminátora Fabiána Pulře a je právem z celého kancionálu nejznámější. Žlutický kancionál pokračuje ve šlápějích předchozích iluminovaných graduálů z dílny Jana Táborského, speciálně Svatovítského,⁵¹⁸ z kterého přebírá kompozice a řešení iniciál (např.fol.229v Svatovítského graduálu a fol.230v Žlutického kancionálu [srov. 43 s 41]). Tyto chorální knihy, vymezily svou výzdobou nejvyšší kvalitativní hranice možností české knižní malby 16. stol., které nebyly překročeny následujícími iluminátory.⁵¹⁹

5.0. ZÁVĚR

⁵¹⁸ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P X, 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. KONRÁD 1893, 184,185. CHYTIL 1906, 180–186. KROPÁČEK 1952, 24–34.

⁵¹⁹ Následovali iluminátoři Matouš Ornyst z Lindperka (činný v Praze 1549–1600), Matěj Hutský z Křivoklátu (činný 1546–1599), Ambož Ledecký (činný v Praze 1571–1592) se synem Šimonem (činný kolem 1600). viz CHYTIL 1906, 179–193. VACKOVÁ 1989, 95–96.

Význam Žlutického kancionálu je veliký. Jde o vzácnou knihu, jejíž hodnotu dnes lze jen velmi těžko vyčíslit. Nejen v Německu po roce 1520 sílily tendence k utrakvistické orientaci, což s sebou neslo mimo jiné nové požadavky na bohoslužbu a tedy i bohoslužebného zpěvu ve srozumitelném jazyce.⁵²⁰ Tímto srozumitelným jazykem nemohlo být nic jiného než jazyk národní. V českých zemích tedy čeština.⁵²¹ Chorální knihy se následně od roku 1540 hojně píší v češtině.⁵²² Stejně tak jsou ale stále v kurzu latinsky psané kancionály, jako třeba Svatovítský.⁵²³ V dílně Jana Táborského vznikla řada chorálních knih, o čemž svědčí jeho značka NT vyskytující se v mnoho graduálech.⁵²⁴ Také Žlutice⁵²⁵ jako dějiště husitských – náboženských válek a centrum utrakvistické orientace považovali za svou povinnost mít svůj kancionál. Výzdoba Žlutického kancionálu otevírá řadu otázek důležitých pro umění našich zemí 16. století, jimž bych se ráda věnovala v dalším studiu. Jde např. o problém vymezení zdrojů jeho stylu, detailnější zasazení jeho výzdoby do kontextu českého umění 16. století a celou řadu kulturně historicky definovatelných problémů spojených s iluminovanými kancionály 16. století.⁵²⁶

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA:

⁵²⁰ Viz. literatura FRIND 1873,23–34. SAHULA 1900,9–28. MOLNÁR 1978, 26–67. MOLNÁR 1984,10–15. JUST 2009,16–24.

⁵²¹ Viz. BĚLUNEK 2008, 35–38.

⁵²² Česky psané graduály jsou např.: Českobrodský graduál, Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII.B.20, ante 1557 (viz CHYTL 1906, 185. KONRÁD 1893, 191. TRUHLÁŘ 1906, 27–28. KROPÁČEK 1952, 30–32. GRAHAM 2006, 403–405), Staroměstský graduál, Praha, NK ČR, sign. XVII.A.40, 1561–1567 (viz. URBÁNKOVÁ 1957, č. 97, 24, č. 349, 50. KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334.), Graduál Magdalény od Zlaté hvězdy, Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII.A.41, 1576. (viz. BERINGER 1890–1892, 147. TRUHLÁŘ 1906, 18. GRAHAM 2006, 384–386).

⁵²³ Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign.P.X., 1551–1552 viz. VOCEL 1859, 7–9. CHYTL 1906, 22–24. KROPÁČEK 1952, 24–34.

⁵²⁴ Viz.kapitola 3.1. Majitel písařské dílny Jan Táborský z Klokotské Hory.

⁵²⁵ Více o Žluticích viz. POCHE 1982, 442–447 a viz též kapitola 3.3. Vznik Žlutického graduálu a jeho donátoři.

⁵²⁶ Viz. kapitola 4.3. Shrnutí výsledků rozboru výzdoby.



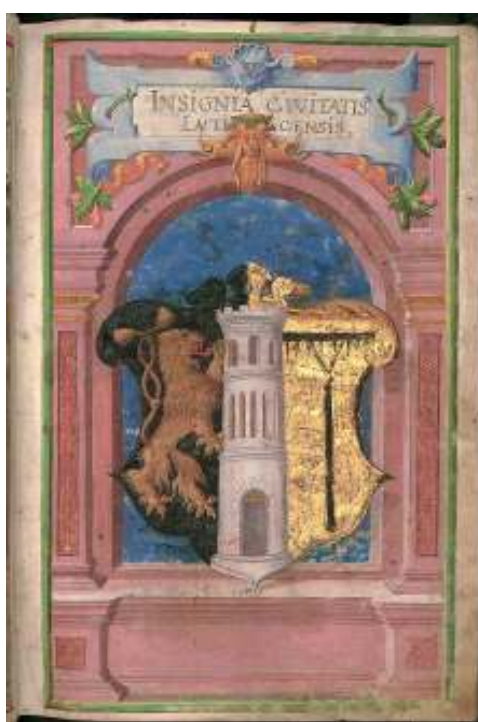
1. Žlutický kancionál, fol. 1r, Erby donátorů, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



2. Žlutický kancionál, fol. 2r, Erb donátora, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



3. Žlutický kancionál, fol. 2v, Erb donátora, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



4. Žlutický kancionál, fol. 3r, Erb Žlutic, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



5. Žlutický kancionál, fol. 4r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



6. Misál Jana Humpoleckého, fol.136v, Bolestný Kristus, 1486. Kutná Hora, Státní okresní archiv, sign. 1216



7. Českobrodský graduál, fol.2r, Král David klečí před Kristem, ante 1557. Praha, Národní knihovna České republiky, XVII.B.20



8. Alexandrova bitva, Albrecht Altdorfer, 1529. Mnichov, Alte Pinakothek



9. Bitvy židů s amalechity, 1541. Gotha, Museen der Stadt., sign. X VII



10. Žlutický kancionál, fol. 25r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



11. Franusův kancionál, fol.1v, Donátor, 1505. Hradec Králové, Muzeum východních Čech, Hr-6 (II A 6)



12. Žlutický kancionál, fol. 25v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



13. Žlutický kancionál, fol. 64r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



14. Žlutický kancionál, fol. 65v, klečící donátorka, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



15. Žlutický kancionál, fol. 66r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



16. Malostranský graduál, fol. 78r, Boží zjevení 24 apokalyptických starců, 1569–1572. Praha, Národní knihovna ČR, XVII. A. 3



17. Franusův kancionál, fol. 48r., 1505. Hradec Králové, Muzeum východních Čech,
Hr-6 (II A 6)



18. Žlutický kancionál, folio 78r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví,
sign. TR I 27



19. Vatikánská stanze Sedm hlavních ctností -detail, Raffaello Santi, 1511. Vatikán,
Palazzi Pontifici



20. Žlutický kancionál, fol. 83r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví,
sign. TR I 27



21. Českobrodský graduál, fol. 111v, Modlící se Gedeon, ante 1557. Praha, Národní knihovna České republiky, XVII.B.20



22. Žlutický kancionál, fol. 105v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



23. Žlutický kancionál, fol. 114v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



24. Žlutický kancionál, fol. 118r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



25. Žlutický kancionál, fol. 184v, Porážka dobytčete, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



26. Českobrodský graduál, fol. 279r, ante 1557. Praha, Národní knihovna České republiky, XVII.B.20



27. Žlutický kancionál, fol. 185r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



28. Velké Pašije, Zmrtvýchvstání Krista, Albrecht Dürer, 1510. Vídeň, Graphische Sammlung Albertina



29. Žlutický kancionál, fol. 206r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



30. Malé Pašije, Nanebevstoupení Krista, Albrecht Dürer, 1511. Londýn, British Museum



31. Liber Viaticus, fol. 158v, Nanebevstoupení Krista, 1360. Praha, Knihovna národního muzea, XIII A 12



32. Mladoboleslavského graduál, fol. 279r, 1572. Mladá Boleslav, Okresní muzeum, sign. inv. č. 21692 (II.A.2)



33. Žlutický kancionál, fol. 214r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



34. Žlutický kancionál, fol. 215r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



35. Jénský kodex, fol. 76v, Jáhen Filip křtí etiopského komorníka královny Kandaces, 1490–1510. Praha, Národní muzeum, sign. IV.B.24



36. Graduál Magdalény od Zlaté hvězdy, fol. 269r, 1576. Praha, Národní knihovna ČR, XVII.A.41



37. Žlutický kancionál, fol. 224r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



38. Nejsvětější trojice, Albrecht Dürer, 1511. Londýn, British Museum



41. Žlutický kancionál, fol. 230v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



42. Malé Pašije, Poslední večeře Páně, Albrecht Dürer, 1511. Londýn, British Museum



43. Svatovítský graduál, fol. 229v, 1551–1552. Praha, Kapitulní knihovna, sign.P.X.



44. Žlutický kancionál, fol. 238r, Odpočívající donátor, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



45. Žlutický kancionál, fol. 244r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



46. Žlutický kancionál, fol. 249v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



47. Litoměřický graduál, fol. 43r, Upálení Jana Husa, 1517. Lovosice, SOkA, sign.

IVCI



48. Jénský kodex, fol. 41, Upálení mistra Jana Husa, 1490–1510. Praha, Národní muzeum, sign. IV.B.24



49. Žlutický kancionál, fol. 250r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



52. Narození Panny Marie, Domenico Ghirlandaio, 1486–1490. Florencie, Sta Maria
Novela



53. Žlutický kancionál, fol. 262r, Klečící donátoři, 1558–1565. Praha, Památník
Národního písemnictví, sign. TR I 27



54. Žlutický kancionál, fol. 268v, 1558–1565. Praha, Památník Národního
písemnictví, sign. TR I 27



55. Žlutický kancionál, fol. 271v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



56. Adorace Panny Marie, Petr Brueghel, 1600. Benátky, Museo Correr.



57. Malostranský graduál, fol.338r, Jákobův sen, 1569–1572. Praha, Národní
Knihovna ČR, XVII. A. 3



58. Žlutický kancionál, fol. 272r, Erb donátora, 1558–1565. Praha, Památník
Národního písemnictví, sign. TR I 27



59. Žlutický kancionál, fol. 275r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví,
sign. TR I 27



60. Žlutický kancionál, fol. 283r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví,
sign. TR I 27



61. Žlutický kancionál, fol. 307r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví,
sign. TR I 27



62. Český litoměřický graduál, fol. 306r, Zvěstování Panně Marii, 1542–1544. Praha, Knihovna Kláštera královské kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DA I 6



63. Žlutický kancionál, fol. 325r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



64. Lounský graduál Jana Táborského, fol. 294r, Kristus vítězí nad smrtí, 1561–1563.

Louny, SokA, sign.I G 9



65. Žlutický kancionál, fol. 350r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví,

sign. TR I 27



66. Žlutický kancionál, fol. 3v, Erb Jana Táborského, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



67. Staroměstský graduál, fol. 1r, Erb Jana Táborského, 1561–1567. Praha, NK ČR, XVII.A.40



68. Žlutický kancionál, fol. 180r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27



69. Lounský graduál Jana Táborského, fol. 2r, 1561–1563. Louny, Soka, sign. I G 9



70. Litoměřický graduál, fol.244v, Upálení Jana Husa, 1517. Lovosice, SOkA, sign.
IVCI



71. Svatovítský graduál, fol. 29v, Fabián Pulěř a Jan Táborský z Klokotské Hory,
1551–1552. Praha, Kapitulní knihovna, sign.P.X.



72. Kostel sv. Petra a Pavla, počátek 14 st. Žlutice



73. Kladení do hrobu – detail, Albrecht Altdorfer, 1516. Vídeň, Kunsthistorisches Museum



74. Ukřižovaný Kristus mezi Pannou Marií a sv. Janem, Albrecht Altdorfer, 1512. Kassel
Staatliche Museen



75. Krajina poblíž Feldkirchu, Wolf Huber, 1527. Mnichov, Staatliche Graphische
Sammlung



76. Malostranský graduál, fol.350r, Opička v borduře, 1569–1572. Praha, NK ČR, sign.

XVII.A.3



77. Malostranský graduál, fol.397r, Venkovský život, 1569–1572. Praha, NK ČR, sign.

XVII.A.3



78. Staroměstský graduál, fol.77r, 1561–1567. Praha, NK ČR, sign. XVII.A.40



79. Českobrodský graduál, fol. 264r, Klečící donátor, ante 1557. Praha, NK ČR, sign. XVII.B.20



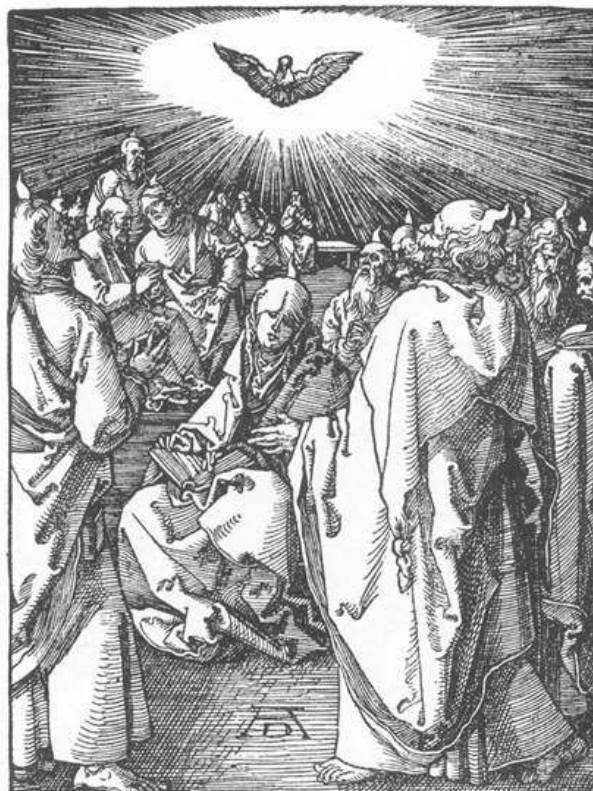
80. Bolestný Kristus z Novoměstské radnice, před r. 1413. Praha, Muzeum hl.m. Prahy



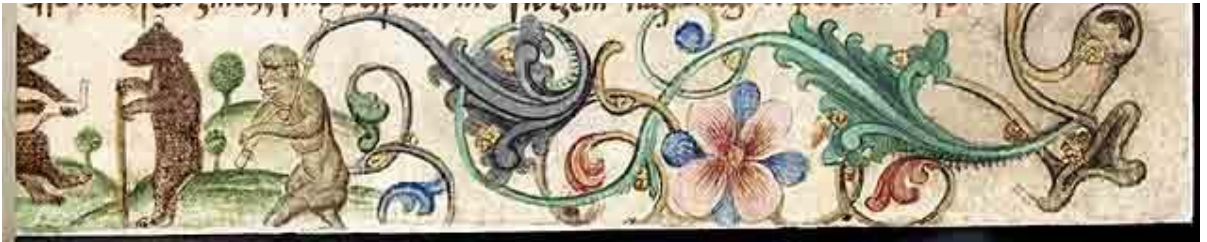
81. Českobrodský graduál, fol.106r, Bordura, ante 1557. Praha, NK ČR, sign. XVII.B.20



82. Klanění čtyřadvaceti apokalyptických starců, Albrecht Dürer, 1497. Karlsruhe, Staatliche Kunsthalle



83. Malá pašije: Soslání ducha svatého, Albrecht Dürer, 1511. London, British Museum



84. Jénský kodex, fol. 57r, Detail Bordury, 1490–1510. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. IV.B.24



85. Liber viaticus, fol. 162r, Seslání Ducha svatého, 1360. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. XIII A 12



86. Franusův kancionál, fol. 96v, Jan Křtitel, 1505. Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6 (II A 6)



87. Lounský graduál Jana Táborského, fol.IIv, Znak města Louny, 1561–1563. Louny, SokA, sign.I G 9



88. Svatovítský graduál, fol.30v, 1551–1552. Praha, Kapitulní knihovna, sign.P.X.



89. Mladoboleslavský graduál, fol.23v, poč.16 st. Mladá Boleslav, Okresní Muzeum, inv.
č. 21691

Seznam vyobrazení a zdroje obrazové přílohy:

1. Žlutický kancionál, fol. 1r, Erby donátorů, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
2. Žlutický kancionál, fol. 2r, Erb donátora, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
3. Žlutický kancionál, fol. 2v, Erb donátora, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
4. Žlutický kancionál, fol. 3r, Erb Žlutic, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
5. Žlutický kancionál, fol. 4r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
6. Misál Jana Humpoleckého, fol.136v, Bolestný Kristus, 1486. Kutná Hora, Státní okresní archiv, sign. 1216. Foto: archiv autora
7. Českobrodský graduál, fol.2r, Král David klečí před Kristem, ante 1557. Praha, Národní knihovna České republiky, XVII.B.20. Reprodukce z:
<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>, vyhledáno 28.12.2009
8. Alexandrova bitva, Albrecht Altdorfer, 1529. Mnichov, Alte Pinakothek. Reprodukce z:
<http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 29.12.2009

9. Bitvy židů s amalechity, 1541. Gotha, Museen der Stadt., sign. X VII. Reprodukce z:
KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 449, obr. 3

10. Žlutický kancionál, fol. 25r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign.
TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno
28.12.2009

11. Franusův kancionál, fol.1v, Donátor, 1505. Hradec Králové, Muzeum východních Čech,
Hr-6 (II A 6). Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno
28.12.2009

12. Žlutický kancionál, fol. 25v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign.
TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno
28.12.2009

13. Žlutický kancionál, fol. 64r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign.
TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno
28.12.2009

14. Žlutický kancionál, fol. 65v, klečící donátorka, 1558–1565. Praha, Památník Národního
písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno
28.12.2009

15. Žlutický kancionál, fol. 66r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign.
TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno
28.12.2009

16. Malostranský graduál, fol. 78r, Boží zjevení 24 apokalyptických starců, 1569–1572.
Praha, Národní knihovna ČR, XVII. A. 3. Reprodukce z:

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 28.12.2009

17. Franusův kancionál, fol. 48r., 1505. Hradec Králové, Muzeum východních Čech, Hr-6 (II A 6). Reprodukce z:

http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009

18. Žlutický kancionál, folio 78r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:

http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009

19. Vatikánská stanze Sedm hlavních ctností -detail, Raffaello Santi, 1511. Vatikán, Palazzi Pontifici. Reprodukce z : <http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 29.12.2009

20. Žlutický kancionál, fol. 83r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:

http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009

21. Českobrodský graduál, fol. 111v, Modlíci se Gedeon, ante 1557. Praha, Národní knihovna České republiky, XVII.B.20. Reprodukce z:

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,
vyhledáno 28.12.2009

22. Žlutický kancionál, fol. 105v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:

http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009

23. Žlutický kancionál, fol. 114v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:

http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009

24. Žlutický kancionál, fol. 118r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:

- http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
25. Žlutický kancionál, fol. 184v, Porážka dobytčete, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
26. Českobrodský graduál, fol. 279r, ante 1557. Praha, Národní knihovna České republiky, XVII.B.20. Reprodukce z:
<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>, vyhledáno 28.12.2009
27. Žlutický kancionál, fol. 185r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
28. Velké Pašije, Zmrtvýchvstání Krista, Albrecht Dürer, 1510. Vídeň, Graphische Sammlung Albertina. Reprodukce z : <http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 29.12.2009
29. Žlutický kancionál, fol. 206r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
30. Malé Pašije, Nanebevstoupení Krista, Albrecht Dürer, 1511. Londýn, British Museum. Reprodukce z : <http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 29.12.2009
31. Liber Viaticus, fol. 158v, Nanebevstoupení Krista, 1360. Praha, Knihovna národního muzea, XIII A 12. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
32. Mladoboleslavského graduál, fol. 279r, 1572. Mladá Boleslav, Okresní muzeum, sign. inv. č. 21692 (II.A.2). Reprodukce z:
<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>, vyhledáno 28.12.2009

33. Žlutický kancionál, fol. 214r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
34. Žlutický kancionál, fol. 215r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
35. Jénský kodex, fol. 76v, Jáhen Filip křtí etiopského komorníka královny Kandaces, 1490–1510. Praha, Národní muzeum, sign. IV.B.24 . Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
36. Graduál Magdalény od Zlaté hvězdy, fol. 269r, 1576. Praha, Národní knihovna ČR, XVII.A.41. Reprodukce z:
<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>, vyhledáno 28.12.2009
37. Žlutický kancionál, fol. 224r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
38. Nejsvětější trojice, Albrecht Dürer, 1511. Londýn, British Museum. Reprodukce z :
<http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 29.12.2009
39. Litoměřický graduál, Fol.181r, Kristus Pantokrator, 1517. Lovosice, SOkA, sign. IVCI. Reprodukce z: KRÁSA 1978, 442
40. Žlutický kancionál, fol. 229v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
41. Žlutický kancionál, fol. 230v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:

http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009

42. Malé Pašije, Poslední večere Páně, Albrecht Dürer, 1511. Londýn, British Museum.
Reprodukce z : <http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 29.12.2009
43. Svatovítský graduál, fol. 229v, 1551–1552. Praha, Kapitulní knihovna, sign.P.X.
Reprodukce z: KOSTÍLKOVÁ 1975, 15
44. Žlutický kancionál, fol. 238r, Odpočívající donátor, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
45. Žlutický kancionál, fol. 244r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
46. Žlutický kancionál, fol. 249v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
47. Litoměřický graduál, fol. 43r, Upálení Jana Husa, 1517. Lovosice, SOkA, sign. IVCI.
Reprodukce z: KRÁSA 1978, 445
48. Jénský kodex, fol. 41, Upálení mistra Jana Husa, 1490–1510. Praha, Národní muzeum, sign. IV.B.24. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
49. Žlutický kancionál, fol. 250r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009

50. Žlutický kancionál, fol. 257r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
51. Žlutický kancionál, fol. 261v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
52. Narození Panny Marie, Domenico Ghirlandaio, 1486–1490. Florencie, Sta Maria Novela. Reprodukce z : <http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 29.12.2009
53. Žlutický kancionál, fol. 262r, Klečící donátoři, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
54. Žlutický kancionál, fol. 268v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
55. Žlutický kancionál, fol. 271v, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
56. Adorace Panny Marie, Petr Brueghel, 1600. Benátky, Museo Correr. Reprodukce z :
<http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 29.12.2009
57. Malostranský graduál, fol.338r, Jákobův sen, 1569–1572. Praha, Národní knihovna ČR, XVII. A. 3. Reprodukce z:
<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>, vyhledáno 28.12.2009
58. Žlutický kancionál, fol. 272r, Erb donátora, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:

- http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
59. Žlutický kancionál, fol. 275r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
60. Žlutický kancionál, fol. 283r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
61. Žlutický kancionál, fol.307r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
62. Český litoměřický graduál, fol. 306r, Zvěstování Panně Marii, 1542–1544. Praha, Knihovna Kláštera královské kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DA I 6.
Reprodukce z:
<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,
vyhledáno 28.12.2009
63. Žlutický kancionál, fol. 325r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
64. Lounský graduál Jana Táborského, fol. 294r, Kristus vítězí nad smrtí, 1561–1563. Louny, SokA, sign.I G 9. Reprodukce z: KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 451, obr. 6
65. Žlutický kancionál, fol. 350r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009

66. Žlutický kancionál, fol. 3v, Erb Jana Táborského, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
67. Staroměstský graduál, fol. 1r, Erb Jana Táborského, 1561–1567. Praha, NK ČR, XVII.A.40. Reprodukce z:
<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>, vyhledáno 28.12.2009
68. Žlutický kancionál, fol. 180r, 1558–1565. Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27. Reprodukce z:
http://www.manuscriptorium.com/Site/CZE/volne_dostupne_dokumenty.asp, vyhledáno 28.12.2009
69. Lounský graduál Jana Táborského, fol. 2r, 1561–1563. Louny, SokA, sign. I G 9. Reprodukce z: KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 448, obr. 2
70. Litoměřický graduál, fol. 244v, Upálení Jana Husa, 1517. Lovosice, SOkA, sign. IVCI. Reprodukce z: KRÁSA 1978, 444
71. Svatovítský graduál, fol. 29v, Fabián Pulěř a Jan Táborský z Klokotské Hory 1551–1552. Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X. Reprodukce z: CHYTIL 1906, obr. 1
72. Kostel sv. Petra a Pavla, počátek 14 st. Žlutice. Foto: archiv autora
73. Kladení do hrobu – detail, [Albrecht Altdorfer](#), 1516. Vídeň, Kunsthistorisches Museum. Reprodukce z: http://artmuseum.cz/reprodukce2_pohled.php?dilo_id=3677, vyhledáno 30.12.2009
74. Ukřižovaný Kristus mezi Pannou Marií a sv. Janem, Albrecht Altdorfer, 1512. Kassel Staatliche Museen. Reprodukce z: <http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 30.12.2009
75. Krajina poblíž Feldkirchu, Wolf Huber, 1527. Mnichov, Staatliche Graphische Sammlung. Foto: archiv autora
76. Malostranský graduál, fol. 350r, Opička v borduře, 1569–1572. Praha, NK ČR, sign. XVII.A.3. Reprodukce z:

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 27.12.2009

77. Malostranský graduál, fol.397r, Venkovský život, 1569–1572. Praha, NK ČR, sign. XVII.A.3. Reprodukce z:

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 27.12.2009

78. Staroměstský graduál, fol.77r, 1561–1567. Praha, NK ČR, sign. XVII.A.40. Reprodukce z

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 27.12.2009

79. Českobrodský graduál, fol. 264r, Klečící donátor, ante 1557. Praha, NK ČR, sign.

XVII.B.20. Reprodukce z

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 27.12.2009

80. Bolestný Kristus z Novoměstské radnice, před r. 1413. Praha, Muzeum hl.m. Prahy. Foto: archiv autora

81. Českobrodský graduál, fol.106r, Bordura, ante 1557. Praha, NK ČR, sign. XVII.B.20.

Reprodukce z

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 27.12.2009

82. Klanění čtyřiaadvaceti apokalyptických starců, Albrecht Dürer, 1497. Karlsruhe,

Staatliche Kunsthalle. Foto:archiv autora

83. Malá pašije: Soslání ducha svatého, Albrecht Dürer, 1511. London, British Museum.

Reprodukce z: <http://www.wga.hu/index1.html>, vyhledáno 30.12.2009

84. Jénský kodex, fol. 57r, Detail Bordury, 1490–1510. Praha, Knihovna Národního muzea,

sign. IV.B.24. Reprodukce z:

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 27.12.2009

85. Liber viaticus, fol.162r, Soslání Ducha svatého, 1360. Praha, Knihovna Národního muzea,

sign. XIII A 12. Reprodukce z:

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 27.12.2009

86. Franusův kancionál, fol.96v, Jan Křtitel, 1505. Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6 (II A 6) Reprodukce z:

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 1.1.2010

87. Lounský graduál Jana Táborského, fol. IIv, Znak města Louny, 1561–1563. Louny, SokA, sign.I G 9. Reprodukce z: KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 445, obr. 1

88. Svatovítský graduál, fol.30v, 1551–1552. Praha, Kapitulní knihovna, sign.P.X. Reprodukce z: CHYTL 1906, 181

89. Mladoboleslavský graduál, fol.23v, poč.16 st. Mladá Boleslav, Okresní Muzeum, inv. č. 21691. Reprodukce z:

<http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>,

vyhledáno 10. 3. 2010

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

Břetislav BĚLUNEK: Dějinné pozadí české cesty k náboženské snášenlivosti. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 35–38

Pavel BRODSKÝ: Katalog iluminovaných rukopisů knihovny Národního muzea v Praze. Praha 2000

Petr BRODSKÝ: Žlutický kancionál 1558–2008. Sokolov 2008

Jindřich ČADÍK: O kancionálu Žlutickém. In: Plzeňsko, 1919, 1–7

Barry Frederic Hunter GRAHAM: Three More Táborský Graduals. In: Studie o rukopisech XXXIII, 1999–2000, 229–244

Barry Frederic Hunter GRAHAM: Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620. Turnhout 2006

James HALL: Slovník symbolů a námětů ve výtvarném umění. Praha 1991

Květoslava HAUBERTOVÁ: Galerie sponzorů Žlutického kancionálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 92–99

Otakar HEJNIC: Příspěvky k životopisu humanisty iluminátora Jana Táborského z Klokotské Hory. In: PA XXIII, 1908–1909, 159

Martin HORYNA: Žlutický kancionál Žlutický graduál. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 39–43

Karel CHYTIL: Dějiny českého knihařství. Po stránce umělecké a technické. Praha 1899

Karel CHYTIL: Katalog výstavy na pětistoletou paměť úmrtí rektora pražského vysokého učení M. Jana Husí. Praha 1915

Karel CHYTIL: Malířstvo pražské XV. A XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582. Praha 1906

Štěpán KAFKA: Kutnohorské hudební rukopisy 15. a 16. Století. In: <http://cantica.kh.cz/grad/index.html>, vyhledáno 24.9.2009

Václav KOČKA: Žlutický kancionál. Sborník Podbořanský a Žlutický III. Kralovice 1923

Karel KONRÁD: Dějiny posvátného zpěvu staročeského. Od XV. Věku po zrušení literátských bratrstev I. Praha 1893

Jiří KOUDELKA: Žlutice. In: Žlutický kancionál 1558–1958, 1958, 5–7

Marie KOSTÍLKOVÁ: Iluminované rukopisy Svatovítského chrámu. Praha 1975

Josef KRÁSA: Knižní malířství. In: Pozdně Gotické umění v Čechách 1978, 387–457

Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Lounský graduál Pavla Mělnického. In: Ústecký sborník historický, 2004, 327–352

Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Recepce a transformace protestantské ikonografie. Lounský graduál Jana Táborského. In: Umění LIII, 2005, 444–464

Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Severočeské iluminované graduály (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2003

Martina KRATOCHVÍLOVÁ: K provenienci Křižovnického a Staroměstského graduálu. In: Umění LIII, 2005, 323–334

Jiří KROPÁČEK: České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulěř (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 1952

Jiří KROPÁČEK / Pavel PREISS: Malířství. In: Praha na úsvitu nových dějin. Čtvero knih o Praze, 1988, 177–201

Jaromír LINDA: Jasnost slunečná všecko osvětluje? Několik poznámek k písním Jana Táborského ve Žlutickém kancionálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 44–50

Anton František MALINOVSKÝ: Heraldika českých renesančních graduálů litoměřického, rakovnického a žlutického. Praha 2002

Antonín MATĚJÍČEK: Dějepis umění IV. Umění nového věku II. Praha 1929

Jana MICHLOVÁ: Zpěvníky Teplického literátského bratrstva ze 16. století. In: Vědecká knihovna v Olomouci, www.vkol.cz/data/soubory/import/06ref13.pdf, vyhledáno 11.2.2009

Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006

Jan ROYT: Slovník Symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha 1998

Jan SOBOTA: Tvorba faksimile Žlutického kancionálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 50–54

Martina ŠÁROVCOVÁ: Malířská výzdoba Žlutického graduálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 41–43

Josef TEIGE: Jana Táborského z Klokotské Hory Zpráva o orloji staroměstském. Praha 1901

Jarmila VACKOVÁ: Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620. In: Dějiny českého výtvarného umění II/1, 1989, 93–105

Jan Erazim VOCEL: Miniatury české XVI. století. Praha 1859

Zikmund WINTER: Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách. Praha 1909

Seznam zkráceně citované literatury

AUGUSTIN 1997 — Josef AUGUSTIN: České republika ve znacích, symbolech a erbech, Sokolov 1997

BARTLOVÁ 2002 — Milena BARTLOVÁ: Jan Hus ve výtvarné tradici 15.–17.století. In: Dějiny a současnost, 2002, 7–12

BARTOŠ 1927 — František Michálek BARTOŠ: Soupis rukopisů národního muzea v Praze II. Praha 1927

BAŤA 2003 — Jan BAŤA: Kutnohorský kodex (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2003

BERINGER 1890–1892 — Jan BERINGER: O českých miniaturách. In: Památky archeologické a místopisné XV, 1890–1892, 147

BRODSKÝ 2008 — Petr BRODSKÝ: Žlutický kancionál 1558–2008. Sokolov 2008

BRODSKÝ 1995–1996 — Pavel BRODSKÝ: Misál Jan Humpoleckého. In.: Studie o rukopisech XXXI, 1995–1996, 205–206

BRODSKÝ 2000 — Pavel BRODSKÝ: Katalog iluminovaných rukopisů knihovny Národního muzea v Praze. Praha 2000

BĚLUNEK 2008 — Břetislav BĚLUNEK: Dějinné pozadí české cesty k náboženské snášenlivosti. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 35–38

ČADÍK 1919 — Jindřich ČADÍK : O kancionálu Žlutickém. In: Plzeňsko, ČADÍK, 1–7

ČERMÁK 1908 — Karel ČERMÁK: O čáslavských kancionálech. In: PA XXIII, 1908, 1

DROBNÁ 1970 — Zorošlava DROBNÁ: Jénský Kodex. Praha 1970

FRIND 1873 — Anton FRIND: Urkunden über die Bewilligung des Laienkelchs in Böhmen unter Kaiser Ferdinand I. Praha 1873

GRAHAM 1998 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: Utraquist eucharist documents 1471–1526. Toronto 1998

GRAHAM 1999 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: The Litoměřice Gradual of 1517. Brno 1999

GRAHAM 1999–2000 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: Three More Táborský Graduals. In: Studie o rukopisech XXXIII, 1999–2000, 229–244

GRAHAM 2006 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620. Turnhout 2006

GROSS 1958 — Alex GROSS: Žlutice. In: Žlutický kancionál 1558–1958, 1958, 1–3

HALL 1991 — James HALL: Slovník symbolů a námětů ve výtvarném umění. Praha 1991

HAUBERTOVÁ 2008 — Květoslava HAUBERTOVÁ: Galerie sponzorů Žlutického kancionálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 92–99

HEJNIC 1908–1909 — Otakar HEJNIC: Příspěvky k životopisu humanisty iluminátora Jana Táborského z Klokotské Hory. In: PA XXIII, 1908–1909, 159

HITZEL 2005 — Frédéric HITZEL: Osmanská říše. Praha 2005

HNÍZDO 1956 — Václav Vojtěch HNÍZDO: Příspěvek k umělecko historické analýze husitského kodexu z Jény. In: Umění IV, 1956, 338

HORYNA 2008 — Martin HORYNA: Žlutický kancionál Žlutický graduál. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 39–43

HOŘEJŠÍ/VACKOVÁ 1973 — Jiřina HOŘEJŠÍ/Jarmila VACKOVÁ: Některé aspekty jagellonského dvorského umění. In: Umění XXI, 1973, 496–512

HOSNEDL 1978 — Jiří HOSNEDL: Československo A-Z. Praha 1978

CHYTIL 1899 — Karel CHYTIL: Dějiny českého knihařství. Po stránce umělecké a technické, Praha 1899

CHYTIL 1896 — Karel CHYTIL: Vývoj miniaturního malířství za doby králů rodu Jagellonského. Praha 1896

CHYTIL 1915 — Karel CHYTIL: Katalog výstavy na pětistoletou paměť úmrtí rektora pražského vysokého učení M. Jana Husi. Praha 1915

CHYTIL 1906 — Karel CHYTIL: Malířstvo pražské XV. A XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582. Praha 1906

JUST 2009 — Jiří JUST: Luteráni v českých zemích v proměnách staletí. Praha 2009

KAFKA 2005 — Štěpán KAFKA: Kutnohorské hudební rukopisy 15. a 16. Století. In: <http://cantica.kh.cz/grad/index.html>, vyhledáno 24.9.2009

KONRÁD 1893 — Karel KONRÁD: Dějiny posvátného zpěvu staročeského. Od XV. Věku po zrušení literátských bratrstev I. Praha 1893

KOUDELKA 1958 — Jiří KOUDELKA: In: Žlutický kancionál 1558–1958, 1958, 5–7

KRÁSA 1978 — Josef KRÁSA: Knižní malířství. In: Pozdně Gotické umění v Čechách 1978, 387–457

KRÁSA 1990 — Josef KRÁSA: České iluminované rukopisy 13.–16. století. Praha 1990

KRATOCHVÍLOVÁ 2003 — Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Severočeské iluminované graduály (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2003

KRATOCHVÍLOVÁ 2004 — Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Lounský graduál Pavla Mělnického. In: Ústecký sborník historický. 2004/1, Gotické umění a jeho historické souvislosti. III, 2004, 327–352

KRATOCHVÍLOVÁ 2005a — Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Recepce a transformace protestantské ikonografie. Lounský graduál Jana Táborského. In: Umění LIII, 2005, 444–464

KRATOCHVÍLOVÁ 2005b — Martina KRATOCHVÍLOVÁ: K provenienci Křižovnického a Staroměstského graduálu. In: Umění LIII, 2005, 323–334

KROPÁČEK 1952 — Jiří KROPÁČEK: České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulěř. (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze) Praha 1952

KROPÁČEK 1962 — Jiří KROPÁČEK: Poznámky k Pulěřově výzdobě Kaňkovského graduálu. In: Časopis Národního muzea v Praze 131, 1962, 19.

KROPÁČEK/PREISS 1988 — Jiří KROPÁČEK / Pavel PREISS: Malířství. In: Praha na úsvitu nových dějin. Čtvero knih o Praze, 1988, 177–201

KŘÍŽEK 1855 — Václav KŘÍŽEK: Český kancionál v Klatovech. In: Památky archeologické a místopisné I, 1855, 188–189

KUBÍK 2004 — Viktor KUBÍK: Na okraj vývoje funkce výzdoby bordur aneb kuželkáři v českých středověkých kancionálech. In: Ústecký sborník historický 2004. Gotické umění a jeho historické souvislosti III, 2004, 305–326

KUBÍK 2008 — Viktor KUBÍK: Na okraj k problému datace pozdněgotických rukopisů. (Na příkladu rukopisů z Loun). In: Všechno je milost: sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera, 2008, 441–462

KUBÍK 2007–2008 — Viktor KUBÍK: Studie k umělecko historické terminologii středověké knižní malby. Úvodní poznámky a základní typy akantu. In: Studie o rukopisech XXXVII–XXXVIII, 2007–2008, 65–99

LINDA 2008 — Jaromír LINDA: Jasnost slunečná všecko osvětluje? Několik poznámek k písním Jana Táborského ve Žlutickém kancionálu. In: Žlutický kancionál 1558–2008, 2008, 44–50

MACEK 1988 — Jaroslav MACEK: Mistr Jan Hus v Litoměřickém graduálu. In: Litoměřicko: Vlastivědný sborník, 1988, 107–134

MALINOVSKÝ 2002 — Anton František MALINOVSKÝ: Heraldika českých renesančních graduálů litoměřického, rakovnického a žlutického. Praha 2002

MATĚJÍČEK 1929 — Antonín MATĚJÍČEK: Dějepis umění IV. Umění nového věku II. Praha 1929

MICHLOVÁ 2009 — Jana MICHLOVÁ: Zpěvníky Teplického literátského bratrstva ze 16. století. In: Vědecká knihovna v Olomouci, 125–135, www.vkol.cz/data/soubory/import/06ref13.pdf, vyhledáno 11.2.2009

MOLNÁR 1978 — Amadeo MOLNÁR: Příspěvky k dějinám utrakvismu: skriptum pro studijní účely Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze. Praha 1978

- MOLNÁR 1978 — Amadeo MOLNÁR: Praga mystica: z dějin české reformace : stud. texty Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze. Praha 1984
- NUSKA 1992 — Bohumil NUSKA: Husova ikonografie ve výzdobě českých knižních vazeb 15. a 16. st. In: Sborník národního muzea v Praze, 1992, 1–31
- OREL 1922 — Dobroslav OREL: Kancionál Franusův z r. 1505. Praha 1922
- PETRÁŇOVÁ 1962 — Lydia PETRÁŇOVÁ: Zlomek Kaňkovského graduálu v knihovně Národního muzea v Praze. In: Časopis Národního muzea v Praze 131, 1962, 14.
- PEŠINA 1950 — Jaroslav PEŠINA: Česká malba pozdní gotiky a renesance. Praha 1950
- POCHE 1982 — Emanuel POCHE: Umělecké památky Čech 4. Praha 1982
- RATAJ 2002 — Tomáš RATAJ: České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí. Praha 2002
- ROYT 2006 — Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006
- ROYT 1998 — Jan ROYT: Slovník Symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha 1998
- RYBIČKA 1878 — Antonín RYBIČKA: O bývalých společnostech čili kůrech literátských. In: PAM 10, 1878, 719–734
- SAHULA 1900 — Jiří SAHULA: Husitství a protestanství: historická studie. Hradec Králové 1900
- STEJSKAL 1961 — Karel STEJSKAL: Poznámky k současnému stavu bádání o Jenském kodexu. Praha 1961
- STEJSKAL/ VOIT 1991 — Karel STEJSKAL/ Petr VOIT: Iluminované rukopisy doby husitské. Praha 1991
- ŠEMBEROVÁ 2008 — Pavla ŠEMBEROVÁ: Plán města a průvodce, Karlovy Vary 2008
- ŠIMÁK 1898–1899 — Josef Vítězslav ŠIMÁK: Zprávy o iluminátorech pražských doby jagellonské 1471–1526, PAXVIII, 1898–1899, 458
- ŠTECH 1916 — Václav Vilém ŠTECH: Mistr Jan Hus ve výtvarném umění. Praha 1916

TEIGE 1901 — Josef TEIGE: Jana Táborského z Klokotské Hory Zpráva o orloji staroměstském. Praha 1901

TRUHLÁŘ 1906 — Josef TRUHLÁŘ: Katalog českých rukopisů C. k. veřejné a universitní knihovny pražské. Praha 1906

URBÁNKOVÁ 1957 — Emma URBÁNKOVÁ: Rukopisy a vzácné tisky pražské Universitní knihovny. Praha 1957

VACKOVÁ 1968 — Jarmila VACKOVÁ: Podoba a příčiny anachronismu. In: Umění XVI, 1968, 379–393

VACKOVÁ 1989 — Jarmila VACKOVÁ: Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620. In: Dějiny českého výtvarného umění II/1, 1989, 93–105

VOCEL 1859 — Jan Erazim VOCEL: Miniatury české XVI. století. Praha 1859

WINTER 1896 — Zikmund WINTER: Život církevní v Čechách. Praha 1896

WINTER 1909 — Zikmund WINTER: Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách, Praha 1909

ŽIŽKOVÁ 1994 — Jitka ŽIŽKOVÁ: Kancionál literátského bratrstva v Teplicích z roku 1566. (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 1994

Seznam citovaných pramenů:

- Čáslavský kancionál, Vídeň, ÖNB, sign. 15503, 1557
- Českokobrodský graduál, Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII.B.20, ante 1557
- Český Litoměřický graduál, Praha, Knihovna Kláštera královské kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DA I 6, 1542–1544
- Český Litoměřický graduál, Praha, Královská kanonie na Strahově, sign. DA I6, 1543
- Graduál literátského bratrstva v Klatovech, Vlastivědné muzeum Dr. Hostače, sign. CS KL 1 (MS 1), 1 A c 86/2-3, 1560
- Graduál Magdalény od Zlaté hvězdy, Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII.A.41, 1576
- Jénský kodex, Praha, Národní muzeum, sign. IV.B.24, 1490–1510
- Kancionál Franusův, Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6 (II A 6), 1505
- Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, Kříž XVIII A6, 1574, Praha, NK ČR, Kříž XVIII A7, 1574
- Kutnohorský graduál, Praha, NK ČR, sign. XXIII A2, 1471
- Liber viaticus, Praha, Knihovna Národního muzea, sign. XIII A 12, 1360
- Litoměřický graduál, Lovosice, SokA, sign. IVCI, 1517
- Litomyšlský graduál, Litomyšl, Regionální muzeum Litomyšl, sign.R–203, 1561–1563
- Lounský graduál Jana Táborského, Louny, SokA, sign.I G 9,1561–1563
- Lounský graduál Pavla Mělnického, Louny, SokA, sign. IG8a, 1530
- Malostranský graduál, Praha, Národní Knihovna ČR, sign. XVII. A. 3., 1569–1572
- Misál Jana Humpoleckého, Kutná Hora, Státní okresní archiv, sign. 1216, 1486
- Mladoboleslavský graduál, Mladá Boleslav, Okresní Muzeum, inv. č. 21691, poč. 16.st.
- Mladoboleslavský graduál, Mladá Boleslav, Okresní muzeum, sign. inv. č. 21692, 1572
- Pamětní kniha města Žlutice I, zal.1435.Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond AM Žlutice
- Plzeňský antifonář Pavla Mělnického, Praha, Knihovna národního muzea, sign. XII A 23, 1527
- Rukopis Krasoumné jednoty, Praha, SokA, sign. 2, fol. 105
- Rybařovský kancionál, Vídeň, Dvorní knihovna, sign. VC Ab, 1568

Sprawa o orloji Pražském, Praha, Knihovna Národního muzea v Praze, sign. V C 12, 1592

Staroměstský graduál, Praha, NK ČR, sign. XVII.A.40, 1561–1567

Svatovítský graduál, Praha, Kapitulní knihovna, sign. P.X., 1551–1552

Teplický graduál, Teplice, Regionální Muzeum, sign. Ms.1, 1560

Zpráva, Praha, SokA, sign. 2117,191

Zpráva, Praha, SokA, sign. 2152, f.43

Žlutický kancionál, Žlutice, Památník národního písemnictví, sign. TR I 27, 1558–1565

Resumé:

Žlutický kancionál

Cílem práce je shrnutí literatury k problematice vzniku a výzdoby Žlutického kancionálu, dále důkladný rozbor jeho iluminací a také základní orientace v problematice analogií k jeho výzdobě. Žlutický kancionál patří ke skvostům renesančního knižního malířství. Vznikl v písařské dílně Jana Táborského z Klokotské Hory, o němž pojednává kapitola 3.1. Jeho iluminace provedl Fabián Puléř, kterému je věnována kapitola 3.2. Ten patří k nejlepším knižním malířům 16. století, jehož význam není dodnes plně doceněn.

Výzdoba graduálu je popsána v kapitole 4.2. Katalog malířské výzdoby Žlutického kancionálu. Iluminace graduálu zachovávají soudobý rozvrh výzdoby rukopisů tohoto druhu. K nim je možné nalézt analogie v řadě dalších renesančních i pozdně gotických chorálních knihách. Objevují se zde prvky středověké knižní malby, ale i motivy plně renesanční, dokonale propracované perspektivní zkratky, velmi rafinované pojetí krajiny a anatomicky přesvědčivé postavy. Žlutický kancionál patří v Českých zemích k nejkrásnějším a tedy i nejnákladnějším graduálům druhé poloviny 16. století.

Abstract:

Zlutice gradual

The goal of this work is to summarize literature for problems of genesis and decor of Zlutice gradual, further analyse its illuminations and also basic orientation in questions of analogies of its decor. Zlutice gradual is one of the best Renaissance manuscripts. Penman was Jan Taborsky from Klokotska Hora and his life and production is defined in the chapter 3.1. Fabian Puler was limner gradual and his creations are in the charter 3.2. He is one of the best limners of the 16th century.

Decor of the gradual is described in the charter 4.2. Illuminations of gradual have conventional scheme choral manuscripts. A lot of analogies are found in the medieval manuscripts and also Renaissance manuscripts. There are elements of medieval literary paintwork, but also fully Renaissance elements: perfect linear perspective, high-quality scenery and brilliant anatomy. Zlutice gradual is one of the most beautiful and one of the costliest graduals of second half of the 16th century.

Klíčová slova:

Žlutický kancionál

Fabián Pulěř

Jan Táborský

Iluminace

Graduál

16. století

Keywords:

Zlutice gradual

Fabian Puler

Jan Taborsky

Illumination

Gradual

16th century

Počet znaků bez mezer celkem: 196 115

Počet znaků s mezerami celkem: 229 281

Celkem stran: 139

Počet znaků bez mezer v textové části: 156 485

Počet znaků s mezerami v textové části: 184 432